

PROGRAM PRZEBUDOWY WSI I ROLNICTWA

KOSZTY MIERNIKI STOPNIA REALIZACJI CELÓW ZARZĄDZANIE RYZYKIEM

Anna Gacek

Jan Misiąg

Wojciech Misiąg

Karolina Palimąka

Jacek Rodzinka

WYŻSZA SZKOŁA
INFORMATYKI I ZARZĄDZANIA
z siedzibą w Rzeszowie

PROGRAM PRZEBUDOWY WSI I ROLNICTWA

KOSZTY

MIERNIKI STOPNIA REALIZACJI CELÓW

ZARZĄDZANIE RYZYKIEM

PROGRAM PRZEBUDOWY WSI I ROLNICTWA

KOSZTY

**MIERNIKI STOPNIA REALIZACJI CELÓW
ZARZĄDZANIE RYZYKIEM**

Anna Gacek

Jan Misiąg

Wojciech Misiąg

Karolina Palimąka

Jacek Rodzinka

Rzeszów 2026

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

NAUKA DLA
SPOŁECZEŃSTWA

**Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu
Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa II”
nr projektu Nds-II/SN/0159/2023/01,
tytuł projektu: „Program przebudowy rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych
i zasad zrównoważonego rozwoju”**

Kierownik projektu: dr hab. inż. Tadeusz Pomianek, prof. WSiIZ

Recenzentka: dr Katarzyna Kosior – Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
Państwowy Instytut Badawczy

© Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2026

ISBN 978-83-66551-47-3

ISBN 978-83-8209-407-7

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości bądź części niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej techniki reprodukcji (drukarskiej, fotograficznej, komputerowej i in.) wymaga pisemnej zgody Autorów i Wydawców.

Wydawcy:

**WYŻSZA SZKOŁA
INFORMATYKI I ZARZĄDZANIA**
z siedzibą w Rzeszowie

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania
z siedzibą w Rzeszowie
(WSiIZ w Rzeszowie)
ul. Sucharskiego 2
35-225 Rzeszów
tel.: 17 866 11 11
fax: 17 866 12 22
e-mail: wsiz@wsiz.edu.pl
wsiz.edu.pl
ksiegarnia.wsiz.pl
Unikatowy Identyfikator Wydawnictwa: 76600

Oficyna Wydawnicza ASPRA
(ASPRA-JR F.H.U.)
ul. Dedala 8/44
03-982 Warszawa
tel./fax: 22 870 03 60
e-mail: oficyna@aspra.pl
www.aspra.pl
Unikatowy Identyfikator Wydawnictwa: 44900

Zdjęcie na okładce: © stacy01/Freepik.com

Redakcja językowa i korekta techniczna: Magdalena Rodzim

Spis treści

Wstęp	17
1. Wprowadzenie	19
1.1. Historia badań	19
1.2. Cele obecnego etapu badań	21
1.3. Struktura produktów programu	21
2. Program przebudowy wsi i rolnictwa – kierunki działań	23
2.1. Cele i koncepcja konstrukcji programu	24
2.2. Cele główne a obszary	27
2.3. Działania	28
3. Finansowanie wsparcia rolnictwa i rozwoju wsi	33
3.1. Stan obecny	33
3.1.1. Budżet państwa	34
3.1.2. Budżety jednostek samorządu terytorialnego	36
3.1.3. Środki UE	37
3.1.4. Środki pozabudżetowych instytucji państwowych	39
3.2. Metodologia szacunku kosztów programu przebudowy wsi i rolnictwa	41
4. Szacunek kosztów działań programu przebudowy wsi i rolnictwa	45
4.1. Rolnictwo	46
4.1.1. Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków	46
4.1.1.1. Zmniejszenie wykorzystania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin	46
4.1.1.2. Wdrożenie Elektronicznej Książki Leczenia Zwierząt	47
4.1.1.3. Finansowe wsparcie działań ograniczających zużycie nawozów sztucznych i pestycydów	47

4.1.2.	Wdrożenie efektywnych metod upraw	48
4.1.2.1.	Wsparcie rozwoju kompetencji niezbędnych do pracy w rolnictwie	48
4.1.2.2.	Wsparcie badań i produkcji biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie	48
4.1.2.3.	Aktualizacja programów nauczania na studiach rolniczych i weterynaryjnych	49
4.1.2.4.	Kwalifikacje rolnicze beneficjentów dopłat bezpośrednich	49
4.1.3.	Zakaz chowu „przemysłowego”	50
4.1.3.1.	Ograniczenie szkodliwego chowu przemysłowego – normy i sankcje	50
4.1.3.2.	Ekspertyza stanu zdrowia rolników i skutków przemysłowej produkcji żywności	51
4.1.3.3.	Sankcje za nieprzestrzeganie zasad dotyczących dobrostanu zwierząt hodowlanych	51
4.1.4.	Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie	52
4.1.4.1.	Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie	52
4.1.4.2.	Wsparcie podmiotów opracowujących innowacje dla sektora rolnego	52
4.1.4.3.	Rozwój nowoczesnych narzędzi cyfrowych wspierających producentów rolnych	53
4.1.4.4.	Bazy danych o ryzykach	53
4.1.5.	Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego	54
4.1.5.1.	Struktura agrarna – edukacja i doradztwo	54
4.1.5.2.	Przyspieszenie sprzedaży gruntów przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa	54
4.2.	Produkcja i jakość żywności	55
4.2.1.	Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności	55
4.2.1.1.	Zaostrzenie norm dopuszczania żywności na rynek	55
4.2.1.2.	Nowe standardy żywienia w placówkach publicznych	56
4.2.2.	Wzmocnienie służb kontroli jakości	56
4.2.2.1.	Mechanizm ujawniania nielegalnej produkcji zwierzęcej	56
4.2.2.2.	Zaostrzenie kontroli wykorzystania środków pomocowych przez organy dotujące	57
4.2.3.	Promocja zdrowego żywienia	57
4.2.3.1.	Edukacja konsumencka	57
4.2.3.2.	Definicje żywności prozdrowotnej i jakości żywności prozdrowotnej	58

4.2.3.3.	Stworzenie warunków dla szerszej certyfikacji produktów rolnych	58
4.2.3.4.	Promocja wiedzy o wpływie jakości żywności i zachowań żywieniowych na stan zdrowia	59
4.2.3.5.	Promocja produktów ekologicznych i prozdrowotnych	59
4.2.3.6.	Aktualizacja szkolnych programów nauczania w zakresie zdrowego żywienia	60
4.2.3.7.	Uproszczenie procedur certyfikacji gospodarstw i produktów ekologicznych	60
4.2.4.	Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników	61
4.2.4.1.	Promocja tworzenia spółdzielni produkcyjnych i spółek	61
4.2.4.2.	Promocja integracji producentów rolnych	61
4.2.4.3.	Finansowe wsparcie grup producentów	62
4.3.	Obrót produktami rolnictwa i żywnością	62
4.3.1.	Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników	63
4.3.1.1.	Promocja krótkich łańcuchów dostaw	63
4.3.1.2.	Promocja rolniczego handlu detalicznego	63
4.3.1.3.	Inwestycje służące żywności produkowanej w symbiozie ze środowiskiem naturalnym	64
4.3.1.4.	Wzmacnianie powiązań pionowych w łańcuchu żywnościowym	64
4.3.1.5.	Wspieranie budowy i utrzymania lokalnych bazarów (targowisk)	65
4.3.1.6.	Digitalizacja i rozwój e-commerce w rolnictwie	65
4.3.2.	Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej	66
4.3.2.1.	Identyfikowalność żywności na wszystkich etapach produkcji	66
4.3.2.2.	Obowiązek informowania o pochodzeniu surowców	67
4.3.2.3.	Aktualizacja szkolnych programów nauczania w zakresie praw konsumentów	67
4.3.2.4.	Wprowadzenie oznaczenia Nutri-Score	68
4.3.3.	Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych	69
4.3.3.1.	Zwiększanie przejrzystości rynku w ujęciu ponadregionalnym	69
4.3.3.2.	Rozwój i promocja obrotu giełdowego wystandaryzowanymi produktami rolnymi	69
4.3.3.3.	Ustanowienie nadzoru nad rolnym rynkiem hurtowym i stałe monitorowanie cen	70
4.3.3.4.	Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych	70

4.4. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska	71
4.4.1. Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej i wsparciu rozwoju wsi	71
4.4.1.1. Stosowanie praktyk prośrodowiskowych jako warunek wsparcia z programów UE	71
4.4.1.2. Wprowadzanie zachęt dla stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych	72
4.4.2. Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu	72
4.4.2.1. Rola rolnictwa w walce ze zmianami klimatu	72
4.4.2.2. Wprowadzenie pojęcia „zielonej infrastruktury”	73
4.4.2.3. Proekologiczna aktualizacja programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich	73
4.4.3. Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna	74
4.4.3.1. Promocja i wsparcie rolnictwa w obiegu zamkniętym	74
4.4.3.2. Zwiększenie retencji wody opadowej i roztopowej	74
4.5. Rozwój obszarów wiejskich	75
4.5.1. Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich	75
4.5.1.1. Szkolenia osób odchodzących z rolnictwa	75
4.5.1.2. Szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT	76
4.5.1.3. Rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie kształcenia przez całe życie	76
4.5.1.4. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	77
4.5.2. Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich	77
4.5.2.1. Równy dostęp do szerokopasmowego Internetu	77
4.5.2.2. Rozwój efektywnej e-administracji	78
4.5.2.3. Powszechny dostęp do informacji o stanie i przeznaczeniu terenów	78
4.5.2.4. Optymalizacja sieci szkół podstawowych na obszarach wiejskich	79
4.5.2.5. Organizacja i finansowanie służby zdrowia na obszarach wiejskich	79
4.5.2.6. Rozwój infrastruktury rekreacyjno-sportowej na obszarach wiejskich	80
4.5.2.7. Nowy algorytm podziału środków Narodowego Funduszu Zdrowia	80
4.5.3. Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich	81
4.5.3.1. Rozwój komunikacji zbiorowej lokalnej i regionalnej	81
4.5.3.2. Wsparcie budowy i utrzymania dróg lokalnych	82

4.6. Finanse publiczne	82
4.6.1. Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich	82
4.6.1.1. Centralne finansowanie płac nauczycieli	82
4.6.1.2. Udziały JST w przychodach Funduszu Pracy i PFRON	83
4.6.1.3. Klasyfikacja gruntów na potrzeby wymiaru podatku rolnego	83
4.6.1.4. Zróżnicowanie udziałów w PIT	84
4.6.2. Zwiększenie samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego	84
4.6.2.1. Likwidacja zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego na podstawie ustaw	84
4.6.2.2. Zniesienie quasi-funduszy w budżetach JST	84
4.6.2.3. Zmiana konstrukcji norm ostrożnościowych wiążących JST	85
4.6.3. Zapewnienie środków na zadania programu przebudowy wsi i rolnictwa	85
4.6.3.1. Selekcja celów dotacji inwestycyjnych dla JST	85
4.6.3.2. Wzrost udziału instytucji pozabudżetowych w finansowaniu rolnictwa i rozwoju wsi	86
4.6.3.3. Zmiana proporcji podziału środków UE dla Polski na wspólną politykę rolną	86
4.6.3.4. Żywnienie w placówkach publicznych – programy pomocowe	86
4.6.4. Zmiana zasad dostępu do publicznego wsparcia dla rolnictwa	87
4.6.4.1. Zmniejszenie deficytu Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	87
4.6.4.2. Wzmocnienie kontroli wykorzystania środków wspólnej polityki rolnej	87
4.6.4.3. Wykluczenie gospodarstw nietowarowych z systemu wsparcia rolnictwa	88
4.6.4.4. Zmiana mechanizmu dopłat do paliwa rolniczego	88
4.7. Koordynacja	89
4.7.1. Formalizacja programu przebudowy wsi i rolnictwa	89
4.7.1.1. Opracowanie i uchwalenie strategii przebudowy wsi i rolnictwa	89
4.7.1.2. Uchwalenie wieloletniego programu przebudowy wsi i rolnictwa	89
4.7.1.3. Koordynacja strategii przebudowy wsi i rolnictwa z nadrzędnymi strategiami rozwoju	90
4.7.2. Uporządkowanie organizacji administracji rolnej	90
4.7.2.1. Wdrożenie nowego modelu otoczenia instytucjonalnego wsparcia rolnictwa	90
4.7.2.2. Konsolidacja systemu urzędowej kontroli jakości żywności	91

4.7.3. Ewidencja i sprawozdawczość	91
4.7.3.1. Obowiązkowa rachunkowość i sprawozdawczość rolników i producentów żywności	91
4.7.3.2. Rozszerzenie zakresu informacji o pomocy dla sektora rolniczego	92
4.8. Zbiorczy budżet programu	92
4.9. Źródła finansowania	94
4.9.1. Budżet państwa	95
4.9.2. Budżety jednostek samorządu terytorialnego	95
4.9.3. Środki UE – budżet środków europejskich	96
4.9.4. Środki pozabudżetowych instytucji państwowych	97
4.9.5. Środki prywatne	97
5. Mierniki realizacji celów programu	99
5.1. Struktura mierników	100
5.2. Mierniki główne	102
5.2.1. Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska	102
5.2.1.1. Spożycie mięsa na osobę	103
5.2.1.2. Saldo eksportu i importu żywca i innych produktów pochodzenia zwierzęcego	104
5.2.1.3. Relacja tempa wzrostu cen żywności i dochodów rozporządzalnych na osobę	105
5.2.1.4. Udział gospodarstw ekologicznych w powierzchni użytków rolnych	106
5.2.1.5. Zużycie antybiotyków na 1 kg masy zwierząt w chowie dla produkcji żywności	107
5.2.2. Zrównoważone rolnictwo	109
5.2.2.1. Wartość dodana na 1 hektar	109
5.2.2.2. Produkcja końcowa na 1 hektar użytków rolnych	110
5.2.2.3. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie	111
5.2.3. Atrakcyjna wieś	112
5.2.3.1. Zmiana liczby mieszkańców na obszarach wiejskich	112
5.2.3.2. Pracujący, dla których siedziba pracy głównej znajduje się na obszarach wiejskich	113
5.2.4. Czyste środowisko	114
5.2.4.1. Emisja metanu przez rolnictwo	114
5.2.4.2. Saldo emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w rolnictwie i w sektorze LULUCF	115

5.2.4.3. Emisja dwutlenku węgla w sektorze LULUCF	116
5.2.4.4. Zużycie nawozów mineralnych i chemicznych na 1 hektar użytków rolnych	117
6. Mierniki realizacji celów sektorowych	119
6.1. Rolnictwo	120
6.1.1. Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków	120
6.1.1.1. Wykorzystanie sztucznych nawozów na hektar użytków rolnych	120
6.1.1.2. Wykorzystanie pestycydów na hektar użytków rolnych	121
6.1.1.3. Odsetek użytków rolnych objętych planami nawożenia	122
6.1.1.4. Odsetek zwierząt hodowlanych, dla których prowadzone są EKLZ	124
6.1.1.5. Liczba zwierząt hodowlanych, którym podano antybiotyki	125
6.1.1.6. Liczba gospodarstw rolnych, które wdrożyły zasady zrównoważonego rozwoju	126
6.1.1.7. Liczba przeprowadzonych kontroli wykorzystania nawozów	127
6.1.1.8. Wielkość emisji zanieczyszczeń azotowych z rolnictwa	128
6.1.2. Wdrożenie efektywnych metod upraw	129
6.1.2.1. Liczba pracowników ODR rozwijających swoje kompetencje	129
6.1.2.2. Liczba uczestników szkoleń realizowanych przez ośrodki doradztwa rolniczego	130
6.1.2.3. Kwota grantów przyznanych przez NCN i NCBR na badania i produkcję biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie	131
6.1.2.4. Liczba patentów przyznanych w ramach badań i produkcji biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie	132
6.1.2.5. Wdrożenie nowych programów nauczania na studiach rolniczych i weterynaryjnych	132
6.1.2.6. Liczba rolników z wyższym wykształceniem	133
6.1.2.7. Liczba rolników przeszkolonych w zakresie efektywnych metod upraw	134
6.1.3. Zakaz chowu „przemysłowego”	135
6.1.3.1. Liczba przeprowadzonych inspekcji weterynaryjnych i sanitarnych	135
6.1.3.2. Odsetek zwierząt hodowlanych poddanych inspekcji weterynaryjnej lub sanitarnej	136

6.1.3.3.	Liczba przebadanych rolników w ramach programu ekspertyzy stanu zdrowia	137
6.1.3.4.	Wdrożenie nowych standardów dobrostanu zwierząt	138
6.1.4.	Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie	139
6.1.4.1.	Liczba rolników uczestniczących w szkoleniach dotyczących nowoczesnych metod produkcji rolnej	139
6.1.4.2.	Powierzchnia gospodarstw rolnych, których właściciele otrzymali dotacje na inwestycje służące wdrożeniu nowoczesnych technologii w rolnictwie	140
6.1.5.	Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego	140
6.1.5.1.	Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym	140
6.1.5.2.	Powierzchnia niezagospodarowanych gruntów w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa	141
6.1.5.3.	Łączna powierzchnia gruntów rolnych w spółdzielniach rolników	142
6.2.	Produkcja i jakość żywności	143
6.2.1.	Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności	143
6.2.1.1.	Wdrożenie nowego systemu oznakowania żywności	143
6.2.1.2.	Wdrożenie regulacji zmieniających zasady dopuszczenia żywności na rynek	144
6.2.1.3.	Liczba inspekcji przeprowadzonych przez IJHARS	145
6.2.1.4.	Wdrożenie regulacji nowych zasad żywienia w placówkach publicznych	146
6.2.2.	Wzmocnienie służb kontroli jakości	147
6.2.2.1.	Liczba przeprowadzonych kontroli jakości artykułów rolno-spożywczych	147
6.2.2.2.	Odsetek przeprowadzonych kontroli jakości żywności, które wykazały nieprawidłowości	148
6.2.2.3.	Liczba przeprowadzonych kontroli wykorzystania środków publicznych	149
6.2.2.4.	Odsetek zbadanych gospodarstw w zakresie wykorzystania środków publicznych	149
6.2.2.5.	Odsetek użytków rolnych skontrolowanych w zakresie wykorzystania środków publicznych	150
6.2.3.	Promocja zdrowego żywienia	151
6.2.3.1.	Wzrost świadomości społecznej w obszarze zdrowej żywności (okresowe badania ankietowe)	151
6.2.3.2.	Wdrożenie definicji żywności prozdrowotnej	152

6.2.3.3.	Średni czas certyfikacji gospodarstwa ekologicznego	153
6.2.3.4.	Średni koszt certyfikacji gospodarstwa ekologicznego	154
6.2.3.5.	Wzrost świadomości społecznej w zakresie wpływu żywności na stan zdrowia (okresowe badania ankietowe)	155
6.2.3.6.	Rozpoznawalność oznaczeń produktów ekologicznych i prozdrowotnych (okresowe badania ankietowe)	156
6.2.3.7.	Wdrożenie nowych programów nauczania w zakresie zdrowego żywienia	156
6.2.4.	Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników	157
6.2.4.1.	Liczba nowo utworzonych spółdzielni produkcyjnych i spółek rolnych	157
6.2.4.2.	Łączna powierzchnia nowo utworzonych spółdzielni produkcyjnych i spółek rolnych	158
6.2.4.3.	Liczba istniejących spółdzielni produkcyjnych i rolniczych	159
6.3.	Obrót produktami rolnictwa i żywnością	160
6.3.1.	Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników	160
6.3.1.1.	Liczba gospodarstw zaangażowanych w Rolniczy Handel Detaliczny lub analogiczne metody dystrybucji produktów	160
6.3.1.2.	Liczba funkcjonujących lokalnych targowisk	161
6.3.1.3.	Liczba gospodarstw i spółdzielni korzystających z lokalnych targowisk	162
6.3.1.4.	Wdrożenie platformy e-commerce wspierającej rolniczy handel detaliczny	163
6.3.2.	Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej	164
6.3.2.1.	Wdrożenie systemu identyfikowalności żywności	164
6.3.2.2.	Wdrożenie oznaczenia Nutri-Score	164
6.3.2.3.	Odsetek produktów żywnościowych, dla których możliwa jest pełna identyfikacja pochodzenia	165
6.3.2.4.	Wdrożenie nowych programów nauczania w zakresie praw konsumentów	166
6.3.3.	Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych	167
6.3.3.1.	Odsetek produktów rolnych objętych Zintegrowanym Systemem Rynkowej Informacji Rolniczej	167
6.3.3.2.	Odsetek produktów objętych Giełdowym Rynkiem Rolnym	168
6.3.3.3.	Wdrożenie systemu monitorowania cen przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa	169
6.3.3.4.	Liczba przeprowadzonych kontroli w zakresie nieuczciwych praktyk rynkowych	169

6.3.3.5.	Odsetek kontroli nieuczciwych praktyk rynkowych, w których stwierdzono nieprawidłowości	170
6.4.	Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska	171
6.4.1.	Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej	171
6.4.1.1.	Wdrożenie dodatkowych wymagań warunkujących przyznanie środków publicznych	171
6.4.1.2.	Wprowadzenie pojęcia „zielonych zamówień publicznych” do Prawa zamówień publicznych	172
6.4.1.3.	Liczba gospodarstw wdrażających zrównoważone praktyki agrotechniczne	173
6.4.1.4.	Powierzchnia użytków rolnych, na których zostały wdrożone zrównoważone praktyki agrotechniczne	174
6.4.2.	Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu	175
6.4.2.1.	Wprowadzenie pojęcia „zielona infrastruktura”	175
6.4.2.2.	Wzrost świadomości społecznej roli rolnictwa w zmianach klimatycznych (okresowe badania ankietowe)	176
6.4.2.3.	Wdrożenie nowych proekologicznych programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich	177
6.4.3.	Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna	178
6.4.3.1.	Liczba gospodarstw, w których wdrożono gospodarkę w obiegu zamkniętym	178
6.4.3.2.	Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach, w których wdrożono gospodarkę w obiegu zamkniętym	178
6.4.3.3.	Emisja metanu z rolnictwa w Polsce	179
6.4.3.4.	Odsetek gmin z wdrożoną strategią retencji wody	180
6.4.3.5.	Liczba gospodarstw, które korzystały z programu małej retencji	181
6.5.	Rozwój obszarów wiejskich	182
6.5.1.	Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich	182
6.5.1.1.	Liczba osób odchodzących z rolnictwa, które odbyły szkolenia w Branżowych Centrach Umiejętności	182
6.5.1.2.	Stopa bezrobocia wśród osób odchodzących z rolnictwa	182
6.5.1.3.	Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich poza strefami podmiejskimi	183
6.5.1.4.	Odsetek osób z przynajmniej podstawowymi kompetencjami cyfrowymi wśród mieszkańców obszarów wiejskich	184
6.5.1.5.	Wdrożenie ułatwień legislacyjnych dla elastycznych form pracy	185

6.5.1.6.	Odsetek obszarów wiejskich z uchwalonym planem ogólnym lub planem zagospodarowania przestrzennego	186
6.5.1.7.	Liczba nowo powstałych miejsc pracy na obszarach wiejskich	186
6.5.1.8.	Liczba podmiotów powstałych na terenach wiejskich działających co najmniej od 12 miesięcy	187
6.5.2.	Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich	188
6.5.2.1.	Odsetek mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce z dostępem do szerokopasmowego Internetu	188
6.5.2.2.	Odsetek dzieci uczęszczających do małych szkół	189
6.5.2.3.	Liczba mieszkańców na jednego lekarza podstawowej opieki zdrowotnej na obszarach wiejskich	190
6.5.2.4.	Liczba nowo powstałych obiektów sportowo-rekreacyjnych na obszarach wiejskich	191
6.5.3.	Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich	192
6.5.3.1.	Odsetek sołectw bez dostępu do komunikacji publicznej	192
6.5.3.2.	Odsetek gmin bez połączeń komunikacji publicznej	193
6.5.3.3.	Średni czas dojazdu do najbliższego miasta powiatowego komunikacją publiczną	193
6.5.3.4.	Długość wyremontowanych dróg lokalnych	194
6.6.	Finanse publiczne	195
6.6.1.	Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich	195
6.6.1.1.	Wdrożenie finansowania wynagrodzeń nauczycieli z budżetu państwa	195
6.6.1.2.	Rozszerzenie katalogu dochodów własnych JST	196
6.6.1.3.	Dochody JST na 1 mieszkańca w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich	197
6.6.1.4.	Dochody JST na 1 mieszkańca w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich poza aglomeracjami	198
6.6.1.5.	Udział dopłat bezpośrednich w środkach wspólnej polityki rolnej dla Polski	199
6.6.2.	Zwiększenie samodzielności finansowej JST	200
6.6.2.1.	Nowelizacja ustaw o finansach publicznych i o dochodach jednostek samorządu terytorialnego	200
6.6.2.2.	Dynamika realna dochodów własnych gmin na obszarach wiejskich	201
6.6.3.	Zapewnienie środków na zadania objęte programem przebudowy wsi i rolnictwa	202
6.6.3.1.	Ograniczenie dotacji inwestycyjnych dla JST do wybranych zadań	202

6.6.4. Zmiana zasad dostępu do pomocy publicznej	203
6.6.4.1. Stopień samofinansowania Funduszu Emerytalno-Rentowego KRUS	203
6.6.4.2. Liczba przeprowadzonych kontroli w zakresie wykorzystania środków WPR	204
7. Zagrożenia	207
7.1. Analiza spójności programu	208
7.2. Identyfikacja źródeł ryzyka	214
7.3. Strategia komunikacji	216
7.4. Działania awaryjne	219
Bibliografia	221
Prawo krajowe	221
Prawo unijne	222
Źródła internetowe	222
Pozostałe	224
Aneksy	227
Aneks 1. Cele sektorowe i działania programu przebudowy wsi i rolnictwa	227
Aneks 2. Zbiorczy budżet programu przebudowy wsi i rolnictwa	231
Aneks 3. Wartości mierników głównych w latach 2019–2024	234

Wstęp

Poniższe opracowanie stanowi kontynuację *Programu przebudowy wsi i rolnictwa* – drugiej części poprzedniej publikacji Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania powstałej w toku trwających od 2020 r. badań nad dostosowaniem wsi i rolnictwa do wymagań zrównoważonego rozwoju¹. O ile w pierwszej części *Programu przebudowy wsi i rolnictwa* skupiliśmy się na konstrukcji całego programu i zapewnieniu jego wewnętrznej spójności, o tyle w części drugiej zasadniczym tematem jest stworzenie podstaw dla skutecznej realizacji tego programu. Rozwinięte zostaną więc kwestie, które w części pierwszej zostały tylko zasygnalizowane, bez ich szerszego omówienia, w tym w szczególności:

- mierniki realizacji celów programu,
- kosztorys programu, obejmujący szacowane wydatki (publiczne i prywatne) na realizację wszystkich działań ujętych w programie,
- metody i procedury zarządzania ryzykiem związanym z planowanymi działaniami.

Aktualność wszystkich łączy internetowych wskazanych w notkach bibliograficznych została zweryfikowana w dniu 9 lutego 2026 r. W tym samym dniu zaktualizowano odwołania do aktów prawnych w przypisach i bibliografii.

¹ Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., *Program przebudowy rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych i zasad zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie i Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Rzeszów 2025.

1. Wprowadzenie

Transformacja polskiego rolnictwa zaprojektowana w pierwszej części monografii *Program przebudowy rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych i zasad zrównoważonego rozwoju* stanowi jeden z kluczowych elementów długofalowej polityki gospodarczej i społecznej kraju. Opracowany wówczas program miał charakter koncepcyjny – wyznaczał kierunki niezbędnych zmian strukturalnych, technologicznych i organizacyjnych w systemie produkcji żywności czy funkcjonowaniu obszarów wiejskich, tak aby sprostać obecnym wyzwaniom cywilizacyjnym i środowiskowym. Przygotowanie drugiej części monografii jest konsekwencją tamtych ustaleń i stanowi logiczną kontynuację rozpoczętych badań. Skoro zdefiniowano cele i narzędzia transformacji, konieczne stało się opracowanie spójnego modelu finansowania tego programu.

Transformacja wsi i rolnictwa w kierunku zrównoważonego rozwoju wymaga stabilnego, wieloletniego i transparentnego finansowania. Niniejsze opracowanie przedstawia propozycję mechanizmów i instrumentów, które mogą uczynić ten proces trwałym, sprawiedliwym społecznie i ekonomicznie efektywnym.

1.1. Historia badań

Projekt stanowi kontynuację badań w zakresie rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich, które rozpoczęły się w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania na początku 2020 r. Początkowe prace koncentrowały się na diagnozie aktualnej sytuacji, ze szczególnym uwzględnieniem uchwalonych strategii sektorowych oraz nadchodzącego nowego okresu finansowania przez Unię Europejską. Efektem tych działań była opublikowana w 2022 r. monografia *Publiczne wsparcie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w świetle celów Wspólnej Polityki Rolnej UE i polskiej polityki rozwoju*. Autorzy przedstawili stan rozwoju terenów wiejskich oraz zidentyfikowali

zagrożenia dla funkcjonowania sektora rolnego w Polsce, kładąc szczególny nacisk na kwestie finansowe i ocenę efektywności wsparcia rolnictwa. Zwrócono uwagę na brak koordynacji między krajową polityką rozwoju a polityką UE oraz na niedostatki w narzędziach administracyjnych niezbędnych do realizacji Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030. Przeanalizowano sytuację na rynkach rolnych, łańcuchy dostaw oraz wpływ rolnictwa na środowisko. Wnioski z tych badań zostały ujęte w formie rekomendacji.

W 2022 r., dzięki dofinansowaniu z programu Nauka dla Społeczeństwa, rozpoczęto kolejny etap badań. Jego celem było opracowanie kompleksowego zbioru rekomendacji dla poprawy efektywności wspierania rozwoju terenów wiejskich i rolnictwa. Badania objęły sześć obszarów: wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich z funduszy UE, wsparcie krajowe, jakość produktów rolnych i żywności, rynki rolne, ochronę środowiska oraz finanse jednostek samorządu terytorialnego. Opracowane wnioski oraz zalecenia dotyczące administracji publicznej stworzyły zintegrowany system rekomendacji, który opisuje cały ekosystem rolnictwa, w tym obszarów wiejskich i jakości życia na nich. Przedstawiono ponadto przykłady dobrych praktyk, które mogą być wdrożone w Polsce. Od 2020 r. opublikowano kilka artykułów naukowych, zorganizowano seminaria i konferencje, a także podjęto działania popularyzujące wyniki badań.

Podsumowując, dotychczasowe badania, zakończone publikacją monografii *Zintegrowany system wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*, wskazują na konieczność traktowania problemów rozwoju rolnictwa, wsi i ochrony środowiska jako spójny system. Sformułowano wizję przyszłości, w której rolnictwo i obszary wiejskie będą stanowiły zintegrowany system zapewniający bezpieczeństwo żywnościowe kraju oraz wzrost spójności infrastrukturalnej i społecznej. Określono również główne kierunki restrukturyzacji rolnictwa, które są niezbędne do zapewnienia zrównoważonego rozwoju gospodarstw rolnych. Opracowano ponad pięćdziesiąt rekomendacji, które mają na celu poprawę efektywności obecnego systemu wsparcia dla wsi i rolnictwa, a także przygotowanie fundamentów do przyszłego finansowania przedsięwzięć zgodnych z docelową wizją.

Kluczowe było kontynuowanie badań w kierunku przebudowy systemu rolnictwa pod względem struktury produkcji i struktury agrarnej. Po raz kolejny przypominaliśmy, że należy dostosować system finansowania rolnictwa do zasad zrównoważonego rozwoju, aby rolnictwo stało się dochodowe, neutralne dla środowiska i produkowało zdrową żywność. Tylko w takim modelu wieś może być dobrym miejscem do życia, a proces marginalizacji obszarów wiejskich może zostać zatrzymany. Otrzymane wyniki stanowiły solidną podstawę do realizacji kolejnego etapu badań, który skoncentrował się na stworzeniu kompleksowego programu rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

1.2. Cele obecnego etapu badań

Celem programu przebudowy wsi i rolnictwa jest stworzenie spójnych podstaw dla zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa, opartego na równowadze między wzrostem gospodarczym, ochroną środowiska i poprawą jakości życia mieszkańców. Program stanowi narzędzie umożliwiające wdrażanie zmian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich w sposób systemowy, kontrolowany i zgodny z zasadami efektywnego gospodarowania środkami publicznymi.

W odróżnieniu od pierwszej części opracowania, która koncentrowała się na ogólnej koncepcji i spójności założeń, obecna część ma charakter operacyjny. Obejmuje ona określenie celów szczegółowych, mierników ich realizacji, kosztów planowanych działań oraz sposobów zarządzania ryzykiem. Takie ujęcie pozwala nie tylko na ocenę skuteczności wdrażanych instrumentów, lecz także na ich bieżące dostosowywanie do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych.

Cele programu obejmują przede wszystkim podniesienie efektywności gospodarowania w rolnictwie, wzmocnienie lokalnych struktur społeczno-ekonomicznych oraz poprawę dostępności usług publicznych i infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich. Istotnym kierunkiem działań jest także racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych oraz zwiększenie stabilności funkcjonowania obszarów wiejskich w warunkach zmieniającego się otoczenia gospodarczego i klimatycznego.

1.3. Struktura produktów programu

Zgodnie z umową grantową z Ministrem Nauki i Szkolnictwa Wyższego efekty badań prowadzonych w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w ramach programu „Nauka dla Społeczeństwa II” winny zostać przedstawione w formie następujących sześciu produktów:

- 1) **Aktualizacja diagnozy** stanu wsi i rolnictwa,
- 2) **Monografia 1** – podsumowująca wyniki badań oraz opracowane rekomendacje co do programu przebudowy polskiego rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych i dostosowania go do zasad zrównoważonego rozwoju,
- 3) **Monografia 2** – zawierająca ocenę wykonalności proponowanego programu, obejmującą:
 - analizy finansowe odnoszące się do sytuacji finansów publicznych i możliwości sfinansowania proponowanych działań,
 - bilans korzyści i kosztów wynikających z realizacji zadań proponowanych w programie przebudowy wsi i rolnictwa,

- analizę przepływów międzygałęziowych pomiędzy rolnictwem, sektorem produkcji żywności i pozostałymi segmentami gospodarki,
 - mierniki stopnia realizacji celów programu przebudowy wsi i rolnictwa,
- 4) koncepcja programu rozwoju i wdrożenia usług doradczych i edukacyjnych dla przedstawicieli sektora rolnego,
 - 5) koncepcja programu edukacyjnego w zakresie produkcji i spożycia żywności ekologicznej, wraz z pilotażem wybranych działań edukacyjnych w postaci minimum 10 lekcji zorganizowanych w podkarpackich szkołach ponadpodstawowych,
 - 6) minimum osiem artykułów w materiałach pokonferencyjnych lub w wysokiej jakości czasopismach naukowych.

Niniejsze opracowanie odpowiada swym zakresem Monografii 2, z wyjątkiem analizy przepływów międzygałęziowych, omówionej w poprzedniej publikacji WSiIZ.

2. Program przebudowy wsi i rolnictwa

– kierunki działań

W rozdziale tym przedstawiona zostanie – w dużym skrócie – konstrukcja programu przebudowy wsi i rolnictwa, opisana szczegółowo w publikacji przywołanej we wstępie.

Inspiracją i punktem wyjścia do podjęcia prac nad programem przebudowy wsi i rolnictwa były badania prof. Tadeusza Pomianka poświęcone stosowanym obecnie metodom produkcji rolniczej. Badania te jednoznacznie wskazały na konieczność zasadniczej transformacji polskiego rolnictwa nakierowanej na eliminację jego najważniejszych, negatywnych cech, do których prof. Pomianek zaliczył w szczególności:

- niską jakość produktów rolnictwa, przenoszącą się w oczywisty sposób na jakość żywności, a spowodowaną w produkcji zwierzęcej dominacją wielkich ferm hodowlanych i nadmiernym zużyciem antybiotyków (co w dużej mierze jest pochodną rozwoju „przemysłowego” chowu zwierząt), a w produkcji roślinnej stosowaniem w nadmiernych ilościach nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin,
- strukturę produkcji niedostosowaną do wymogów racjonalnej diety,
- niską efektywność produkcji rolniczej,
- negatywny wpływ rolnictwa na stan środowiska naturalnego i na zmiany klimatyczne.

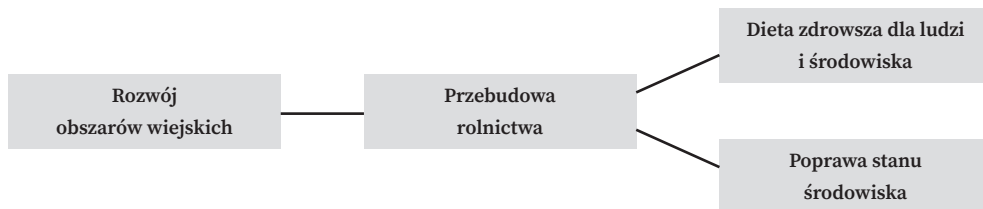
Celem projektowanego programu przebudowy rolnictwa miało być doprowadzenie do eliminacji wskazanych powyżej zjawisk – z korzyścią dla ludzi i przyrody.

2.1. Cele i koncepcja konstrukcji programu

Już wstępna analiza problemu wykazała, że skuteczne rozwiązanie wskazanych powyżej problemów rolnictwa możliwe będzie jedynie na gruncie szerszego, zintegrowanego programu, który obok działań związanych bezpośrednio z rolnictwem obejmować będzie przedsięwzięcia wykraczające poza obszar rolnictwa i obejmujące zagadnienia rozwoju obszarów wiejskich, ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatycznym, a także produkcji żywności i obrotu produktami rolnictwa i żywnością. Niezbędne okazało się także włączenie do programu przebudowy kwestii związanych z finansami publicznymi i organizacją administracji rolniczej.

Okazało się również, że dla skutecznego zainicjowania działań na rzecz pożądaných zmian w rolnictwie kluczowe znaczenie będą mieć działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, niezbędne zarówno dla zmian struktury agrarnej, unowocześnienia metod produkcji rolniczej i zapewnienia rentowności gospodarstw rolnych, jak i dla zahamowania niekorzystnych trendów demograficznych, w coraz większym stopniu hamującym niezbędne zmiany w obszarze rolnictwa.

Rysunek 1. Powiązania celów programu przebudowy wsi i rolnictwa

Źródło: opracowanie własne.

W efekcie opisanej powyżej skrótowno analizy problemu oraz szczegółowej diagnozy aktualnego stanu wsi i rolnictwa ukształtowana została struktura całego programu przebudowy wsi i rolnictwa, obejmująca:

- cztery *główne cele programu*,
- siedem *obszarów* odpowiadających różnym sferom interwencji państwa,
- *działania* stanowiące zasadniczą część programu, odpowiadające konkretnym przedsięwzięciom podejmowanym w celu osiągnięcia celów programu.

Za główne cele programu uznano:

- **zdrowszą dietę** – zmianę wzorca spożycia w kierunku znaczącego obniżenia konsumpcji mięsa i wzrostu udziału produktów zrównoważonego rolnictwa, wraz z zapewnieniem ekonomicznej dostępności bezpiecznej żywności dla wszystkich,

- **zrównoważone rolnictwo** – przekształcenie rolnictwa w kierunku wyższej efektywności, eliminacji metod produkcji obniżających jakość produktów rolnych i żywności oraz zapewnienia klimatycznej neutralności rolnictwa,
- **atrakcyjną wieś** – przekształcenie obszarów wiejskich w atrakcyjne miejsce zamieszkania i pracy,
- **czyste środowisko** – eliminację negatywnego wpływu rolnictwa na stan środowiska.

Wyodrębniono siedem obszarów:

- Rolnictwo,
- Produkcja i jakość żywności,
- Obrót produktami rolnictwa i żywnością,
- Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska,
- Rozwój obszarów wiejskich,
- Finanse publiczne,
- Koordynacja,

przy czym ostatni obszar różni się wyraźnie od pozostałych – ujęto w nim wyłącznie działania służące sprawnej realizacji programu przebudowy wsi i rolnictwa.

Dla każdego z siedmiu obszarów określono *cele sektorowe* (od trzech do pięciu dla jednego obszaru), którym przypisano odpowiednie działania.

Wykaz wszystkich działań, wraz z ich przypisaniem do obszarów i celów sektorowych, zamieszczono w aneksie na końcu opracowania.

Tabela 1. Obszary i cele sektorowe programu przebudowy wsi i rolnictwa

Nr	Rolnictwo	Produkcja i jakość żywności	Obrót produktami rolnictwa i żywnością	Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska	Rozwój obszarów wiejskich	Finanse publiczne	Koordynacja
	R	P	O	K	W	F	X
1	Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków	Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności	Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników	Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej i wsparciu rozwoju wsi	Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich	Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich	Formalizacja programu przebudowy wsi i rolnictwa
2	Wdrożenie efektywnych metod upraw	Wzmocnienie służb kontroli jakości	Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej	Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu	Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich	Zwiększenie samodzielności finansowej JST	Uporządkowanie organizacji administracji rolnej
3	Zakaz chowu „przemysłowego”	Promocja zdrowego żywienia	Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych	Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna	Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich	Zapewnienie środków na zadania programu przebudowy wsi i rolnictwa	Ewidencja i sprawozdawczość
4	Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie	Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników				Zmiana zasad dostępu do pomocy publicznej	
5	Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego						

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Cele główne a obszary

Zestaw głównych celów programu przebudowy wsi i rolnictwa ma dwie istotne cechy:

- beneficjentami osiągnięcia celów programu są nie tylko – a nawet nie przede wszystkim – osoby bezpośrednio związane z wsią i rolnictwem, ale wszyscy obywatele kraju, dla których perspektywa czystego środowiska, zdrowej żywności i lepszych warunków życia na wsi oznacza perspektywę radykalnej poprawy jakości życia,
- osiągnięcie zakładanych celów wymaga skoordynowanych działań prowadzonych w różnych segmentach gospodarki i interwencji państwa.

Te dwie cechy określają ogólnospołeczny i wielosektorowy charakter całego programu. Złożoność programu dobrze ilustruje zamieszczona poniżej tabela obrazująca powiązania między wyróżnionymi w programie obszarami a głównymi celami programu, a dokładniej – między działaniami odnoszącymi się bezpośrednio do każdego z obszarów a celami programu. W tabeli tej strzałkami oznaczono – w każdej kolumnie – obszary, w których działania tworzące program mają najsilniejszy wpływ na przybliżanie się do osiągnięcia celów głównych.

Tabela 2. Powiązania celów głównych i obszarów programu przebudowy wsi i rolnictwa

Obszary	Cele główne			
	Zdrowsza dieta	Zrównoważone rolnictwo	Atrakcyjna wieś	Czyste środowisko
Rolnictwo	↑	↑		↑
Produkcja i jakość żywności	↑	↑		
Obrót produktami rolnictwa i żywnością	↑	↑		
Klimat i ochrona środowiska		↑		↑
Rozwój obszarów wiejskich		↑	↑	
Finanse publiczne	↑	↑	↑	↑

Źródło: opracowanie własne.

Schemat powiązań przedstawiony w powyższej tabeli jest oczywiście częściowo subiektywny, gdyż granice między wpływami „najsilniejszymi”, „silnymi” i „słabymi” jest nieostry, trudny do formalnego zdefiniowania – zwłaszcza wtedy, gdy klasyfikację taką próbujemy stworzyć przed uruchomieniem programu. Mimo to schemat wydaje się w czytelny sposób oddawać zasadniczą koncepcję programu. Zwrócić warto uwagę zwłaszcza na dwie cechy schematu powiązań:

- konieczność prowadzenia działań na rzecz zrównoważonego rolnictwa we wszystkich obszarach wyodrębnionych w ramach programu,
- silne uzależnienie skuteczności przedsięwzięć prowadzących do osiągnięcia celów głównych od działań podejmowanych w obszarze finansów publicznych; nie oznacza to tylko postulatu zwiększenia puli środków publicznych przeznaczonych na wspieranie rozwoju wsi i rolnictwa, lecz także konieczność radykalnej przebudowy systemu finansów samorządowych i zasad wspierania rolnictwa krajowymi i unijnymi środkami publicznymi.

2.3. Działania

W obecnej wersji program przebudowy wsi i rolnictwa zawiera 86 działań różnego rodzaju, przypisanych do odpowiednich obszarów i celów sektorowych, przy czym w wielu przypadkach przyporządkowanie to ma częściowo charakter arbitralny, gdyż niektóre działania można przypisać do różnych obszarów, a ich pomyślne przeprowadzenie będzie miało wpływ na kilka celów programu. W zbiorowości wszystkich działań można w szczególności wyróżnić:

- działania o charakterze promocyjnym, propagujące dobre praktyki związane m.in. z produkcją rolniczą i obrotem produktami rolnictwa, jakością żywności, racjonalną dietą czy też wdrażaniem przedsięwzięć sprzyjających poprawie stanu środowiska naturalnego,
- działania legislacyjne, polegające na opracowaniu, uchwaleniu i wdrożeniu aktów prawnych niezbędnych dla uruchomienia działań przewidzianych w programie, a dotyczących w szczególności:
 - a) zasad prowadzenia działalności rolniczej,
 - b) systemu finansów samorządowych,
 - c) zasad wspierania rolnictwa środkami publicznymi,
 - d) certyfikacji gospodarstw i produktów ekologicznych,
- działania organizacyjne możliwe do wdrożenia bez zmian legislacyjnych – przykładem są np. działania polegające na kadrowym wzmocnieniu służb kontrolnych,

- działania polegające na bezpośrednim wsparciu finansowym podmiotów realizujących przedsięwzięcia przewidziane w programie.

Szczególne znaczenie przypisujemy działaniom promocyjnym służącym zarówno kształtowaniu postaw rolników, jak i konsumentów. Jeśli bowiem istotnym celem programu jest zmiana sposobów i struktury produkcji rolniczej, to powodzenie programu zależy w pierwszym rzędzie od zmian popytu na produkty rolnictwa i żywność i od przekonania do niezbędnych zmian możliwie dużej części właścicieli gospodarstw rolnych. Przekonani jesteśmy, że pozytywnie przeprowadzone działania promocyjne będą bardziej skuteczne niż próby transformacji rolnictwa wyłącznie działaniami administracyjnymi – chociaż i one będą w wielu przypadkach niezbędne.

Drugim filarem koncepcji przebudowy wsi i rolnictwa jest zmiana podejścia do posiadania ziemi (będącego obecnie głównym kryterium dostępu do instrumentów wsparcia rolnictwa) i prowadzenia działalności rolniczej. Zmiana ta polegać ma przede wszystkim na uznaniu, że:

- niezależnie od roli rolnictwa i produkcji żywności dla warunków życia obywateli działalność rolnicza jest działalnością gospodarczą i musi podlegać rygorom określającym akceptowane sposoby prowadzenia tej działalności,
- działalność rolnicza powinna być przedmiotem wsparcia tylko w ograniczonym czasie, niezbędnym do konwersji na zrównoważone metody produkcji i w zakresie, w jakim jest to niezbędne dla zachowania konkurencyjności rolnictwa i w jakim przyczynia się do osiągnięcia celów środowiskowo-klimatycznych i poprawy jakości żywności,
- sam fakt posiadania gruntów rolnych i produkcji na własne potrzeby nie powinien być uznawany za tytuł do publicznego wsparcia środkami przeznaczonymi dla rolnictwa – trzeba jednak zauważyć, że mocno zakorzeniona w polskim prawie i praktyce zasada ochrony „praw nabytych” stanowi tu poważne ograniczenie.

Działania ujęte w programie przebudowy wsi i rolnictwa różnią się nie tylko charakterem poszczególnych działań, ale także ich znaczeniem dla osiągnięcia głównych celów programu. W zamieszczonej poniżej tabeli przedstawiono te działania, których realizacja ma kluczowe znaczenie dla skuteczności całego programu, a rezygnacja z ich wdrożenia miałaby negatywne skutki dla całego programu. Wskazanie kluczowych zadań nie oznacza, że pozostałe działania nie są istotne – ich rola polega jednak przede wszystkim na zapewnieniu możliwie wysokiej skuteczności działań kluczowych. Zastrzec należy, że tak jak w wielu innych przypadkach próby formalnego sklasyfikowania działań i celów programu, tak i tu wybór tych najważniejszych działań jest w pewnej mierze subiektywny, tak jak efektem subiektywnego wyboru jest cały zestaw działań składających się na program przebudowy wsi i rolnictwa.

Tabela 3. Kluczowe działania programu przebudowy wsi i rolnictwa

Cele sektorowe	Kluczowe działania
Rolnictwo	
Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków	Wsparcie finansowe dla rolników na działania adaptacyjne i ograniczające zużycie nawozów sztucznych i pestycydów
Wdrożenie efektywnych metod upraw	Wprowadzenie obowiązku posiadania (i poszerzania) kwalifikacji rolniczych przez beneficjentów dopłat bezpośrednich
Zakaz chowu „przemysłowego”	Ograniczenie szkodliwego chowu przemysłowego – normy i sankcje
Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie	Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie
Zwiększenie przeciętnej powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych	Przyspieszenie sprzedaży gruntów przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
Produkcja i jakość żywności	
Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności	Nowe standardy żywienia w placówkach publicznych
	Zaostrzenie norm dopuszczania żywności na rynek
Wzmocnienie służb kontroli jakości	Zaostrzenie kontroli wykorzystania środków pomocowych przez organy dotujące
Promocja zdrowego żywienia	Modyfikacja procedur związanych z certyfikacją gospodarstw i produktów ekologicznych
Wsparcie tworzenia i działania grup producenckich i innych form współpracy rolników	Promocja tworzenia spółdzielni produkcyjnych i spółek oraz wzmocnienie roli spółdzielni rolniczych
Obrót produktami rolnictwa i żywnością	
Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników	Budowa małych przetwórni oraz infrastruktury logistycznej i handlowej przeznaczonej dla żywności produkowanej w symbiozie ze środowiskiem naturalnym
Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej	Identyfikowalność żywności na wszystkich etapach produkcji
Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych	Ustanowienie nadzoru nad rolnym rynkiem hurtowym i stałe monitorowanie cen

Cele sektorowe	Kluczowe działania
Klimat i ochrona środowiska	
Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej	Wprowadzanie zachęt dla stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych
Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu	Aktualizacja programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich w zakresie ochrony środowiska i klimatu
Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna	Promocja i wsparcie rolnictwa w obiegu zamkniętym
Rozwój obszarów wiejskich	
Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich	Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich
Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich	Optymalizacja sieci szkół podstawowych na terenach wiejskich
	Organizacja służby zdrowia na obszarach wiejskich
Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich	Rozwój komunikacji zbiorowej lokalnej i regionalnej
Finanse publiczne	
Wzmocnienie finansowe jednostek samorządu terytorialnego (JST) na obszarach wiejskich	Centralne finansowanie płac nauczycieli
	Nowy algorytm podziału środków Narodowego Funduszu Zdrowia
Zwiększenie samodzielności finansowej JST	Likwidacja zadań zleconych JST na podstawie ustaw
Zapewnienie środków na zadania objęte programem przebudowy wsi i rolnictwa	Zwiększenie udziału państwowych funduszy celowych w finansowaniu działań na rzecz rolnictwa i rozwoju wsi
Zmiana zasad dostępu do pomocy publicznej	Wykluczenie gospodarstw nietowarowych z systemu wsparcia rolnictwa
Koordinacja	
Formalizacja programu przebudowy wsi i rolnictwa	Opracowanie i uchwalenie strategii przebudowy wsi i rolnictwa
Ustanowienie struktury zarządzającej programem przebudowy wsi i rolnictwa	Wdrożenie nowego modelu otoczenia instytucjonalnego wsparcia rolnictwa
Rozszerzenie zakresu obligatoryjnej informacji o stanie wsi i rolnictwa	Obowiązkowa rachunkowość i sprawozdawczość rolników i producentów żywności

Źródło: opracowanie własne.

3. Finansowanie wsparcia rolnictwa i rozwoju wsi

System finansowania wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w Polsce obejmuje zarówno środki budżetu państwa, fundusze unijne, jak i mechanizmy realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje pozabudżetowe. W ostatnich latach obserwuje się wyraźny wzrost wydatków publicznych na ten cel, co wynika między innymi z rozszerzenia zakresu zadań instytucji wspierających rolnictwo oraz ze zmian w systemie finansów publicznych. Wsparcie to obejmuje zarówno stabilizację dochodów rolników przez dotacje i ubezpieczenia społeczne, jak i finansowanie inwestycji oraz rozwoju infrastruktury wiejskiej.

3.1. Stan obecny

W ostatnich latach narasta chaos w zarządzaniu finansami publicznymi. Liczne jednorazowe programy wsparcia wprowadzone po 2015 r. oraz działania antycovidowe zaburzyły równowagę między dochodami a wydatkami państwa. Coraz częściej podejmowane są decyzje o charakterze populistycznym, mające na celu szybkie wsparcie wybranych sektorów, co utrudnia planowanie budżetu i obniża efektywność gospodarowania środkami publicznymi. Do najważniejszych zmian w tym obszarze należą między innymi nowe zasady przekazywania samorządom udziałów w podatku PIT według zaniżonych prognoz, zwiększanie subwencji z pominięciem ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, tworzenie nowych funduszy inwestycyjnych dla samorządów, takich jak Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych czy Program Inwestycji Strategicznych w ramach Polskiego Ładu, a także rosnące koszty obsługi długu publicznego, czasowe zniesienie VAT na wybrane produkty żywnościowe oraz zobowiązania wynikające z emisji obligacji

przez Bank Gospodarstwa Krajowego i Polski Fundusz Rozwoju S.A. w ramach tarcz antykryzysowych. Wzrost inflacji, kosztów energii i pracy, a także pogarszająca się sytuacja demograficzna i rosnące obciążenia systemów emerytalnych sprawiają, że zarządzanie finansami publicznymi staje się coraz trudniejsze i wymaga pilnych zmian.

3.1.1. Budżet państwa

W ostatnich latach nastąpił wyraźny wzrost publicznych wydatków na wsparcie rolnictwa i rozwój obszarów wiejskich. W porównaniu z latami 2015–2020 poziom finansowania znacząco się zwiększył, co wynika zarówno z rosnących kosztów produkcji rolnej i cen energii, jak i z rozpoczęcia nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej, w której przewidziano wyższe stawki płatności bezpośrednich. Dodatkowo poszerzył się zakres zadań realizowanych przez instytucje wspierające rolnictwo, co również wpłynęło na wzrost wydatków budżetu państwa.

Według danych Ministerstwa Finansów całkowite wydatki publiczne na wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich wzrosły z 47,5 mld zł w 2010 r. do ponad 78,2 mld zł w 2024 r.

Tabela 4. Publiczne wydatki na wsparcie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w latach 2010–2024

Wyszczególnienie	2010	2016	2021	2024
	mln zł			
Ogółem	47 546,2	50 850,7	56 375,4	78 269,4
Wydatki ujęte w ustawie budżetowej	44 068,2	49 475,8	53 447,9	74 101,0
Budżet państwa	27 097,3	24 932,1	30 078,8	46 077,1
Budżet środków europejskich	14 305,4	23 568,8	20 827,9	23 476,2
Instytucje pozabudżetowe ^a	2 665,5	974,9	2 541,2	4 547,7
Wydatki jednostek samorządu terytorialnego ^a	3 478,0	1 374,9	2 927,5	4 168,4

^a Bez wydatków finansowanych dotacjami z budżetu państwa.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów ze sprawozdań zbiorczych Rb-28, Rb27s i Rb-28s.

Wydatki budżetu państwa na rolnictwo koncentrują się wokół czterech głównych obszarów: dotacji do KRUS, finansowania zadań budżetowych w rolnictwie, utrzymania instytucji wspierających sektor oraz prowadzenia szkół rolniczych. Analizę tych wydatków utrudnia nieprecyzyjna klasyfikacja budżetowa, w której znaczna część środków ujmowana jest jako „pozostała działalność”. W ostatnich latach szczególnie duży wzrost wydatków odnotowano w dziale „Rolnictwo i łowiectwo”

w części „Rozwój wsi”, gdzie coraz większy udział stanowią środki przeznaczone na utrzymanie instytucji, a nie – jak wcześniej – na współfinansowanie projektów unijnych.

Tabela 5. Wydatki budżetu państwa na rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich w latach 2010–2024

Działy i części klasyfikacji budżetowej	2010	2016	2021	2024
	mln zł			
RAZEM	27 097,3	24 932,1	30 078,8	46 077,1
010 – Rolnictwo	10 279,2	6 922,5	10 837,1	17 031,2
500 Handel	869,5	559,8	–	–
753 Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne	15 648,8	16 813,2	18 657,6	27 953,8
750 Administracja	111,0	127,4	146,6	223,1
801 Oświata i wychowanie	140,1	182,3	360,8	711,8
854 Edukacyjna opieka wychowawcza	20,5	27,6	55,0	133,0
921 Kultura ^a	5,9	6,4	12,6	24,1
Inne działy ^b	22,2	293,1	9,2	0,1

^a Finansowanie Centralnej Biblioteki Rolniczej im. Michała Oczapowskiego, działającej obecnie w ramach Narodowego Instytutu Kultury i Dziedzictwa Wsi.

^b Małe kwotowo wydatki w innych działach w częściach 32, 33, 35 i 72, w tym wydatki obronne i wydatki w dziale *Ochrona zdrowia*.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Istotną pozycję w budżecie stanowią dotacje dla rolników, takie jak zwrot części kosztów zakupu oleju napędowego wykorzystywanego w produkcji rolnej czy dopłaty do ubezpieczeń upraw i zwierząt gospodarskich. W 2024 r. stawka zwrotu wynosiła 1,46 zł za litr wobec 1,20 zł rok wcześniej. Łączna kwota wsparcia wzrosła z ok. 750 mln zł w 2014 r. do ponad 1,2 mld zł w 2022 r. Dotacje do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich wynoszą 65% składki, przy czym jej wysokość nie może przekraczać 9% sumy ubezpieczenia (dla gruntów V i VI klasy odpowiednio 12% i 15%). Zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich rolnicy otrzymujący dopłaty bezpośrednie muszą ubezpieczyć co najmniej 50% powierzchni wybranych upraw. Wydatki państwa na ten cel rosły: 97 mln zł w 2010 r., 450 mln zł w 2018 r. i 560 mln zł w 2022 r. z zaplanowanych 920 mln zł, co wskazuje, że ubezpieczenia upraw wciąż nie są w pełni wykorzystywane.

Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi podlega obecnie 59 szkół rolniczych, kształcących około 11 tys. uczniów. Roczne wydatki na ich utrzymanie w 2022 r. wyniosły ok. 520 mln zł, co oznacza prawie dwukrotny wzrost w stosunku do 2019 r.

W latach 2010–2023 na funkcjonowanie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z budżetu państwa przeznaczano rocznie średnio 130 mln zł.

3.1.2. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Jednostki samorządu terytorialnego z obszarów wiejskich pełnią kluczową rolę w tworzeniu warunków funkcjonowania rolnictwa i w kształtowaniu jakości życia mieszkańców wsi.

Znaczącą zmianą w finansach gmin było wprowadzenie w 2017 r. programu „Rodzina 500+”, którego obsługę JST finansowały w całości środki z budżetu państwa. W 2020 r. wydatki na świadczenia wyniosły ok. 22,1 mld zł, czyli około 19% dochodów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Program znacząco zwiększył dochody ludności wiejskiej, lecz nie zmienił zasadniczo sposobu finansowania zadań własnych gmin.

W latach 2021–2023 sytuacja finansowa JST uległa pogorszeniu pod wpływem czynników zewnętrznych, takich jak pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie, spadek liczby ludności wiejskiej oraz niekorzystne wyniki rolnictwa, a także zmian w systemie finansów samorządowych – m.in. ulgi w PIT, podwyżki wynagrodzeń nauczycieli czy ograniczenie transferów z UE. Strukturalne uwarunkowania, takie jak rozproszenie działalności gospodarczej czy preferencje podatkowe korzystne dla rolników, utrudniają gminom wiejskim zwiększanie własnych dochodów.

Dochody gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w 2023 r. wyniosły ok. 134,5 mld zł, co daje średnio 68 zł na mieszkańca mniej niż w gminach miejskich. Choć nominalnie dochody rosły, w ujęciu realnym wzrost jest niewielki. Dochody własne, zwłaszcza z PIT i podatków lokalnych, są w gminach wiejskich znacznie niższe niż w gminach miejskich – w 2023 r. udział PIT na mieszkańca był o 23% mniejszy. To ogranicza możliwości finansowania infrastruktury, usług komunalnych i inwestycji drogowych.

Dochody JST opierają się w dużej mierze na udziale we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych, który w 2024 r. stanowił 39,1% dochodów własnych jednostek. Należy przy tym zauważyć istotne zróżnicowanie między typami jednostek: dla miast na prawach powiatu dochody z PIT wynosiły 25,8% dochodów własnych, natomiast dla gmin wiejskich zaledwie 14,5%. W przypadku PIT i podatku dochodowego od osób prawnych przepisy przewidują podział wpływów między Skarb Państwa a JST, przy czym kwoty należne JST obliczane są zgodnie z ustawowo określonymi regułami, a nie arbitralnymi decyzjami administracyjnymi.

W październiku 2024 r. uchwalono nową ustawę o dochodach JST, która zmieniła podstawę wyliczania udziałów w PIT i CIT, przyjmując wysokość deklarowanych dochodów podlegających opodatkowaniu. W rezultacie gminy wiejskie otrzymują udział w wysokości 7% tych dochodów, powiaty 2%, a miasta na prawach powiatu 8,6%. Według szacunków Ministerstwa Finansów nowe zasady podziału wpływów z podatku PIT mają zwiększyć udział gmin w dochodach z tego źródła do około 85%, przy jednoczesnym znacznym ograniczeniu subwencji ogólnych. W 2025 r.

ich łączna kwota ma stanowić jedynie około 40% wartości z 2024 r. Choć zmiany te mogą okazać się korzystne dla gmin wiejskich, pozostają one w dużym stopniu uzależnione od wysokości subwencji, dlatego pełne skutki reformy dla ich sytuacji finansowej są obecnie trudne do oceny.

Wydatki gmin wiejskich i miejsko-wiejskich koncentrują się przede wszystkim na oświacie i transporcie, przy czym koszty utrzymania szkół, sieci dróg i świadczeń społecznych są relatywnie wyższe niż w miastach. Po przejęciu wypłat „Rodziny 500+” przez ZUS w połowie 2022 r. największą część wydatków stanowią inwestycje i utrzymanie dróg gminnych, obejmujących prawie 60% sieci dróg publicznych. Wydatki na oświatę w 2024 r. nadal przewyższają subwencję oświatową, co zmusza gminy do finansowania szkół ze środków własnych.

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich w latach 2010–2024 charakteryzowały się dużą zmiennością. Po wyraźnym spadku w połowie minionej dekady – z 3,5 mld zł w 2010 r. do 1,4 mld zł w 2016 r. – w kolejnych latach nastąpiło ponowne zwiększenie nakładów, które w 2024 r. osiągnęły poziom 4,2 mld zł, najwyższy w analizowanym okresie. Pomimo nominalnego wzrostu udział JST w ogólnej strukturze wydatków publicznych na rolnictwo pozostaje ograniczony – w 2024 r. stanowiły one ok. 5% wszystkich środków przeznaczonych na ten cel. Wydatki JST na rolnictwo są skoncentrowane przede wszystkim na utrzymaniu infrastruktury technicznej w obszarach wiejskich, obejmującej melioracje, drogi dojazdowe do pól, sieci wodociągowe i kanalizacyjne. Łączna roczna wielkość wydatków własnych jednostek samorządowych utrzymuje się w całym badanym okresie w granicach od 2 do 3,5 mld zł.

3.1.3. Środki UE

Od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej środki unijne stanowią istotne i stabilne źródło finansowania krajowej gospodarki, w tym w szczególności rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Polska pozostaje beneficjentem netto budżetu UE – w latach 2004–2024 nadwyżka transferów unijnych nad wpłatami do wspólnego budżetu wyniosła około 161,7 mld euro.

Tabela 6. Transfery między Polską i budżetem UE w latach 2004–2024

Rok	Wpłaty do budżetu UE	Transfery z budżetu UE						
		Ogółem	Środki przed- akcesyjne	Polityka strukturalna	Wspólna polityka rolna			Inne transfery
					Ogółem	w tym:		
						Dopłaty bezpośrednie	PROW	
mln euro								
2004	1 319	2 478	692	841	297	–	287	647
2005	2 402	4 018	901	775	1 542	703	662	799
2006	2 556	5 269	487	1 881	2 154	812	1 150	747
2007	2 824	7 406	353	4 388	2 554	935	1 551	111
2008	3 410	7 396	374	4 779	2 083	1 038	847	161
2009	3 247	9 258	153	5 996	2 965	1 446	1 044	144
2010	3 492	11 229	108	7 542	3 516	1 828	1 572	63
2011	3 778	14 271	80	9 725	4 326	2 395	1 706	140
2012	3 570	15 439	24	10 445	4 931	2 702	2 025	40
2013	4 441	15 636	79	10 534	4 999	3 065	1 696	25
2014	4 154	17 125	55	11 946	5 109	3 154	1 773	15
2015	4 270	13 054	–	7 933	5 058	3 376	1 428	62
2016	4 495	9 976	–	5 181	4 523	3 231	1 048	273
2017	3 559	11 153	–	7 078	3 982	3 313	564	93
2018	4 483	15 759	–	11 055	4 260	3 307	867	443
2019	5 050	16 285	–	11 339	4 495	3 363	1 085	451
2020	5 832	18 991	–	13 361	4 719	3 422	1 196	911
2021	7 075	18 585	–	13 166	4 727	3 333	1 392	692
2022	7 460	18 742	–	12 996	4 691	3 380	1 309	1 055
2023	6 465	13 470	–	7 696	4 899	3 393	1 505	875
2024	8 452	10 132	–	3 460	4 778	3 460	154	1 895
Razem	92 334	255 672	3 306	162 117	80 608	51 656	24 861	9 642

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Ponad 30% środków przekazanych Polsce przeznaczono na finansowanie przedsięwzięć w ramach wspólnej polityki rolnej UE (WPR), obejmujących dopłaty bezpośrednie oraz działania wspierające modernizację i rozwój obszarów wiejskich. Udział wydatków na WPR pozostawał stabilny, jednak w strukturze transferów stopniowo zwiększał się udział dopłat bezpośrednich kosztem instrumentów inwestycyjnych, co wskazuje na ewolucję WPR w kierunku mechanizmu o charakterze socjalnym, a w mniejszym stopniu rozwojowym.

Nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej na lata 2023–2027 wprowadziła istotne zmiany w systemie dopłat bezpośrednich. Zgodnie z Planem Strategicznym dla WPR wprowadzono zasadę warunkowości, uzależniającą przyznanie wsparcia od spełnienia norm SMR i GAEC oraz od statusu tzw. rolnika aktywnego. O ile ograniczenie dopłat do podmiotów rzeczywiście prowadzących działalność rolniczą stanowi krok w kierunku większej efektywności systemu, o tyle w praktyce przepisy wciąż umożliwiają uzyskiwanie wsparcia przez właścicieli gruntów nieprowadzących produkcji towarowej. Najwięcej kontrowersji budzą normy GAEC 7 i 8, nakładające obowiązek dywersyfikacji upraw i ugorowania części gruntów, które stały się jednym z głównych powodów protestów rolniczych w 2024 r.

Dopłaty bezpośrednie pozostają podstawowym instrumentem finansowym WPR, służącym stabilizacji dochodów rolników niezależnie od efektywności ich gospodarstw. W kampanii 2024/2025 ich wysokość określono m.in. na 483,20 zł za hektar w ramach płatności podstawowej oraz 168,79 zł w ramach płatności redystrybucyjnej. Uzupełnieniem są płatności dla młodych rolników i dopłaty krajowe, a także wsparcie produkcji określonych upraw i hodowli. Nowym elementem systemu są ekoschematy, premiujące praktyki prośrodowiskowe, które – według danych ARiMR – cieszą się znacznym zainteresowaniem beneficjentów.

W 2024 r. rolnictwo w Polsce korzystało ze środków unijnych w sposób zbliżony do poprzedniej perspektywy finansowej. Według danych ARiMR niemal 17 mld zł z 27,8 mld zł przeznaczono na dopłaty bezpośrednie oraz wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Nabory ogłoszone w tym roku obejmują około 30% całkowitej alokacji środków na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w perspektywie finansowej 2023–2027, czyli około 13 mld zł z 34 mld zł. Poza dopłatami bezpośrednimi głównym celem wsparcia pozostaje, podobnie jak w poprzednich latach, dofinansowanie inwestycji w gospodarstwach rolnych. Natomiast programy o charakterze edukacyjnym i doradczym, w tym studia podyplomowe i szkolenia dla rolników, cieszą się stosunkowo niewielkim zainteresowaniem. Pomimo zmian w systemie zakres wsparcia i limity finansowe pozostają w dużej mierze na poziomie poprzedniej perspektywy, co oznacza, że znaczna część środków unijnych nadal nie pełni funkcji rozwojowej, zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju.

3.1.4. Środki pozabudżetowych instytucji państwowych

W systemie finansowania rolnictwa istotną rolę odgrywają instytucje pozabudżetowe, które realizują zadania publiczne z zakresu wsparcia sektora rolnego i rozwoju obszarów wiejskich. Do najważniejszych należą Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa oraz Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) jest główną instytucją wdrażającą instrumenty finansowe wspólnej polityki rolnej. Zadania własne ARiMR to m.in. dopłaty do oprocentowania kredytów, finansowanie lub dofinansowanie transportu oraz unieszkodliwiania padłych zwierząt, finansowanie zalesiania gruntów rolnych, dopłaty do materiału siewnego, udzielanie pomocy finansowej dla kół gospodyń wiejskich, wsparcie finansowe dla rolników w przypadku ekstremalnych zjawisk pogodowych oraz pomoc dla właścicieli statków rybackich na rozpoczęcie działalności. Ewidencja i sprawozdawczość finansowa ARiMR jest niejednoznaczna, ponieważ nie wszystkie zadania finansowane ze środków budżetowych są ujmowane w planach Agencji, a część wydatków wykazywana jest bezpośrednio przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Taki sposób raportowania utrudnia ocenę gospodarowania środkami publicznymi.

Tabela 7. Wybrane pozycje planu finansowego ARMiR w latach 2010–2024

Wyszczególnienie	2010	2016	2021	2024
	mln zł			
Przychody ogółem	2 036,9	1 535,4	2 154,1	7 849,2
w tym: dotacje z budżetu państwa	2 005,2	1 441,1	2 027,8	5 619,1
dotacja z Funduszu Pomocy	–	–	–	2 057,0
Koszty ogółem	1 943,4	1 501,4	2 152,1	7 984,5
Koszty funkcjonowania	1 200,4	1 044,9	1 311,2	2 163,6
Koszty realizacji zadań	743,0	451,3	835,4	5 801,1
Pozostałe koszty	179,0	5,2	5,5	19,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W 2017 r. z połączenia Agencji Rynku Rolnego oraz Agencji Nieruchomości Rolnych utworzono Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR). Zadania KOWR, w odróżnieniu od ARiMR, obejmują nie tylko działalność związaną z rolnictwem, lecz także inne obszary. Do kluczowych zadań KOWR należy zarządzanie Zasobem Własności Rolnej Skarbu Państwa, wspieranie rozwoju sektora rolno-spożywczego, wspieranie działań na rzecz odnawialnych źródeł energii, monitorowanie rynków rolnych i żywnościowych oraz tworzenie i poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych. Działalność KOWR, oprócz zadań przejętych z Agencji Rynku Rolnego i Agencji Nieruchomości Rolnych, koncentruje się na efektywnym wdrażaniu strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Dzięki przychodom z gospodarowania składnikami majątku Skarbu Państwa poziom dotacji państwowej dla KOWR pozostaje relatywnie niski w stosunku do realizowanego zakresu zadań.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) jest instytucją państwową powołaną do realizacji zadań w zakresie ubezpieczeń społecznych rolników i ich

rodzin. Jej podstawową funkcją jest zapewnienie ubezpieczenia emerytalnego, rentowego, chorobowego i wypadkowego dla osób prowadzących działalność rolniczą. KRUS działa na zasadzie systemu odrębnego od powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych, co umożliwia rolnikom korzystanie z preferencyjnych składek dostosowanych do specyfiki gospodarstw rolnych. Jednak utrzymanie tego systemu wymaga znacznego wsparcia budżetowego. Pomimo spadku liczby ubezpieczonych z 1,5 mln osób w 2010 r. do nieco ponad 1 mln w 2024 r. dotacje budżetowe do Funduszu Emerytalno-Rentowego KRUS osiągnęły prawie 25 mld zł. Samofinansowanie systemu wynosi zaledwie 6,8%, podczas gdy w systemie pracowniczym (ZUS) przekracza 80%. Składki w KRUS są około dziesięciokrotnie niższe niż w ZUS, a liczba osób aktywnych zawodowo przypadających na jednego emeryta znacznie mniejsza. W efekcie dotacja budżetowa przypadająca na jednego świadczeniobiorcę w KRUS jest trzykrotnie wyższa niż w systemie powszechnym, wynosząc w 2024 r. około 25,6 tys. zł rocznie.

W krajowym systemie wsparcia rolnictwa działają również inne instytucje pozabudżetowe, realizujące zadania z zakresu kontroli jakości, doradztwa, badań i nadzoru nad rynkiem rolnym. Należą do nich m.in. Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt, Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Główny Inspektorat Weterynarii, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych czy Centrum Doradztwa Rolniczego wraz z wojewódzkimi ośrodkami doradztwa rolniczego.

3.2. Metodologia szacunku kosztów programu przebudowy wsi i rolnictwa

Przedstawiony w kolejnym rozdziale kosztorys programu przebudowy rolnictwa i obszarów wiejskich ma charakter wstępny, orientacyjny i został przygotowany w cenach z 2025 r. Wynikające z kosztorysu ramy finansowe strategii zostały opracowane na podstawie wycen wszystkich działań. Działania zostały podzielone na pięć grup, dla których zastosowano różne metody szacowania wydatków. Po kilku latach niezbędnych do wdrożenia proponowanego programu w życie, wycenę działań w nowych realiach społeczno-gospodarczych będzie należało powtórzyć.

Szacunek kosztów pojedynczych zadań został sporządzony przy następujących założeniach:

- Środki finansowe przeznaczone na dane zadanie muszą dać efekt – przeznaczenie zbyt małej kwoty na działanie spowoduje brak możliwości osiągnięcia założonych celów i tym samym zerową efektywność wydatków.

- Wysokość wydatków na zadania z danego źródła finansowania musi odpowiadać możliwościom tego źródła – nie ma możliwości sfinansowania wszystkich działań wyłącznie ze wspólnej polityki rolnej lub wyłącznie z budżetu państwa. Jednocześnie źródła finansowania są dobrane tematycznie i zakresowo do działań.
- Założono, że w okresie najbliższych 5–10 lat nie nastąpi znacząca zmiana w priorytetach wydatków publicznych finansowanych zarówno środkami krajowymi, jak i z budżetu środków europejskich.
- Niektóre działania, szczególnie w obszarze rozwoju obszarów wiejskich, będą wymagały udziału jednostek samorządu terytorialnego – będzie to wymagało nałożenia nowych obowiązków na jednostki samorządowe (głównie stopnia gminnego) i jednocześnie zapewnienie finansowania nowych zadań.
- Wycena kosztów zadań nie bierze pod uwagę, w niektórych przypadkach niezbędnych, inwestycji prywatnych. Część proponowanych zmian będzie wymagać dodatkowych wydatków lub zmiany struktury dotychczasowych po stronie producentów żywności, przetwórców i handlu detalicznego.
- Większość wydatków jest wydatkami jednorazowymi; w przypadku niektórych działań zaznaczono, iż jest to wydatek ciągły w pewnym horyzoncie czasowym (zazwyczaj 5 lat) – oznacza to, że kontynuowanie tego działania będzie wymagało dodatkowego finansowania po tym okresie.
- Część działań określono mianem programów pilotażowych – ich realizacja, wpływ na założone cele oraz skuteczność programu będą wymagały ewaluacji i decyzji o potencjalnej ich kontynuacji w przyszłości. Dotyczy to głównie działań o charakterze programów dotacyjnych dla jednostek publicznych i przedsiębiorstw (w tym gospodarstw rolnych).

Przyjęcie powyższych założeń pozwoliło na zbudowanie wewnętrznie spójnego systemu wyceny dla ponad 80 zadań zaplanowanych w programie.

Działania, ze względu na ich charakter, zostały podzielone na pięć grup pozwalających na wykorzystanie kilku niezależnych sposobów wyceny. Pierwszą grupę obejmują działania o charakterze informacyjnym, promocyjnym i edukacyjnym. Dotyczą one prowadzenia kampanii o zasięgu krajowym lub skierowanych do określonych grup. Ich zadaniem będzie budowanie świadomości związanej z jakością żywności, jej wpływem na środowisko, wpływem na zdrowie oraz prawami konsumentów. Oddzielne programy będą skierowane do gospodarstw rolnych i przetwórców żywności. Programy będą charakteryzowały się tworzeniem treści medialnych, materiałów informacyjnych oraz bezpośrednim przekazem do konsumentów. Działania te zostały wycenione w przedziale 30–50 mln zł; wycena ta bazuje na realizowanych programach, takich jak kampania społeczna „Bezpieczny przejazd”²

² POIS.05.02.00-00-0009/17 – koszt 45 mln zł.

oraz kampanie edukacyjno-informacyjne Ministerstwa Cyfryzacji³. Działania będą prowadzone w oparciu o opisaną w rozdziale 7 strategię komunikacji programu.

Drugi typ działań obejmuje zadania realizowane bezpośrednio przez urzędy administracji centralnej obejmujące m.in. ministerstwa. Wykonanie tych działań będziemy traktować jako działalność statutową instytucji realizujących, jednak w kosztorysie zostaną zarezerwowane kwoty niezbędne do prowadzenia konsultacji społecznych, organizacji spotkań z interesariuszami zewnętrznymi, zamawiania analiz i ekspertyz oraz przygotowania i wydania materiałów informacyjnych. Główne zadania należące do tej grupy będą obejmowały aktualizację programów nauczania w szkołach podstawowych, ponadpodstawowych oraz wyższych.

Trzecia grupa związana jest z działalnością legislacyjną i wszystkimi działaniami temu towarzyszącymi. Podobnie jak w poprzednim punkcie, tutaj również uwzględniono koszty konsultacji społecznych ze wszystkimi zainteresowanymi stronami, możliwość zlecania wykonania opinii i analiz zewnętrznym ekspertom oraz ograniczone działania promocyjne i informacyjne.

Kolejna grupa powiązana jest z działaniami opisanymi jako programy pomocowe. Wycena tych zadań jest bardzo zróżnicowana i bazuje w dużej mierze na charakterze zadania. Działania te będą programami dotacyjnymi skierowanymi do jednostek samorządowych (np. drogi i transport publiczny), gospodarstw rolnych (inwestycje w gospodarstwach, ograniczenie wykorzystania nawozów) oraz producentów i przetwórców żywności (np. działania klimatyczne). Wysokość szacowanych wydatków dla każdego z działań jest liczona jako iloczyn pojedynczego działania (np. dofinansowanie pojedynczego posiłku w nowym standardzie żywienia lub remont kilometra drogi) oraz liczby planowanych działań. Dotacje w programach pomocowych mają charakter pilotażu i ich celem będzie ocena stopnia zainteresowania oraz skuteczności wdrażanych działań. Należy założyć, że co najmniej część z programów pomocowych może być kontynuowana w przyszłości i tym samym tworzyć nowe wydatki.

Ostatnia grupa wydatków obejmuje środki na badania i rozwój nauki w obszarze rolnictwa. Działania będą realizowane przez wyspecjalizowane w tym jednostki i będą odpowiedzialne za konkursy grantowe na prowadzenie badań naukowych. Budżety konkursów zostały oszacowane na budżetach konkursów organizowanych przez Narodowe Centrum Nauki oraz Narodowe Centrum Badań i Rozwoju.

Dynamiczne zmiany, które można w ostatnich latach zaobserwować w polskiej gospodarce i finansach publicznych, sprawiają, że wycena działań przygotowana w momencie uchwalenia programu wieloletniego musi być regularnie sprawdzana i odpowiednio dostosowywana do zmieniających się warunków gospodarczych.

³ POPC.03.04.00-00-0001/17 – koszt 78 mln zł.

Szczególną formą finansowania działań programu przebudowy wsi i rolnictwa jest finansowanie wolnymi środkami pozostającymi na rachunkach państwowych instytucji publicznych. Wolne środki nie stanowią odrębnej pozycji planu finansowania wydatków programu, lecz ujmowane są w zasileniach pochodzących zarówno z budżetu państwa, jak i z wybranych instytucji pozabudżetowych. Ich wyraźne wskazanie jest jednak istotne z tego względu, że finansowanie wolnymi środkami jest operacją neutralną dla finansów publicznych, gdyż:

- w odniesieniu do finansowania z budżetu państwa zwiększa co prawda wydatki budżetowe i deficyt budżetu państwa, nie wymaga jednak zaciągania nowych zobowiązań,
- w odniesieniu do finansowania z instytucji pozabudżetowych również formalnie zwiększa ich wydatki, lecz nie powoduje ani konieczności zaciągania zobowiązań, ani zwiększenia dotacji z budżetu państwa, co wynika zarówno z faktu, że instytucje rozważane przez nas jako potencjalne źródło finansowania programu ani nie są dotowane z budżetu państwa, ani nie mają realnych możliwości wykorzystania środków zgromadzonych na ich rachunkach zgodnie z zadaniami przypisanymi danej instytucji.

Od wielu lat obserwowany jest wzrost zasobów środków na rachunkach budżetu państwa i na rachunkach wybranych instytucji publicznych. Źródłem tego wzrostu było z jednej strony zawyżanie planowanego deficytu, co powodowało zaciąganie zobowiązań przekraczających te, które uzasadnione były potrzebami wydatkowymi, z drugiej zaś – ustawowe przyznanie niektórym państwowym funduszom celowym dochodów niewspółmiernie wysokich w relacji do ich zapotrzebowania na wydatki. Od 2020 r. utrzymała się również praktyka ujmowania w budżecie państwa wydatków, o których z góry wiadomo było, że nie będą poniesione w danym roku. Efektem takich procesów było z jednej strony zaciąganie przez Skarb Państwa zobowiązań przewyższających faktyczne potrzeby wydatkowe, z drugiej zaś – narastanie nadwyżek finansowych niektórych funduszy celowych, w tym Funduszu Pracy i Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych⁴.

⁴ Szerzej na temat wolnych środków budżetowych zob. Misiąg W., *Ekspertyza do ustawy budżetowej na rok 2025*, Kancelaria Senatu – Biuro Analiz i Petycji, „Opinie i ekspertyzy” nr OE-511, Warszawa 2024; Misiąg W., Misiąg J., *Managing state budget available cash resources: Case study of Poland*, „Financial Internet Quarterly”, vol. 21/4(2025), s. 19–34.

4. Szacunek kosztów działań programu przebudowy wsi i rolnictwa

Kosztorys programu przebudowy wsi i rolnictwa został przygotowany w układzie działań i sektorów, powtarzając układ, który został zaprezentowany we wcześniej wydanym opracowaniu. Taki sposób prezentacji danych pozwala na łatwiejsze odniesienie opisu działań z prezentowanymi poniżej szacunkami kosztów ich realizacji. Opis każdego działania obejmuje:

- Prognozowany koszt działania opisany został zgodnie z zasadami przedstawionymi w podrozdziale 3.2 – *Metodologia szacunku kosztów programu przebudowy wsi i rolnictwa*. Jak już wcześniej zaznaczono, szacunki wykonywane były dość ostrożnie, z zachowaniem możliwych ograniczeń w finansowaniu nowych przedsięwzięć. Jednocześnie starano się zapewnić minimalne konieczne finansowanie dla każdego z działań.
- Źródła finansowania były określane z uwzględnieniem:
 - zakresu tematycznego działania,
 - jednostki realizującej,
 - ogólnego charakteru przedsięwzięć podejmowanych w ramach danego działania.

Dodatkowe informacje dotyczące źródeł finansowania zamieszczono w podrozdziale 4.9 – *Źródła finansowania*.

- Wycena zawiera skrócone informacje o podstawach szacowania konkretnego działania. W przypadku programów pomocowych szacunek kosztów jest zazwyczaj iloczynem zakresu przewidywanych działań i jego kosztu jednostkowego.
- Typ finansowania określa, czy jest to zadanie ciągłe (z określonym horyzontem czasowym finansowania), czy też jest to zadanie (i tym samym koszt) jednorazowe.

Opis podejmowanych działań określa, jakie faktyczne czynności zostaną podjęte – nie opisuje założonego celu, a kolejne kroki niezbędne do osiągnięcia założonego celu.

Założenia przygotowania kosztorysu, bardzo podstawowe założenia dla sytuacji makroekonomicznej oraz przewidywania dotyczące unijnej perspektywy finansowej po 2027 r. miały znaczący wpływ na kosztorys – obserwowane w ostatnich latach częste i dynamiczne zmiany w polskiej i europejskiej sytuacji ekonomicznej i politycznej mogą oznaczać, że szacunek kosztów będzie musiał zostać ponownie wykonany przed wdrożeniem programu.

W dalszej części rozdziału zostało zamieszczone podsumowanie budżetu programu oraz opis źródeł finansowania.

4.1. Rolnictwo

Wydatki na działania w obszarze rolnictwa obejmują ponad 400 mln zł na ograniczenie wykorzystania sztucznych nawozów, 200 mln zł na wdrażania efektywniejszych technik produkcji rolnej, ponad 250 mln zł na przeciwdziałanie szkodliwego chowu przemysłowego, prawie 1,6 mld zł na rozwój rolnictwa precyzyjnego i cyfryzację rolnictwa oraz 120 mln zł na poprawę struktury agrarnej i wzrost przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego – łączny szacunek wydatków w obszarze rolnictwa wynosi 2,5 mld zł. Największa część wydatków, 1400 mln zł, zostanie przeznaczona na programy pomocowe, wydatki na zwiększenie aktywności administracji państwowej oraz na rozwój i badania wyniosły po około 500 mln zł.

4.1.1. Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków

4.1.1.1. Zmniejszenie wykorzystania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszty dotyczą organizacji spotkań konsultacyjnych oraz przygotowania ekspertyz i opinii przez zewnętrznych ekspertów.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną (w miarę dostępności środków) oraz środki krajowe.
Finansowanie	Ciągłe

Zakres wydatków	Gospodarstwa, które w okresie transformacji przepisów nawozowych zdecydują się na ograniczenie lub zaniechanie wykorzystywania nawozów sztucznych, będą otrzymywały dodatkowe świadczenia (analogiczne do dopłat bezpośrednich), które będą kompensowały spadek w wydajności produkcji.
------------------------	---

4.1.1.2. Wdrożenie Elektronicznej Książki Leczenia Zwierząt

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Elektroniczna Książka Leczenia Zwierząt jest obecnie na etapie wczesnych testów i środki finansowe na jej wdrożenie nie są ujmowane w planie finansowania programu przebudowy.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Brak
Zakres wydatków	Elektroniczna Książka Leczenia Zwierząt pozostaje na etapie wdrażania od 2024 r. i pełne oddanie systemu nastąpi w ciągu najbliższych dwóch–trzech lat.

4.1.1.3. Finansowe wsparcie działań ograniczających zużycie nawozów sztucznych i pestycydów

Szacowany koszt	400 mln zł
Sposób wyceny	Działanie to jest programem pomocowym (świadczeniami) dla gospodarstw rolnych, które same zdecydują się na ograniczenie wykorzystania nawozów sztucznych w okresie przejściowym – ostateczna wycena będzie zależała od stopnia zainteresowania programem.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną (w miarę dostępności środków) oraz środki krajowe.
Finansowanie	Ciągłe
Zakres wydatków	Gospodarstwa, które w okresie wdrażania przepisów ograniczających wykorzystanie nawozów sztucznych zdecydują się

na ograniczenie lub zaniechanie wykorzystywania nawozów sztucznych, będą otrzymywały dodatkowe świadczenia (analogiczne do dopłat bezpośrednich), kompensujące spadek wydajności produkcji.

4.1.2. Wdrożenie efektywnych metod upraw

4.1.2.1. Wsparcie rozwoju kompetencji niezbędnych do pracy w rolnictwie

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowany koszt odzwierciedla wkład publiczny związany z wdrożeniem legislacji oraz prowadzeniem szkoleń zawodowych dla aktywnych rolników przy ich obecnej liczebności.
Źródło środków	Ośrodki Doradztwa Rolniczego – z dotacji z budżetu państwa, środki własne beneficjentów.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działania obejmą wdrożenie modelu „uczenia przez całe życie” w sektorze rolnym i pozwolą na stałe podnoszenie kwalifikacji rolników, w szczególności w zakresie nowoczesnych technologii, wpływu rolnictwa na środowisko naturalne oraz możliwości podnoszenia jakości produkowanej żywności.

4.1.2.2. Wsparcie badań i produkcji biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane koszty bazują na budżetach zbliżonych programów prowadzonych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR).
Źródło środków	NCBR – z dotacji z budżetu państwa.
Finansowanie	Jednorazowe

Zakres wydatków NCBR uruchomi i sfinansuje program badawczy związany z biologicznymi substytutami chemikaliów w rolnictwie.

4.1.2.3. Aktualizacja programów nauczania na studiach rolniczych i weterynaryjnych

Szacowany koszt 5 mln zł

Sposób wyceny Zadanie będzie realizowane w ramach działań statutowych ministerstwa odpowiedzialnego za naukę i szkolnictwo wyższe. Przewidywane koszty związane są z analizami i ekspertyzami zlecanymi podmiotom zewnętrznym, organizacją konsultacji związanych z przygotowaniem nowych programów nauczania oraz przygotowaniem materiałów dydaktycznych.

Źródło środków Budżet państwa – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW)

Finansowanie Jednorazowe

Zakres wydatków Ze względu na autonomię szkół wyższych zadaniem MNiSW będzie przygotowanie programu ramowego dla studiów rolniczych i weterynaryjnych, obejmującego zmieniające się potrzeby rolników i gospodarstw, który będzie stanowił podstawę dla uczelni przy tworzeniu własnych programów nauczania. Nowe programy ramowe powinny być poprzedzone konsultacjami z możliwie szerokim gronem interesariuszy. Dodatkowo w ramach działania przewiduje się przygotowanie oraz wydanie materiałów dydaktycznych bazujących na zmodyfikowanych programach nauczania.

4.1.2.4. Kwalifikacje rolnicze beneficjentów dopłat bezpośrednich

Szacowany koszt 20 mln zł

Sposób wyceny Prognozowane koszty dotyczą jedynie wprowadzenia zmian w programach nauczania, przygotowania materiałów dydaktycznych oraz kursów szkoleniowych, a także działań ewaluacyjnych. Koszty szkoleń nie są wliczone w to działanie i będą ponoszone bezpośrednio przez beneficjentów.

Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wraz z Ośrodkami Doradztwa Rolniczego opracują, ujednolicą oraz wdrożą programy edukacyjne niezbędne do uzyskania kwalifikacji rolniczych. Zaplanowane są również prace legislacyjne uzależniające otrzymanie pomocy publicznej (KRUS, płatności bezpośrednie) od uzyskania odpowiednich kwalifikacji.

4.1.3. Zakaz chowu „przemysłowego”

4.1.3.1. Ograniczenie szkodliwego chowu przemysłowego – normy i sankcje

Szacowany koszt	1 mln zł
Sposób wyceny	Działanie dotyczy wyłącznie wdrożenia nowych przepisów; przewidywane koszty obejmą zamawiane ekspertyzy oraz proces konsultacji. Koszty związane z kontrolowaniem wdrożonych przepisów zawarto w działaniach związanych ze służbami inspekcyjnymi.
Źródło środków	Środki publiczne
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wprowadzenie nowych rozwiązań legislacyjnych związanych z produkcją zwierzęcą, dobrotanem zwierząt oraz chowem przemysłowym. Nowe przepisy muszą zostać dostosowane do wprowadzonych norm GAEC (<i>Good agricultural and environmental conditions</i>) oraz wymogów SMR (<i>Statutory management requirements</i>) i powinny być gwarantem produkcji żywności wyższej jakości.

4.1.3.2. Ekspertyza stanu zdrowia rolników i skutków przemysłowej produkcji żywności

Szacowany koszt	250 mln zł
Sposób wyceny	Koszt działania oszacowany na podstawie zbliżonych zakresie powszechnych programów profilaktycznych, np. <i>Profilaktyka 40 plus</i> . Ze względu na skalę działania koszt jednostkowy przewidujemy na relatywnie niskim poziomie.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Zdrowia (w ramach tzw. programów ministra), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Finansowanie	Jednorazowy
Zakres wydatków	Przewidziane w działaniu środki zostaną przeznaczone na wykonanie profilowanych badań lekarskich i laboratoryjnych dla rolników oraz pracowników najemnych w rolnictwie (wynagrodzenie dla zakładów opieki zdrowotnej, lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej oraz koszty laboratoryjne). Pozostałe koszty obejmą obsługę administracyjną oraz opracowanie i publikację raportu dotyczącego stanu zdrowia pracowników rolnych.

4.1.3.3. Sankcje za nieprzestrzeganie zasad dotyczących dobrostanu zwierząt hodowlanych

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty dotyczą organizacji spotkań konsultacyjnych oraz zewnętrznych analiz i ekspertyz.
Źródło środków	Budżet państwa – Sejm i Senat
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie ograniczone będzie do opracowania i uchwalenia zmian legislacyjnych powiązanych z nowymi wytycznymi w sprawie dobrostanu zwierząt. Dodatkowe koszty służb kontrolnych zostały ujęte w innych działaniach.

4.1.4. Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie

4.1.4.1. Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie

Szacowany koszt	1000 mln zł (1 mld zł)
Sposób wyceny	Działanie o charakterze pilotażowym, mające ocenić skalę potrzeb oraz zainteresowanie wśród gospodarstw rolnych. Część przewidywanych kosztów będzie preferencyjnie oprocentowanymi kredytami.
Źródło środków	Budżet środków europejskich (WPR), środki ujęte w <i>Krajowym planie odbudowy i zwiększenia odporności</i> , budżet państwa ⁵ .
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie to jest programem pomocowym, w ramach którego udzielane będzie wsparcie finansowe gospodarstwom rolnym na wdrożenie nowoczesnych technologii w produkcji roślinnej i zwierzęcej. Dodatkowo przewiduje się działania promocyjne i informacyjne.

4.1.4.2. Wsparcie podmiotów opracowujących innowacje dla sektora rolnego

Szacowany koszt	400 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty zostały oszacowane na podstawie budżetów analogicznych programów badawczych prowadzonych przez NCBR.

⁵ Zob. *Krajowy plan odbudowy i wzmocnienia odporności*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022, w dalszej części tekstu przywoływany jako KPO. Projekt KPO został zatwierdzony przez Komisję Europejską i Radę UE w czerwcu 2022 r. i dwukrotnie nowelizowany na wniosek Polski – w 2023 i 2025 r. Według wprowadzenia do tego dokumentu *projekt Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) jest dokumentem programowym określającym cele związane z odbudową i tworzeniem odporności społeczno-gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz służące ich realizacji reformy strukturalne i inwestycje. Dokument stanowi podstawę ubiegania się o wsparcie z europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (Recovery and Resilience Facility – RRF).*

Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, w tym wydatki Ministerstwa oraz dotacje dla Narodowego Centrum Nauki, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Jednostka (lub jednostki) wyznaczona do realizacji działania zorganizuje konkursy grantowe w obszarze innowacji dla rolnictwa.

4.1.4.3. Rozwój nowoczesnych narzędzi cyfrowych wspierających producentów rolnych

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Wycena obejmuje przygotowanie i utrzymanie niezbędnych narzędzi wspomagających wdrażanie tzw. Rolnictwa 4.0.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe (przygotowanie oraz uruchomienie) oraz ciągle (utrzymanie w okresie 5 lat).
Zakres wydatków	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracuje i udostępni zestaw narzędzi informatycznych i telekomunikacyjnych pozwalających na wdrażanie rolnictwa precyzyjnego w gospodarstwach; kosztorys programu zakłada stworzenie oraz pięcioletnie utrzymanie dostępności narzędzi.

4.1.4.4. Bazy danych o ryzykach

Szacowany koszt	70 mln zł
Sposób wyceny	Kosztorys zadania został sporządzony na podstawie wyceny zbliżonych tematycznie i zakresowo wniosków o dofinansowanie w konkursach (naborach) Funduszy Strukturalnych.
Źródło środków	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dotacji z budżetu państwa

Finansowanie	Jednorazowe (wdrożenie) oraz ciągłe (utrzymanie serwisów w perspektywie 5 lat).
Zakres wydatków	W ramach działania zostaną stworzone, zintegrowane i publicznie udostępnione systemy informatyczne gromadzące dane o ryzykach w produkcji rolniczej wraz z ich utrzymaniem przez okres 5 lat.

4.1.5. Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego

4.1.5.1. Struktura agrarna – edukacja i doradztwo

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Koszty ogólnopolskiej kampanii informacyjnej i edukacyjnej skierowanej do posiadaczy ziemi rolnej. Działanie nie przewiduje programów pomocowych związanych z kosztami zakupu ziemi.
Źródło środków	Budżet państwa bezpośrednio lub poprzez jedną z instytucji otoczenia rolnictwa (ARiMR lub KOWR).
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Zmiana struktury agrarnej w Polsce wymaga zmiany świadomości osób, które tę ziemię posiadają – dzięki działaniom informacyjnym oraz kampanii edukacyjnej działanie będzie miało doprowadzić do łączenia gospodarstw i tworzenia większych i bardziej rentownych gospodarstw rolnych.

4.1.5.2. Przyspieszenie sprzedaży gruntów przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Brak
Źródło środków	Brak

Finansowanie	Brak
---------------------	------

Zakres wydatków	W Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa pozostaje ziemia uprawna wyceniana na ok. 7 mld zł (dane za II kwartał 2025 r.) – uchwalone w 2025 r. kolejne przedłużenie zakazu sprzedaży ogranicza możliwość korzystania z tej ziemi jedynie do dzierżawy, uniemożliwiając rozwój i tworzenie nowych gospodarstw. Celem działania będzie ponowna sprzedaż ziemi rolnikom po spełnieniu wymaganych warunków.
------------------------	--

4.2. Produkcja i jakość żywności

Kosztorys działań związanych z produkcją i jakością żywności zawiera ponad 1,7 mld zł na wzmocnienie funkcjonowania grup producenckich, prawie 300 mln zł na promowanie zdrowej żywności wysokiej jakości, 450 mln zł na wzmocnienie funkcjonowania służb kontrolnych i inspekcyjnych oraz ponad 400 mln zł na zaostrzenie norm jakościowych żywności. Suma szacowanych wydatków w obszarze wynosi ponad 2,8 mld zł. Z punktu widzenia kosztochłonności największa część środków zostanie przeznaczona na programy pomocowe oraz funkcjonowanie administracji państwowej.

4.2.1. Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności

4.2.1.1. Zaostrzenie norm dopuszczania żywności na rynek

Szacowany koszt	400 mln zł
------------------------	------------

Sposób wyceny	Koszty obejmują zintensyfikowanie funkcjonowania inspekcji rolnych, weterynaryjnych i handlowych, a także koszty funkcjonowania jednostek badawczych (laboratoriów) w okresie 10 lat.
----------------------	---

Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
-----------------------	---

Finansowanie	Ciągłe
---------------------	--------

Zakres wydatków	Zaostrzenie norm dopuszczania na rynek obejmuje działania legislacyjne zmieniające dotychczas obowiązujące normy
------------------------	--

dla żywności oraz (główny komponent) nadzór i kontrolę nad producentami i przetwórcami żywności jakości produkowanych i dostarczanych na rynek produktów. Działanie inspekcji handlowej oraz jej koszty ujęte są w działaniach 4.3.2.1 – *Identyfikowalność żywności na wszystkich etapach produkcji* oraz 4.3.2.2 – *Obowiązek informowania o pochodzeniu surowców*.

4.2.1.2. Nowe standardy żywienia w placówkach publicznych

Szacowany koszt	10 mln zł
Sposób wyceny	Koszty działania obejmują prace nad opracowaniem nowych przepisów dotyczących żywienia w placówkach publicznych, badań laboratoryjnych, przygotowania materiałów edukacyjnych oraz szkoleń.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Przygotowanie oraz wdrożenie nowych regulacji w zakresie diet i wartości odżywczych dla placówek publicznych, szkolenia dla pracowników przedszkoli, szkół, szpitali i podobnych jednostek oraz stworzenie materiałów informacyjnych. Działanie nie obejmuje kosztów pilotażowego wdrożenia – te są zawarte w działaniu 4.6.3.4.

4.2.2. Wzmocnienie służb kontroli jakości

4.2.2.1. Mechanizm ujawniania nielegalnej produkcji zwierzęcej

Szacowany koszt	400 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane koszty bazują na obecnych kosztach działania inspekcji weterynaryjnej oraz możliwości zwiększenia jej aktywności.
Źródło środków	Budżet państwa

Finansowanie	Ciągłe (prognozowane koszty obejmują okres 5 lat).
Zakres wydatków	Dotacja z budżetu państwa dla służb kontrolnych i inspekcyjnych.

4.2.2.2. Zaostrzenie kontroli wykorzystania środków pomocowych przez organy dotujące

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Wycena dotyczy szkoleń oraz zwiększenia aktywności działalności kontrolnej w zakresie świadczeń i dotacji przyznawanych przez organy administracji publicznej.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Część działań ma charakter legislacyjny i będzie polegała na nadaniu dodatkowych uprawnień wybranym instytucjom; główna część realizacji zadania będzie dotyczyła zintensyfikowania działań kontrolnych w zakresie przyznawanych dotacji ze środków publicznych ze szczególnym uwzględnieniem kryterium celowości.

4.2.3. Promocja zdrowego żywienia

4.2.3.1. Edukacja konsumencka

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty działania zostały oszacowane na podstawie kosztów podobnych kampanii edukacyjnych o zasięgu krajowym.
Źródło środków	Dotacja z budżetu państwa dla wybranej instytucji wdrażającej.
Finansowanie	Jednorazowe

Zakres wydatków	Wybrana instytucja publiczna (Ministerstwo Zdrowia, Instytut Żywności i Żywienia, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej lub inna instytucja) przygotuje i przeprowadzi ogólnopolską kampanię informacyjną w zakresie zdrowego żywienia, której celem będzie wzrost świadomości wśród konsumentów.
------------------------	--

4.2.3.2. Definicje żywności prozdrowotnej i jakości żywności prozdrowotnej

Szacowany koszt	30 mln zł (środki publiczne) oraz inwestycje prywatne
Sposób wyceny	Koszty obejmują ekspertyzy związane z przygotowaniem legislacji oraz utworzenie systemu informatycznego.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Zdrowia
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Realizacja działania odbędzie się polegać będzie na opracowaniu i uchwaleniu przepisów definiujących żywność prozdrowotną wraz z jej parametrami jakościowymi oraz przygotowanie systemu informatycznego zawierającego publicznie dostępny rejestr produktów prozdrowotnych. Koszty certyfikowania żywności prozdrowotnej będą leżały po stronie producentów.

4.2.3.3. Stworzenie warunków dla szerszej certyfikacji produktów rolnych

Szacowany koszt	70 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane koszty związane są z przygotowaniem i wdrożeniem nowego systemu certyfikowania gospodarstw rolnych ułatwiającego rozpoczęcie certyfikowanej produkcji ekologicznej.
Źródło środków	Głównie budżet państwa – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w tym wydatki Ministerstwa oraz dotacje dla Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, częściowo środki prywatne gospodarstw przechodzących na produkcję ekologiczną.
Finansowanie	Jednorazowe

Zakres wydatków	Działanie obejmie zmianę dotychczas funkcjonującego sposobu i modelu certyfikowania gospodarstw rolnych chcących prowadzić certyfikowaną produkcję ekologiczną. Funkcjonujące obecnie przepisy nie zachęcają gospodarstw do konwersji, więc uproszczenie procedur, przy jednoczesnym utrzymaniu wymagań środowiskowych będzie niezbędne w celu zwiększenia jakości produkowanej żywności.
------------------------	---

4.2.3.4. Promocja wiedzy o wpływie jakości żywności i zachowań żywieniowych na stan zdrowia

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty działania zostały oszacowane na podstawie kosztów podobnych kampanii edukacyjnych o zasięgu krajowym.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Zdrowia
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Zdrowia przeprowadzi kampanię informacyjno-edukacyjną o zasięgu krajowym promującą produkty ekologiczne i prozdrowotne (uzależnione od wdrożenia zadania 4.2.3.2) jako żywność wysokiej jakości, zachęcającą konsumentów do jej zakupu.

4.2.3.5. Promocja produktów ekologicznych i prozdrowotnych

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty działania zostały oszacowane na podstawie kosztów podobnych kampanii edukacyjnych o zasięgu krajowym.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Edukacji Narodowej
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotuje oraz wdroży programy nauczania (tzw. podstawę programową) obejmujące

zagadnienia związane ze zdrowym odżywianiem oraz wpływem żywności na stan zdrowia człowieka. Programy zostaną uzupełnione materiałami edukacyjnymi oraz materiałami metodologicznymi dla nauczycieli.

4.2.3.6. Aktualizacja szkolnych programów nauczania w zakresie zdrowego żywienia

Szacowany koszt	5 mln zł
Sposób wyceny	Większość prac będzie wykonana jako działalność własna; koszty mogą dotyczyć zewnętrznych ekspertyz oraz procesu konsultacji i uzgodnień.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Edukacji Narodowej.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Edukacji Narodowej opracuje oraz wdroży programy nauczania (tzw. podstawę programową) obejmujące zagadnienia związane ze zdrowym odżywianiem oraz wpływem żywności na stan zdrowia człowieka. Programy zostaną uzupełnione materiałami edukacyjnymi oraz materiałami metodologicznymi dla nauczycieli.

4.2.3.7. Uproszczenie procedur certyfikacji gospodarstw i produktów ekologicznych

Szacowany koszt	20 mln zł
Sposób wyceny	Koszty dotyczą zbudowania i wdrożenia nowego systemu certyfikacji gospodarstw ekologicznych.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Stworzenie i wdrożenie nowych regulacji dotyczących certyfikacji gospodarstw ekologicznych, których celem jest skrócenie czasu i uproszczenie procedur aplikacyjnych.

4.2.4. Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników

4.2.4.1. Promocja tworzenia spółdzielni produkcyjnych i spółek

Szacowany koszt	30 mln zł
Sposób wyceny	Koszt ogólnopolskiej akcji informacyjnej skierowanej do właścicieli gospodarstw rolnych.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną lub budżet państwa.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wybrana instytucja publiczna przygotowuje i przeprowadzi kampanię informacyjną zachęcającą rolników do podejmowania współpracy i grupowania się w spółdzielniach, spółkach lub grupach produkcyjnych.

4.2.4.2. Promocja integracji producentów rolnych

Szacowany koszt	200 mln zł
Sposób wyceny	Koszty programu pomocowego będą uzależnione od liczby zgłoszeń i kryteriów naboru – ewentualne zwiększenie środków musi być poprzedzone ewaluacją skuteczności dotychczasowych działań.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Przygotowanie i uchwalenie zmian w legislacji znoszących niektóre z ograniczeń w tworzeniu grup producenckich oraz program pomocy oferujący bezpośrednie wsparcie finansowe dla nowo tworzonych grup producentów.

4.2.4.3. Finansowe wsparcie grup producentów

Szacowany koszt	1500 mln zł (1,5 mld zł)
Sposób wyceny	Koszt działania został oszacowany na podstawie wysokości wsparcia publicznego przekazywanego grupom producentów w poprzednich okresach programowania WPR. W latach 2014–2020 grupom producentów rolnych i leśnych wypłacono 955 mln zł.
Źródło środków	Działanie będzie finansowane ze środków UE na wspólną politykę rolną lub ze środków publicznych – w zależności od dostępnych środków WPR.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Tworzenie grup producenckich wzmacnia pozycję negocjacyjną małych i średnich gospodarstw na rynku w kontaktach z przetwórcami i sieciami handlowymi. Działanie zakłada wsparcie finansowe dla grup producentów w zakresie organizacji i funkcjonowania – wsparcie powinno być oparte na dotychczas funkcjonujących regulacjach i będzie wymagało regularnej oceny funkcjonowania grup producenckich.

4.3. Obrót produktami rolnictwa i żywnością

Koszt działań z obszaru obrotu produktami rolno-spożywczymi został oszacowany na łączną kwotę 6,1 mld zł i obejmuje prawie 500 mln zł na zwiększenie przejrzystości rynków rolnych, ponad 5 mld zł na skrócenie łańcuchów dostaw i rozwój bezpośredniej sprzedaży detalicznej oraz ponad 450 mln zł na zwiększenie zakresu informacji rynkowej. Prawie 80% wydatków będą stanowiły programy pomocowe (w szczególności rozwój lokalnej infrastruktury); jednocześnie 750 mln zł zostanie przeznaczone na wzmocnienie funkcjonowania administracji publicznej i otoczenia instytucjonalnego rolnictwa.

4.3.1. Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników

4.3.1.1. Promocja krótkich łańcuchów dostaw

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane koszty obejmują przeprowadzenie ogólnokrajowej kampanii informacyjno-edukacyjnej skierowanej do gospodarstw rolnych.
Źródło środków	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz ośrodki doradztwa rolniczego z dotacji budżetu państwa.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Budowanie świadomości właścicieli gospodarstw rolnych i producentów żywności w zakresie krótkich łańcuchów dostaw, ich opłacalności oraz skracania drogi od producenta do klienta końcowego. Działanie nie przewiduje inwestycji ani bezpośredniego wsparcia finansowego. Komponenty wspomagające krótkie łańcuchy dostaw opisane są w innych działaniach.

4.3.1.2 Promocja rolniczego handlu detalicznego

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Wycena kosztów bazuje na podobnych działaniach promocyjnych o zasięgu krajowym.
Źródło środków	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz ośrodki doradztwa rolniczego z dotacji z budżetu państwa.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wprowadzenie zmian w legislacji pozwalających na rozwój Rolniczego Handlu Detalicznego (ograniczenie limitów i możliwość zwiększenia wolumenu całkowitej sprzedaży) oraz działania informacyjne – podejmowane czynności będą

wzmacniane (również finansowo) poprzez działanie 4.3.11 – *Promocja krótkich łańcuchów dostaw* oraz działania związane z grupami i spółdzielniami producenckimi.

4.3.1.3. Inwestycje służące żywności produkowanej w symbiozie ze środowiskiem naturalnym

Szacowany koszt	200 mln zł
Sposób wyceny	Budżet programu pomocowego został dopasowany do możliwości finansowych WPR – w zależności od stopnia zainteresowania oraz dostępności środków finansowych może zostać zmieniony.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie przewiduje przyznawanie dotacji inwestycyjnych dla gospodarstw rolnych na budowę infrastruktury niezbędnej dla rozwoju małego przetwórstwa i zwiększenia znaczenia Rolniczego Handlu Detalicznego.

4.3.1.4. Wzmacnianie powiązań pionowych w łańcuchu żywnościowym

Szacowany koszt	200 mln zł
Sposób wyceny	Budżet programu pomocowego został dopasowany do możliwości finansowych WPR – w zależności od stopnia zainteresowania oraz dostępności środków finansowych może zostać zmieniony.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Rolnicy oraz przetwórcy będą mogli otrzymywać dotacje na tworzenie lokalnych centrów dystrybucji dla celów zarówno detalicznych, jak i hurtowych, wzmacniając w ten sposób powiązania w łańcuchach dostaw.

4.3.1.5. Wspieranie budowy i utrzymania lokalnych bazarów (targowisk)

Szacowany koszt	4500 mln zł (4,5 mld zł)
Sposób wyceny	Koszty zadania zostały oparte na założeniu, że zadanie będzie realizowane na poziomie powiatowym (oraz miast na prawach powiatu) – oznacza to 380 targowisk. Gdyby działanie było realizowane na poziomie gminnym, koszt byłby oczywiście znacznie wyższy. Przewidywany koszt obejmuje budowę nowych targowisk pozwalających na handel żywnością oraz przebudowę i dostosowanie już istniejących.
Źródło środków	Jednostki samorządu terytorialnego z dotacji z budżetu państwa.
Finansowanie	Jednorazowy
Zakres wydatków	Przekazanie nowego zadania jednostkom samorządu terytorialnego w postaci budowy i utrzymania lokalnych targowisk będzie wymagało zapewnienia jego finansowania. Zakładając, że działanie zostanie zrealizowane na poziomie powiatowym, w Polsce będzie docelowo funkcjonowała sieć 380 targowisk dostępnych dla lokalnych rolników, przetwórców i producentów żywności.

4.3.1.6. Digitalizacja i rozwój e-commerce w rolnictwie

Szacowany koszt	200 mln zł
Sposób wyceny	Koszty wdrożenia nowych narzędzi zostały oszacowane na podstawie wniosków o finansowanie zbliżonych projektów złożonych w ramach pomocy publicznej w funduszach strukturalnych.
Źródło środków	Środki publiczne – typ działania powinien pozwolić na realizację zadania ze środków finansowych wspólnej polityki rolnej.
Finansowanie	Jednorazowe (integracja oraz wdrożenie) oraz ciągle (utrzymanie).

Zakres wydatków	Podjęmowane działanie będzie obejmowało rozwój, integrację już istniejących oraz tworzenie nowych systemów informatycznych wspomagających handel elektroniczny w rolnictwie i przetwórstwie. Pozwoli to na zniesienie barier związanych z lokalizacją oraz wielkością gospodarstw rolnych. Niezbędny będzie również udział wiodącej instytucji publicznej w zakresie promowania i edukowania dotyczącego korzyści z rozwoju <i>e-commerce</i>. Działanie to również będzie wspomagało rozwój rolnictwa precyzyjnego i dalszą informatyzację gospodarstw rolnych.
------------------------	---

4.3.2. Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej

4.3.2.1. Identyfikowalność żywności na wszystkich etapach produkcji

Szacowany koszt	300 mln zł
Sposób wyceny	Systemy identyfikowania żywności na wszystkich etapach produkcji zostały już wdrożone w części przedsiębiorstw oraz gospodarstw rolnych. Przewidywany koszt zadania dotyczy rozszerzenia funkcjonowania systemu na cały rynek artykułów rolno-spożywczych. Wycena zakłada również, że pilotażowy program paszportyzacji żywności realizowany przez KOWR zostanie w pełni wdrożony.
Źródło środków	Środki prywatne producentów i przetwórców żywności, a także sieci handlowych w zakresie odpowiedniej logistyki łańcuchów dostaw.
Finansowanie	Jednorazowe (część wdrożeniowa) i ciągłe (utrzymanie systemów).
Zakres wydatków	Gospodarstwa rolne, producenci żywności, przetwórcy oraz sprzedawcy detaliczni będą współpracować wewnątrz wdrażanego przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa systemu w celu pełnej identyfikacji składników wykorzystywanych do produkcji żywności. Z punktu widzenia klienta końcowego działanie to pozwoli na wdrożenie działania 4.3.2.2 – <i>Obowiązek informowania o pochodzeniu surowców</i>, w którym

przewidziano również przedsięwzięcia informacyjne związane z nowymi oznaczeniami.

4.3.2.2. Obowiązek informowania o pochodzeniu surowców

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Wycena obejmuje konieczność dostosowania procesów logistycznych w celu możliwości określenia miejsca pochodzenia surowców.
Źródło środków	Środki prywatne przedsiębiorców zajmujących się produkcją i przetwórstwem żywności.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Realizacja działania wymaga w pierwszym etapie wdrożenia działania 4.3.2.1 – <i>Identyfikowalność żywności na wszystkich etapach produkcji</i> . Podobnie jak w przypadku oznaczenia Nutri-Score, producenci i przetwórcy będą musieli dostosować etykiety opakowaniowe do nowych regulacji.

4.3.2.3. Aktualizacja szkolnych programów nauczania w zakresie praw konsumentów

Szacowany koszt	5 mln zł
Sposób wyceny	Zadanie zostanie wykonane przez odpowiednie zespoły zadaniowe w ramach działalności Ministerstwa Edukacji Narodowej. Dodatkowymi źródłami kosztów będą analizy zlecane ekspertom zewnętrznym, organizacja spotkań konsultacyjnych oraz przygotowanie materiałów dydaktycznych oraz scenariuszy zajęć lekcyjnych.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Edukacji Narodowej.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	W ramach swojej podstawowej działalności MEN przygotowuje oraz wdroży zmodyfikowane programy nauczania dla szkół

podstawowych oraz ponadpodstawowych obejmujące tematykę praw konsumenta. Zakładamy udział w przygotowaniu programów instytucji zewnętrznych (m.in. Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, organizacji społecznych, organizacji pozarządowych, służb inspekcyjnych), a także innych zainteresowanych. Do zmodyfikowanych programów nauczania zostaną przygotowane i wydane odpowiednie materiały dydaktyczne.

4.3.2.4. Wprowadzenie oznaczenia Nutri-Score

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Koszt realizacji zadania (w zakresie działań publicznych) dotyczy promocji nowego oznaczenia i przygotowania materiałów informacyjnych dla konsumentów. Prognozowany koszt działania może wzrosnąć, jeżeli świadomość i rozpoznawalność oznaczenia Nutri-Score nie będzie wystarczająco wysoka po początkowym okresie.
Źródło środków	Działanie będzie finansowane dwutorowo; administracja publiczna będzie odpowiedzialna za działania promocyjne i informacyjne i będzie to finansowane ze środków wybranego do realizacji podmiotu (w zależności od podjętych decyzji może to być rząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych lub jedno z ministerstw). Drugim źródłem finansowania będą środki własne przedsiębiorców, którzy będą zobowiązani do dostosowania opakowań i etykiet do nowych regulacji.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wybrana instytucja publiczna zorganizuje i przeprowadzi kampanię informacyjną związaną z wprowadzeniem nowego sposobu oznaczania żywności. Działania powinny objąć kampanie medialne, informacje stacjonarne prezentowane przez sieci handlowe oraz materiały informacyjno-edukacyjne przygotowane dla konsumentów.

4.3.3. Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych

4.3.3.1. Zwiększanie przejrzystości rynku w ujęciu ponadregionalnym

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Koszt modernizacji funkcjonującego Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej (ZSRIR). Koszty do poniesienia przez gospodarstwa rolne nie zostały tutaj ujęte.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi zmodyfikuje i rozszerzy funkcjonalności ZSRIR przez dodanie nowych produktów, a także zintegruje system z podobnymi danymi rynkowymi z innych państw Unii Europejskiej.

4.3.3.2. Rozwój i promocja obrotu giełdowego wystandaryzowanymi produktami rolnymi

Szacowany koszt	30 mln zł
Sposób wyceny	Koszt ogólnopolskiej akcji informacyjnej skierowanej do gospodarstw rolnych, przetwórców, producentów żywności oraz sieci handlowych.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi przeprowadzi powszechną akcję informacyjną, której zadaniem będzie promowanie obrotu produktami wystandaryzowanymi, przy czym lista produktów zostanie rozszerzona.

4.3.3.3. Ustanowienie nadzoru nad rolnym rynkiem hurtowym i stałe monitorowanie cen

Szacowany koszt	200 mln zł
Sposób wyceny	Koszt zwiększonej aktywności kontrolnej służb nadzoru.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Ciągłe (w okresie 5 lat)
Zakres wydatków	Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa wraz Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów wzmocni nadzór na rolniczym rynku hurtowym w celu ochrony konkurencyjności oraz będzie stałe monitorował ceny dostępnych produktów.

4.3.3.4. Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych

Szacowany koszt	200 mln zł (w okresie 5 lat)
Sposób wyceny	Koszty działania dotyczą zwiększenia liczby przeprowadzanych kontroli przez inspekcje handlową, weterynaryjną i służby pokrewne.
Źródło środków	Budżet państwa – zwiększone środki dla służb kontrolnych i inspekcyjnych.
Finansowanie	Ciągłe
Zakres wydatków	Wprowadzenie nowych regulacji opisanych w innych działaniach będzie wymagało zwiększenia aktywności działań o charakterze kontrolnym. Tym samym będzie wymagane (przynajmniej tymczasowe) zwiększenie zatrudnienia w celu oceny prawidłowości wdrażania nowych regulacji, a także podniesienia poziomu ochrony konsumentów. Niezbędna będzie również dalsza edukacja konsumentów dotycząca ich praw poprzez działania informacyjne.

4.4. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska

Przewidywany budżet na przeciwdziałanie zmianom klimatycznym oraz ochronę środowiska wynosi prawie 2 mld zł; ponad 500 mln zł zostanie przeznaczone na zaostrzenie wymagań środowiskowych i działania z tym związane, 50 mln zł na działania promocyjne z zakresu ochrony środowiska oraz 1400 mln zł na zwiększenie retencji wody opadowej i wprowadzenie obiegu zamkniętego w gospodarstwach rolnych. Działania w tym obszarze dotyczą w zdecydowanej większości programów pomocowych – 1,9 mld zł wspomaga transformację gospodarstw rolnych i samorządów.

4.4.1. Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej i wsparciu rozwoju wsi

4.4.1.1. Stosowanie praktyk prośrodowiskowych jako warunek wsparcia z programów UE

Szacowany koszt	20 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane wydatki dotyczą kampanii informacyjnych skierowanych do rolników oraz szkoleń prowadzonych przez ośrodki doradztwa rolniczego.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną (pomoc techniczna).
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	W Planie Strategicznym dla WPR (okres programowania po 2027 r.) zostaną wprowadzone dodatkowe wymagania warunkujące możliwość otrzymywania wsparcia finansowego; dodatkowo instytucja wiodąca (zapewne powinna być to Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa) przeprowadzi działania informacyjne oraz szkoleniowe po wprowadzeniu nowych regulacji.

4.4.1.2. Wprowadzanie zachęt dla stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych

Szacowany koszt	500 mln zł
Sposób wyceny	Faktyczne koszty będą uzależnione od stopnia zainteresowania ze strony gospodarstw rolnych oraz wielkości zgłoszonych upraw – jeżeli zainteresowanie przekroczy możliwości finansowe programu, trzeba będzie uznać to za program pilotażowy.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną (w zależności od dostępności środków i możliwości finansowania) lub budżet państwa.
Finansowanie	Ciągłe (w horyzoncie 5 lat)
Zakres wydatków	Działanie jest programem pomocowym dla gospodarstw rolnych, które zdecydują się na zmianę sposobu prowadzenia produkcji rolniczej i zmniejszą swoje negatywne oddziaływanie na środowisko.

4.4.2. Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu

4.4.2.1. Rola rolnictwa w walce ze zmianami klimatu

Szacowany koszt	50 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty działania zostały oszacowane na podstawie kosztów podobnych kampanii edukacyjnych o zasięgu krajowym.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Klimatu i Środowiska.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Ministerstwo Klimatu i Środowiska przygotowuje oraz przeprowadzi powszechną akcję informacyjną skierowaną do całego społeczeństwa (ze szczególnym uwzględnieniem właścicieli

gospodarstw rolnych) dotyczą wpływu rolnictwa na środowisko i możliwości minimalizacji negatywnego oddziaływania gospodarstw rolnych na klimat.

4.4.2.2. Wprowadzenie pojęcia „zielonej infrastruktury”

Szacowany koszt	1 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowany koszt obejmuje potencjalne analizy i ekspertyzy opracowane przez ekspertów zewnętrznych.
Źródło środków	Budżet państwa – Sejm, Senat.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	W ramach realizacji działania przewiduje się zmiany legislacyjne.

4.4.2.3. Proekologiczna aktualizacja programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich

Szacowany koszt	5 mln zł
Sposób wyceny	Koszt działania obejmie dostosowanie podstawy programowej do nowych wymagań oraz przygotowanie materiałów dydaktycznych i metodologicznych.
Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN).
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	MEN, we współpracy z podmiotami zewnętrznymi, przygotowuje komponenty proekologiczne w programach nauczania w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, a także materiały dydaktyczne dla uczniów i materiały informacyjne dla nauczycieli.

4.4.3. Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna

4.4.3.1. Promocja i wsparcie rolnictwa w obiegu zamkniętym

Szacowany koszt	700 mln zł
Sposób wyceny	Zdecydowaną większość przewidywanych kosztów będą stanowiły dotacje dla gospodarstw na wdrażanie obiegu zamkniętego w rolnictwie. Program ten należy traktować jako pilotaż pokazujący możliwe korzyści dla rolników wynikające ze zmiany systemu gospodarowania.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną (w miarę dostępności), budżet państwa oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW).
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie będzie polegało na przyznawaniu dotacji na realizację projektów związanych ze zwiększeniem retencji wody opadowej i tym samym ograniczeniu potencjalnych problemów z dostępnością wody. Z tych samych środków będą również realizowane działania edukacyjne oraz promocyjne, zachęcające właścicieli ziemi do poprawy retencji wody na swoim obszarze. Będzie to rozwinięcie realizowanego przez NFOŚiGW programu <i>Moja Woda</i> i skierowany będzie do wszystkich.

4.4.3.2. Zwiększenie retencji wody opadowej i roztopowej

Szacowany koszt	700 mln zł
Sposób wyceny	Głównym kosztem będą dotacje przekazywane właścicielom działek, którzy podejmą się działań na rzecz zwiększenia retencji wód opadowych i roztopowych. Realizowany obecnie program <i>Moja Woda</i> pozwala na otrzymanie dotacji do 6000 zł na działania retencyjne – zakładany koszt działania pozwoli na sfinansowanie ponad 1,1 miliona dodatkowych projektów.
Źródło środków	Środki UE na wspólną politykę rolną (w miarę dostępności), budżet państwa oraz NFOŚiGW.

Finansowanie	Jednorazowe
---------------------	-------------

Zakres wydatków	Działanie będzie polegało na przyznawaniu dotacji na realizację projektów związanych ze zwiększeniem retencji wody opadowej i tym samym ograniczeniu potencjalnych problemów z dostępnością wody. Z tych samych środków będą również realizowane działania edukacyjne oraz promocyjne, zachęcające właścicieli ziemi do poprawy retencji wody na swoim obszarze. Będzie to rozwinięcie realizowanego przez NFOŚiGW programu <i>Moja Woda</i> i skierowany będzie do wszystkich.
------------------------	---

4.5. Rozwój obszarów wiejskich

Szacunek wydatków na działania związane z rozwojem obszarów wiejskich obejmuje prawie 600 mln zł na tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na wsi i rozwój kapitału społecznego, 1,2 mld zł na rozwój usług publicznych na terenach wiejskich oraz 30 mld zł na poprawę stanu dróg lokalnych, dalszy rozwój sieci oraz wsparcie komunikacji publicznej – suma wydatków na działania w tym obszarze wynosi prawie 22 mld zł. Ponad 97% wszystkich środków w tym obszarze zostanie wydane w ramach programów pomocowych.

4.5.1. Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich

4.5.1.1. Szkolenia osób odchodzących z rolnictwa

Szacowany koszt	150 mln zł
------------------------	------------

Sposób wyceny	Wydatki na działanie należy traktować jako pilotażowy program dla osób odchodzących z rolnictwa – wpływ na ich wysokość będzie miało wiele różnych czynników (tempo zmiany struktury agrarnej, odwrócenie negatywnych trendów demograficznych, funkcjonowanie lokalnych rynków pracy, tworzenie nowych miejsc pracy itd.) i ostateczny koszt może się okazać zdecydowanie inny od prognozowanego.
----------------------	---

Źródło środków	Budżet państwa – Ministerstwo Edukacji Narodowej lub Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
-----------------------	--

Finansowanie	Ciągły przez 3 lata
Zakres wydatków	Realizacja zadania odbędzie się przede wszystkim przez prowadzenie kursów zawodowych pozwalających na zdobycie nowego zatrudnienia poza rolnictwem – instytucją wiodącą powinno być MEN oraz Branżowe Centra Umiejętności (BCU). Tworzone szkolenia i kursy zawodowe będą musiały być dostosowane do lokalnego rynku pracy, zapotrzebowania pracodawców oraz dotychczasowej wiedzy i umiejętności beneficjentów.

4.5.1.2. Szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT

Szacowany koszt	40 mln zł
Sposób wyceny	Koszty realizacji będą związane z dalszym promowaniem zastosowania elastycznych form pracy oraz działaniami informacyjnymi skierowanymi do pracodawców i pracowników.
Źródło środków	Budżet państwa poprzez wybraną instytucję wdrażającą.
Finansowanie	Jednorazowe

Zakres wydatków	Administracja publiczna będzie promować (szczególnie wśród pracodawców) możliwości zatrudniania pracowników z zastosowaniem elastycznych form pracy (rozumianych jako praca zdalna lub hybrydowa), zwiększając możliwości zatrudnienia pracowników mieszkających na obszarach wiejskich i jednocześnie redukując część kosztów.
------------------------	---

4.5.1.3. Rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie kształcenia przez całe życie

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Podobnie jak w przypadku innych przykładów programów szkoleniowych ostateczny koszt realizacji zadania będzie uzależniony od liczby zainteresowanych i może znacząco różnić się do zakładanego.
Źródło środków	Środki UE pochodzące z funduszy strukturalnych.

Finansowanie Jednorazowe

Zakres wydatków Prowadzenie kursów i szkoleń rozwijających kompetencje cyfrowe – działanie jest niezbędne dla dalszego rozwoju digitalizacji rolnictwa, wdrożenia rolnictwa precyzyjnego, a także korzystania z elastycznych form pracy opisanych w działaniu 4.5.1.3. Oprócz samych szkoleń prowadzone będą działania promocyjne i informacyjne.

4.5.1.4. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Szacowany koszt 300 mln zł

Sposób wyceny Działanie jest traktowane jako program pomocowy – faktyczne koszty mogą być znacząco różne w zależności od potrzeb i zainteresowania. Część kosztów będzie ponoszona przez beneficjentów.

Źródło środków Środki własne jednostek samorządowych, budżet państwa, środki prywatne.

Finansowanie Jednorazowe

Zakres wydatków Jednostki samorządu terytorialnego (w szczególności na obszarach wiejskich i terenach peryferyjnych) przygotują ofertę dla przedsiębiorców, obejmującą szkolenia, doradztwo, inkubatory przedsiębiorczości, zwiększając tym ich możliwości rozwoju.

4.5.2. Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
4.5.2.1. Równy dostęp do szerokopasmowego Internetu

Szacowany koszt 250 mln zł

Sposób wyceny Środki finansowe mają pomóc w eliminacji miejsc bez szybkiego dostępu do Internetu – faktyczne koszty realizacji zadania będą uzależnione od metody realizacji (rozwój technologii bezprzewodowych albo instalacje kablowe), struktury terenu oraz lokalnego popytu.

Źródło środków	Środki publiczne z potencjalnym wykorzystaniem funduszy europejskich.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	W ramach działania przewiduje się wsparcie przedsiębiorców w zakresie rozwoju dostępu do szybkiego Internetu, w szczególności na obszarach wiejskich – obejmie to ułatwienia legislacyjne, współfinansowanie tworzenia infrastruktury oraz rozpoznawanie potrzeb lokalnych przez jednostki samorządu terytorialnego.

4.5.2.2. Rozwój efektywnej e-administracji

Szacowany koszt	200 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowany koszt uwzględnia wdrażanie kolejnych usług w ramach e-administracji; aczkolwiek koszt końcowy będzie uzależniony od liczby nowo utworzonych usług cyfrowych.
Źródło środków	Środki publiczne ze szczególnym uwzględnieniem środków ujętych w Krajowym Planie Odbudowy, realizowane przez Ministerstwo Cyfryzacji.
Finansowanie	Jednorazowe (wdrożenie) oraz ciągłe (utrzymanie).
Zakres wydatków	Administracja publiczna będzie rozwijała listę usług dostępnych w postaci elektronicznej przez tworzenie nowych systemów informatycznych i udostępnianie nowych usług cyfrowych. Powodzenie działania i jego dalszego rozwoju będzie powiązane z efektami działania 4.5.1.3 – <i>Rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie kształcenia przez całe życie</i> .

4.5.2.3. Powszechny dostęp do informacji o stanie i przeznaczeniu terenów

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Działanie jest finansowane obecnie przez samorządy i nie będzie wymagało dodatkowych wydatków.

Źródło środków	Środki własne jednostek samorządu terytorialnego.
Finansowanie	Brak
Zakres wydatków	Działanie stanowi dopełnienie realizowanego obecnie procesu związanego z aktualizacją i publikacją planów miejscowych oraz planów zagospodarowania przestrzennego – oczekuje się, że samorządy w najbliższym okresie przygotują wymagane prawem dokumenty i będą one publicznie dostępne.

4.5.2.4. Optymalizacja sieci szkół podstawowych na obszarach wiejskich

Szacowany koszt	250 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty obliczono, bazując na własnych kalkulacjach na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej i liczby małych szkół na obszarach wiejskich.
Źródło środków	Jednostki samorządu terytorialnego z dotacji celowych z budżetu państwa.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Optymalizacja sieci szkolnej musi się odbyć na dwóch obszarach. Gminy będą łączyć małe szkoły i docelowo prowadzić jedną szkołę gminną (szczególnie niewielkie gminy wiejskie), co wpłynie zarówno na jakość nauczania, jak i na ich wydatki. Jednocześnie w okresie transformacji może być niezbędne wsparcie dla samorządów w zakresie dostosowania infrastruktury szkolnej do wymagań nowego systemu.

4.5.2.5. Organizacja i finansowanie służby zdrowia na obszarach wiejskich

Szacowany koszt	300 mln zł
Sposób wyceny	Szacunek bazuje na Rejestrze Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą i liczbie funkcjonujących punktów podstawowej opieki zdrowotnej funkcjonujących jako samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej lub w innej formie organizacyjnej, dla których jednostki samorządowe są organem prowadzącym.

Źródło środków	Jednostki samorządu terytorialnego z dotacji celowych z budżetu państwa.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wydatki w ramach działania mają pozwolić na reorganizację sposobu zapewniania dostępu do świadczeń służby zdrowia na obszarach wiejskich. Przejęcie wiodącej roli przez jednostki samorządowe będzie wymagało funduszy w okresie transformacji na wydatki organizacyjne i infrastrukturalne.

4.5.2.6. Rozwój infrastruktury rekreacyjno-sportowej na obszarach wiejskich

Szacowany koszt	400 mln zł
Sposób wyceny	Budżet programu pomocowego dla samorządów na rozwój infrastruktury rekreacyjnej będzie uzależniony od stopnia zainteresowania oraz możliwości finansowych programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Źródło środków	Budżet państwa lub jeden z państwowych funduszy celowych.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie przewiduje dotacje inwestycyjne dla jednostek samorządu terytorialnego na rozwój swojej infrastruktury rekreacyjnej i sportowej – przewidywane są wyłącznie wydatki majątkowe.

4.5.2.7. Nowy algorytm podziału środków Narodowego Funduszu Zdrowia

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Brak
Źródło środków	Brak
Finansowanie	Brak

Zakres wydatków	Działanie będzie polegało na pracach legislacyjnych i przygotowaniu oraz wdrożeniu nowego sposobu finansowania funkcjonowania podstawowej opieki zdrowotnej oraz leczenia szpitalnego na obszarach wiejskich. Ani działanie, ani jego efekty nie będą miały wpływu na wysokość wydatków publicznych – spowodują jedynie inny sposób redystrybucji funduszy publicznych.
------------------------	---

4.5.3. Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich

4.5.3.1. Rozwój komunikacji zbiorowej lokalnej i regionalnej

Szacowany koszt	10 000 mln zł (10 mld zł)
Sposób wyceny	Szacowane koszty dotyczą zadań realizowanych przez wszystkie szczeble administracji, wraz z wydatkami funduszy celowych i obejmują zakup nowego taboru, dofinansowanie do przewozów pasażerskich (w okresie 5 lat), integrację systemów informatycznych przewoźników oraz utrzymanie infrastruktury.
Źródło środków	Środki własne jednostek samorządowych, budżet państwa, budżet środków europejskich, Krajowy Plan Odbudowy oraz środki prywatne.
Finansowanie	Jednorazowe oraz ciągle (dopłaty z Funduszu Rozwoju Przewozów Autobusowych).
Zakres wydatków	Działanie obejmuje swoim zasięgiem szereg zadań – od zmian legislacyjnych (zasady dofinansowania z Funduszu Rozwoju Przewozów Autobusowych), przez działania inwestycyjne (utrzymanie infrastruktury przystankowej oraz zakupy nowoczesnego i niskoemisyjnego taboru), po akcje informacyjne. Koszty będą ponoszone bezpośrednio przez samorządy wdrażające nowe rozwiązania w transporcie publicznym oraz przedsiębiorców.

4.5.3.2. Wsparcie budowy i utrzymania dróg lokalnych

Szacowany koszt	20 000 mln zł (20 mld zł)
Sposób wyceny	Koszt działania jest kompromisem między możliwościami finansowymi programu przebudowy wsi i rolnictwa a potrzebą zwiększenia dotychczasowego tempa budowy i remontów dróg. Proponowane środki powinny pozwolić na modernizację około 30 000 km dróg lokalnych (na podstawie kosztów modernizacji z lat 2020–2022).
Źródło środków	Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg, częściowo z dodatkowej dotacji z budżetu państwa).
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Jednostki samorządu terytorialnego, będące zarządcami dróg lokalnych (gminnych, powiatowych i wojewódzkich) otrzymają dotacje inwestycyjne na remonty i budowę dróg, zwiększając bezpieczeństwo oraz mobilność (w szczególności na obszarach wiejskich).

4.6. Finanse publiczne

Wydatki na działania w obszarze finansów publicznych wyniosą 4,1 mld zł, z czego 4 mld zostanie przeznaczone na wsparcie samorządów w zakresie nowych standardów żywienia w szkołach. Pozostałe wydatki dotyczą wzmocnienia służb kontrolnych oraz działań legislacyjnych.

4.6.1. Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich

4.6.1.1. Centralne finansowanie płac nauczycieli

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt spotkań konsultacyjnych oraz zleczanych ekspertyz i analiz.

Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie obejmuje zmianę katalogu dochodów własnych oraz zadań własnych obligatoryjnych dla samorządów wojewódzkich i powiatowych – wyłącznie działania legislacyjne.

4.6.1.2. Udziały JST w przychodach Funduszu Pracy i PFRON

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt spotkań konsultacyjnych oraz zleczanych ekspertyz i analiz.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie obejmuje zmianę katalogu dochodów własnych oraz zadań własnych obligatoryjnych dla samorządów wojewódzkich i powiatowych – wyłącznie działania legislacyjne.

4.6.1.3. Klasyfikacja gruntów na potrzeby wymiaru podatku rolnego

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt zadania dotyczy prac legislacyjnych, konsultacji i ekspertyz – jednocześnie jego wdrożenie spowoduje wzrost dochodów podatkowych samorządów.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działania obejmą zmiany w zasadach kwalifikacji gruntów na potrzeby podatku rolnego, uprawnień kwalifikatorów oraz dokonywaniu ponownej kwalifikacji gruntu.

4.6.1.4. Zróżnicowanie udziałów w PIT

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty dotyczą etapu konsultacji oraz analiz.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wdrożenie nowych rozwiązań różnicujących udziały w podatku dochodowym od osób fizycznych w zależności od potencjału dochodowego. Działanie nie obejmuje potencjalnych kosztów związanych z mechanizmami wyrównawczymi.

4.6.2. Zwiększenie samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego**4.6.2.1. Likwidacja zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego na podstawie ustaw**

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt działania obejmuje proces przygotowania nowych rozwiązań legislacyjnych na wszystkich etapach.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie dotyczy wprowadzenia zmian w ustawach samorządowych i sposobach prowadzenia gospodarki finansowej przez jednostki samorządu terytorialnego.

4.6.2.2. Zniesienie quasi-funduszy w budżetach JST

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt działań zmierzających do uchwalenia nowych regulacji.

Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Działanie dotyczy wprowadzenia zmian w ustawach samorządowych i sposobach prowadzenia przez nie gospodarki finansowej.

4.6.2.3. Zmiana konstrukcji norm ostrożnościowych wiążących JST

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt prowadzenia konsultacji oraz przygotowania ekspertyz.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Opracowanie i uchwalenie nowych przepisów regulujących normy ostrożnościowe jednostek samorządu terytorialnego przez usunięcie dotychczasowego algorytmu.

4.6.3. Zapewnienie środków na zadania programu przebudowy wsi i rolnictwa

4.6.3.1. Selekcja celów dotacji inwestycyjnych dla JST

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Brak
Źródło środków	Brak
Finansowanie	Brak
Zakres wydatków	Działanie nie wiąże się z dodatkowymi kosztami ani nie wymaga przygotowania nowych przepisów prawnych.

4.6.3.2. Wzrost udziału instytucji pozabudżetowych w finansowaniu rolnictwa i rozwoju wsi

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Koszt realizacji zadania obejmuje konsultacje i opracowania analityczne.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	W ramach działania zostaną przygotowane nowe rozwiązania prawne pozwalające na wykorzystanie środków będących w zasobie instytucji pozabudżetowych do wdrażania reformy rolnictwa i rozwoju wsi.

4.6.3.3. Zmiana proporcji podziału środków UE dla Polski na wspólną politykę rolną

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Brak
Źródło środków	Brak
Finansowanie	Brak
Zakres wydatków	Działanie zakłada zmianę proporcji podziału środków pomiędzy oba filary wspólnej polityki rolnej podczas negocjacji nad dokumentami programowymi kolejnego wieloletniego budżetu Unii Europejskiej.

4.6.3.4. Żywnienie w placówkach publicznych – programy pomocowe

Szacowany koszt	4000 mln zł (4 mld zł)
Sposób wyceny	Program pilotażowy zakłada dofinansowanie 800 posiłków w wybranych szkołach podstawowych i przedszkolach – przewidywany koszt programu będzie stanowił dodatek

do opłat ponoszonych przez rodziców. Koszty nowych standardów żywienia w szpitalach nie zostały tutaj uwzględnione i będą uzależnione od kontynuacji programu „dobry posiłek w szpitalu” oraz zmian w algorytmie podziału środków NFZ.

Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Ciągłe (pilotaż)
Zakres wydatków	Wybrane w konkursie szkoły podstawowe oraz przedszkola otrzymają dofinansowanie do wdrożenia nowych wytycznych jakościowych w zakresie standardów żywienia.

4.6.4. Zmiana zasad dostępu do publicznego wsparcia dla rolnictwa

4.6.4.1. Zmniejszenie deficytu Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Ze względu na złożoność problemu i jego znaczącą skalę (ponad 20 mld zł kosztów rocznie) szacunek kosztów jest obecnie niemożliwy.
Źródło środków	Brak
Finansowanie	Brak
Zakres wydatków	Opracowanie i uchwalenie przepisów zmierzających do ograniczenia dostępności do systemu KRUS do wyłącznie rolników produkujących i dostarczających żywność na rynek.

4.6.4.2. Wzmocnienie kontroli wykorzystania środków wspólnej polityki rolnej

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane koszty działania zostały oparte na obecnych łącznych kosztach funkcjonowania Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa i mają za zadanie zwiększyć ich aktywność w obszarze kontrolnym.

Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Ciągłe (w okresie 5 lat)
Zakres wydatków	Znaczące zwiększenie liczby i częstotliwości wykorzystania środków pomocowych wspólnej polityki rolnej przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie celowości projektów oraz ich trwałości.

4.6.4.3. Wykluczenie gospodarstw nietowarowych z systemu wsparcia rolnictwa

Szacowany koszt	Brak
Sposób wyceny	Brak
Źródło środków	Brak
Finansowanie	Brak
Zakres wydatków	Przygotowanie oraz uchwalenie przepisów o sposobie kwalifikowania gospodarstw rolnych do świadczeń wspólnej polityki rolnej oraz definicji rolnika aktywnego. Działanie nie zawiera potencjalnych kosztów związanych z osłoną socjalną dla gospodarstw, które zostaną wykluczone z systemu wsparcia.

4.6.4.4. Zmiana mechanizmu dopłat do paliwa rolniczego

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty realizacji zadania obejmują etap konsultacji proponowanych zmian legislacyjnych oraz ekspertyzy i analizy zlecane zewnętrznym ekspertom.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Nowelizacja oraz wdrożenie przepisów dotyczących zwrotu akcyzy zawartej w cenie paliwa rolniczego.

4.7. Koordynacja

Działania w obszarze koordynacji zostały wycenione na ponad 400 mln zł, z czego 250 mln zł będzie kosztować rekonstrukcja organizacji administracji rolnictwa, 130 mln zł działania związane z ewidencją i sprawozdawczością i ponad 30 mln zł – opracowanie i wdrożenie sformalizowanego planu przebudowy wsi i rolnictwa. Wszystkie wydatki w tym obszarze będą dotyczyły funkcjonowania administracji państwowej.

4.7.1. Formalizacja programu przebudowy wsi i rolnictwa

4.7.1.1. Opracowanie i uchwalenie strategii przebudowy wsi i rolnictwa

Szacowany koszt	20 mln zł
Sposób wyceny	Koszty obejmują stworzenie pełnej strategii przebudowy i rozwoju rolnictwa i wsi.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Wybrana instytucja wiodąca (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi lub Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa) albo wybrany podmiot zewnętrzny przygotowują strategię przebudowy i dalszego rozwoju wsi i rolnictwa wraz z ramami finansowymi, kluczowymi projektami, oceną ryzyka i strategią komunikacji.

4.7.1.2. Uchwalenie wieloletniego programu przebudowy wsi i rolnictwa

Szacowany koszt	2 mln zł
Sposób wyceny	Przewidywane koszty obejmą etap spotkań konsultacyjnych oraz ewentualne opracowania.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe

Zakres wydatków Rada Ministrów opracuje program wieloletni, który zostanie następnie umieszczony w ustawie budżetowej jako gwarancja możliwości finansowania programu przebudowy.

4.7.1.3. Koordynacja strategii przebudowy wsi i rolnictwa z nadrzędnymi strategiami rozwoju

Szacowany koszt	10 mln zł
Sposób wyceny	Wycena obejmuje analizę, weryfikację i dostosowanie dokumentów programowych.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Uzgodnienie i dostosowanie do siebie Koncepcji Rozwoju Kraju 2050, średniookresowej strategii kraju i strategii sektorowych z programem przebudowy wsi i rolnictwa.

4.7.2. Uporządkowanie organizacji administracji rolnej

4.7.2.1. Wdrożenie nowego modelu otoczenia instytucjonalnego wsparcia rolnictwa

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Koszt działania bazuje na ogólnych kosztach funkcjonowania instytucji otoczenia rolnictwa.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Konieczne będzie przeprowadzenie odpowiednich konsultacji z udziałem przedstawicieli gospodarstw rolnych oraz izb rolniczych w celu ustalenia zakresu kompetencji w nowym modelu; oprócz tego działania obejmą przygotowanie nowej legislacji, ponowny podział kompetencji

oraz przygotowanie niezbędnych narzędzi dla instytucji wsparcia rolnictwa.

4.7.2.2. Konsolidacja systemu urzędowej kontroli jakości żywności

Szacowany koszt	150 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowana, niezbędna kwota wydatków dotyczy zintegrowania systemów kontroli żywności oraz zwiększenia wydatków służb kontrolnych na przeprowadzenie dodatkowych kontroli.
Źródło środków	Dotacja celowa z budżetu państwa dla wybranej, wiodącej instytucji.
Finansowanie	Jednorazowe (integracja systemów) oraz ciągłe (zwiększenie częstotliwości kontroli).
Zakres wydatków	Działanie obejmie zintegrowanie systemów (zarówno systemów informatycznych, jak i metodologii działania) dotychczas istniejących służb kontrolnych oraz rozwój możliwości kontroli jakości żywności przez utworzenie nowych miejsc pracy.

4.7.3. Ewidencja i sprawozdawczość

4.7.3.1. Obowiązkowa rachunkowość i sprawozdawczość rolników i producentów żywności

Szacowany koszt	100 mln zł
Sposób wyceny	Prognozowane koszty obejmują działania informacyjno-edukacyjne oraz przygotowanie systemów obsługujących sprawozdawczość rolną.
Źródło środków	Budżet państwa
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Przygotowanie i wdrożenie rozwiązań legislacyjnych nakładających rozszerzone obowiązki sprawozdawcze na gospodarstwa

rolne i producentów żywności, stworzenie i utrzymanie systemów raportujących, a także szkolenia realizowane przez ODR dotyczące funkcjonowania systemu dla rolników.

4.7.3.2. Rozszerzenie zakresu informacji o pomocy dla sektora rolniczego

Szacowany koszt	30 mln zł
Sposób wyceny	Koszt integracji różnych systemów sprawozdawczych instytucji wspierających sektor rolny.
Źródło środków	Środki własne Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.
Finansowanie	Jednorazowe
Zakres wydatków	Proponowane działania obejmą zmiany legislacyjne w zakresie obowiązków sprawozdawczych gospodarstw rolnych dotyczących otrzymywanej pomocy z sektora publicznego) oraz instytucji otoczenia rolnictwa, a także integrację systemów sprawozdawczych, co pozwoli na pełniejszy i prostszy dostęp do danych dotyczących wspierania wsi i rolnictwa.

4.8. Zbiórca budżet programu

Wstępny szacunek kosztów zamyka się kwotą 36,2 mld zł, z czego znaczącą większość stanowią koszty programów pomocowych. Ponad 31,3 mld zł zostanie przeznaczony na bezpośrednie wsparcie beneficjentów (gospodarstw rolnych, jednostek samorządowych, instytucji naukowych i badawczych), głównie w celach inwestycyjnych. Jak już wspomniano wcześniej, programy pomocowe mogą wymagać większych nakładów finansowych niż wcześniej przewidziano ze względu na stopień zainteresowania oraz potrzeby (np. potrzeby jednostek samorządowych w zakresie dostosowania infrastruktury oświatowej). Pełne zestawienie planowanych kosztów przedstawia poniższa tabela. Uwzględniono w nim wydatki – w podziale na obszary – na wszystkie wydatki przewidziane w programie oraz rezerwę programu, ustaloną w wysokości ok. 10% przewidywanych wydatków na działania.

Tabela 8. Szacowane koszty programu

Obszar	Działania promocyjne	Administracja	Legislacja	Programy pomocowe	Nauka/badania	Inwestycje prywatne	Razem
mln zł							
Rolnictwo	50	545	5	800	500		2 500
Produkcja i jakość żywności	180	985		1 700			2 365
Obrót produktami rolnictwa i żywnością	130	755		4 900		350	6 135
Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska	50	25	1	1 900			1 976
Rozwój obszarów wiejskich		740		21 250			31 990
Finanse publiczne		100	18	4 000			4 118
Koordinacja		412					412
Razem wydatki na działania	410	3 562	24	45 350	500	350	49 996
Rezerwa programu							5 000
Razem budżet programu							54 996

Źródło: obliczenia własne.

Z punktu widzenia obszarów interwencji główną pozycję wydatkową w całym programie stanowi rozwój obszarów wiejskich ze względu na włączenie rozwoju infrastruktury drogowej oraz działań na rzecz transportu zbiorowego do działań objętych finansowaniem. Drugim największym obszarem będzie obrót produktami rolnictwa i żywnością – tutaj wysokie wydatki spowodowane będą rozwojem lokalnej infrastruktury skracającej łańcuchy dostaw. Relatywnie niskie wydatki w obszarze przeciwdziałaniu zmianom klimatu i ochronie środowiska spowodowane są faktem, że część działań z tym związanych znajduje się w innych obszarach⁶.

Analiza podziału wydatków na narzędzia wskazuje wyraźnie, iż programy pomocowe (obejmujące zarówno dotacje, jak i świadczenia dla beneficjentów) stanowią ponad 90% wszystkich wydatków. Znaczące zmiany w infrastrukturze powiązanej z rozwojem usług publicznych na obszarach wiejskich, a także inwestycje w rozwój gospodarstw rolnych są niezbędne do osiągnięcia zakładanych w programie celów.

⁶ Działania obejmujące swoim zasięgiem więcej niż jeden obszar były przyporządkowywane do podstawowej funkcji działania. Na przykład działanie 4.1.1.1 – *Zmniejszenie wykorzystania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin* przypisano do obszaru *Rolnictwo*, ale odnosi się również do ochrony klimatu.

Jednocześnie widać również wydatki administracji centralnej, które w dużej mierze będą dotyczyły funkcjonowania służb kontrolnych i inspekcji. Wdrażany model funkcjonowania rolnictwa zakłada rozwój inspekcji weterynaryjnej, handlowej oraz nadzoru nad wykorzystaniem środków publicznych. Zakładamy, że docelowo przyniesie to korzyści i liczba stwierdzanych podczas kontroli nieprawidłowości będzie maleć. Planuje się również ponad 400 mln zł wydatków na kampanie informacyjne, budujące świadomość wpływu żywności na zdrowie i tym samym budujące stronę popytową dla produktów wyższej jakości.

Finansowanie programu opiera się na dużej liczbie działań jednorazowych, których zadaniem będzie dostosowanie usług publicznych, infrastruktury oraz gospodarstw rolnych do funkcjonowania w nowym systemie produkcji żywności; działania o charakterze ciągłym dotyczą głównie zwiększenia zatrudnienia i tym samym aktywności w służbach inspekcyjnych i kontrolnych. Według naszej opinii program nie będzie długofalowo obciążał wydatków publicznych – oczywiście część działań związanych z np. wprowadzeniem nowej infrastruktury będzie się wiązało z kosztami utrzymania, jednak nie będą to znaczące koszty z punktu widzenia sektora publicznego.

Budżet i wycena zadań zostały przygotowane w sposób ostrożny, zakładając ograniczone środki na realizację programu, i obejmują jedynie nowe, dodatkowe wydatki, które dotychczas nie były ponoszone. Warto również pamiętać, że wszystkie wydatki były liczone w cenach na 2025 r. – według prognoz Ministerstwa Finansów skumulowana inflacja do 2030 r. wyniesie prawie 14%⁷ – potencjalne odsunięcie wdrożenia programu w czasie spowoduje konieczność ponownego przeliczenia całego kosztorysu.

4.9. Źródła finansowania

Podstawowym źródłem finansowania wszystkich działań podejmowanych w ramach programu przebudowy rolnictwa i obszarów wiejskich będą środki publiczne. Charakter podejmowanych działań wskazuje, że będą to w dużej mierze usługi publiczne. W zależności od specyfiki zadania, jego odbiorców, tematyki oraz zasięgu będą wykorzystywane różne źródła funduszy publicznych. Należy również pamiętać, że program nie zacznie funkcjonować przed nowym, wieloletnim budżetem

⁷ Wytyczne dotyczące stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw. Aktualizacja – lipiec 2025 r., Minister Finansów, <https://www.gov.pl/web/finanse/wytyczne-sytuacja-makroekonomiczna>. Dla perspektyw finansowania programu istotne jest, że w tych samych Wytycznych wzrost PKB (w cenach bieżących) pomiędzy 2025 i 2030 r. oszacowano na 31,7%.

Unii Europejskiej. Nie wiemy obecnie, jakie będą priorytety nowego okresu programowania i tym samym nie wiemy, jakie przedsięwzięcia będą mogły być finansowane z budżetu środków europejskich, a jakie będą musiały być finansowane z budżetu krajowego. Na potrzeby tego opracowania oraz przygotowania ram finansowych dla programu przebudowy wyróżniamy pięć źródeł finansowania.

4.9.1. Budżet państwa

Budżet państwa będzie stanowił podstawowe źródło finansowania działań w ramach programu. Proponowane w działaniu 4.7.1.2 uchwalenie programu wieloletniego pozwoli na sformalizowanie planu strategii oraz wpisanie go do ustawy budżetowej, zabezpieczając środki na realizację zadań. W zależności od charakteru podejmowanych działań finansowanie budżetowe będzie się odbywało na kilka różnych sposobów. Dla działań administracji centralnej (prace legislacyjne, zadania realizowane bezpośrednio przez ministerstwa i urzędy centralne) finansowanie będzie oparte o funkcjonujący dotychczas sposób przekazywania środków finansowych. Dla działań o charakterze programów pomocowych budżet państwa będzie udzielał dotacji celowych instytucjom realizującym konkretne zadania (do tych instytucji będziemy zaliczać jednostki administracji centralnej, jednostki samorządowe oraz państwowe fundusze celowe). W zależności od możliwości finansowych budżetu państwa przewiduje się również współfinansowanie inwestycji zawartych w programie przebudowy finansowanych z budżetu środków europejskich (wydatki te nie zostały uwzględnione w kosztorysie).

W związku z proponowanymi rozwiązaniami dotyczącymi dochodów i zadań jednostek samorządu terytorialnego zmianie ulegną rozliczenia finansowe pomiędzy budżetem państwa i jednostkami samorządowymi i obejmie to zarówno subwencje, jak i obecnie funkcjonujące dotacje.

4.9.2. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Rola samorządów, w szczególności gminnych, będzie szczególnie istotna w części programu dotyczącej rozwoju obszarów wiejskich. Program zakłada zmianę katalogu zadań samorządowych, zmianę dotychczasowych zasad wyliczania udziałów w podatkach od osób prawnych i fizycznych, wprowadzenie udziałów w dochodach Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Funduszu Pracy, a także przeniesienie finansowania wynagrodzeń nauczycieli na poziom budżetu centralnego. Wszystko to oznacza znaczące zmiany w gospodarce finansowej samorządów i konieczność przygotowania nowych rozwiązań legislacyjnych

pozwalających na finansowanie nowych zadań. Jednym z celów programu jest wzmocnienie sytuacji finansowej samorządów i tym samym zapewnienie im większych możliwości rozwojowych.

Program zakłada, że samorządy otrzymają wsparcie finansowe w okresie transformacji na wydatki inwestycyjne pozwalające im na dostosowanie infrastruktury do nowych potrzeb (np. reorganizacja sieci szkół). Jednocześnie oczekuje się, że samorządy zmienią priorytety swoich zadań i większy nacisk zostanie postawiony na działania rozwojowe, wsparcie przedsiębiorców i tworzenie nowych miejsc pracy – ma to niezwykle istotne znaczenie dla małych gmin spoza aglomeracji, znajdujących się w niekorzystnej sytuacji demograficznej.

4.9.3. Środki UE – budżet środków europejskich

Wspólna polityka rolna musi odegrać wiodącą rolę w finansowaniu transformacji rolnictwa i minimalizowaniu negatywnego wpływu na klimat i środowisko. Proponowane działania obejmują zmianę struktury podziału wydatków pomiędzy I i II filar, co wzmocni finansowo Plan Strategiczny dla rolnictwa i tym samym zwiększy możliwości inwestycyjne. W ramach I filaru proponujemy zmianę dotychczasowych zasad redystrybucji środków przez zwiększenie wsparcia dla faktycznych producentów rolnych oraz dodatkowe świadczenia dla gospodarstw, które będą wdrażać zrównoważone rolnictwo. Jednocześnie planuje się ograniczenie dopłat bezpośrednich dla gospodarstw, które nie prowadzą produkcji rolnej – traktujemy dopłaty jako wsparcie dochodowe dla rolników i tym samym chcemy, aby trafiały do rolników produkujących żywność na rynek.

Zadaniem II filaru będzie finansowanie działań inwestycyjnych oraz programów pomocowych m.in. dla spółdzielni rolniczych, a także działań doradczych. Nie wiemy jeszcze, jaki plan finansowy wspólnej polityki rolnej zostanie przyjęty na lata 2028–2034. Według dostępnych danych (październik 2025) ogólne wydatki WPR mogą spaść do poziomu około 300 mld euro (w porównaniu z 380 mld euro obecnie), zniknie podział na dwa filary i częściowo zmieni się mechanizm dopłat bezpośrednich (obniżenie poziomu degresywności dopłat oraz górny limit na poziomie 100 tys. euro). Możliwe jest jednak, iż pod presją środowisk rolniczych zostaną wprowadzone znaczące zmiany w projektowanych rozwiązaniach. Zakładamy, że zarówno środki UE na wspólną politykę rolną, jak i fundusze strukturalne nadal będą wspierać zieloną transformację i będą mogły być źródłem finansowania inwestycji służących ochronie klimatu oraz takich, które minimalizują oddziaływanie człowieka na środowisko naturalne.

W zależności od momentu wdrożenia programu dodatkowym źródłem finansowania mogą być środki *Krajowego planu odbudowy i wzmocnienia odporności*

(KPO). KPO finansuje projekty z zakresu m.in. zielonej energii, inteligentnej mobilności oraz bezpieczeństwa energetycznego – część działań wpisuje się w zakres interwencji KPO i mogłaby być z niego finansowana.

4.9.4. Środki pozabudżetowych instytucji państwowych

Działalność instytucji pozabudżetowych będzie koncentrować się na wspieraniu realizacji programu z punktu widzenia zarządzania i kontrolowania. Agencje wykonawcze, do których zalicza się w szczególności Narodowe Centrum Nauki oraz Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, dzięki dotacjom budżetowym będą zarządzać stroną badawczą projektu. Instytucje otoczenia rolnictwa (m.in. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, ośrodki doradztwa rolniczego), a także służby inspekcyjne mają w programie zaplanowane zadania do realizacji – specyfika ich funkcjonowania sprawia, iż są to jednostki bez znaczących dochodów własnych i przypisanie im dodatkowych zadań również będzie się wiązało z koniecznością zwiększenia dotychczasowych dotacji podmiotowych.

Oddzielną grupę stanowią państwowe fundusze celowe – ze względu na zasoby wolnych środków zgromadzonych na ich rachunkach (np. Fundusz Pracy) będą one wspierały finansowo działania programu przebudowy.

4.9.5. Środki prywatne

Wydatki ze środków prywatnych będą uzupełnieniem wydatków publicznych i możemy je podzielić na dwie grupy. Z jednej strony dostawcy, producenci i przetwórcy żywności oraz sieci handlowe poniosą koszty dostosowania produkcji i handlu detalicznego do nowych wymagań – wydatki te będą niezbędne do poniesienia i będą dotyczyły nowych wymagań jakościowych, zmian w technologii produkcji, nowych oznaczeń produktów oraz zarządzania i logistyki procesu produkcyjnego. Jednocześnie oczekujemy inwestycji w gospodarstwach rolnych – programy pomocowe dla gospodarstw rolnych (np. pomagające wdrażać gospodarkę w obiegu zamkniętym) będą wymagały wkładu własnego, podobnie jak to dzisiaj jest w Planie Strategicznym dla wspólnej polityki rolnej i w innych projektach finansowanych środkami europejskimi.

Niezależnie od publicznych źródeł finansowania pozostaje kwestia, czy projekty będą finansowane z dochodów, czy też konieczne będzie dodatkowe zadłużenie w celu sfinansowania projektów. Najbardziej kosztowną grupę stanowią programy pomocowe i nie mamy pewności, czy będzie możliwość finansowania ich bez nowego zadłużenia – należy również pamiętać, że część z nich ma charakter pilotażowy, co oznacza, że może być konieczne zwiększenie ich budżetu w przyszłości.

5. Mierniki realizacji celów programu

Spółeczne i gospodarcze znaczenie programu przebudowy wsi i rolnictwa, jego rozległość tematyczna, a także trudności z precyzyjnym oszacowaniem *ex ante* kosztów wykonania większości działań ujętych w programie sprawiają, że skuteczne przeprowadzenie programu wymaga stałej kontroli realizacji poszczególnych działań składających się na program, a także kontroli postępów w osiąganiu celów programu, a więc jego skuteczności. Termin „kontrola” należy rozumieć w dwóch znaczeniach:

- kontroli w znaczeniu zarządczym – czyli *przyjętego systemu zarządzania (procedury, instrukcje, zasady, mechanizmy) służącego do uzyskania racjonalnej pewności, że cele zarządzania zostaną osiągnięte* albo – w alternatywnym sformułowaniu – procesu, dzięki któremu zarządza się określonymi działaniami;
- kontroli w znaczeniu funkcjonalnym, czyli *badaniu lub przeglądzie polegającym na ustaleniu stanu faktycznego, porównaniu go ze stanem wymaganym (pożądanym) oraz dokonaniu jego oceny*⁸.

Podstawę dla sprawowania kontroli w znaczeniu zarządczym ma zapewnić realizacja działań ujętych w obszarze *Koordynacja*, a w szczególności działania 4.7.1.1 – *Opracowanie i uchwalenie strategii przebudowy wsi i rolnictwa* oraz 4.7.1.2 – *Uchwalenie wieloletniego programu przebudowy wsi i rolnictwa*⁹. Organizacji i obiektywizacji sprawowania kontroli w znaczeniu funkcjonalnym ma natomiast służyć zestaw mierników obrazujących postępy w osiąganiu celów programu. Ich opisy, zredagowane według ujednoliconego schematu, przedstawiono w rozdziałach 5 i 6.

⁸ *Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej*, Najwyższa Izba Kontroli, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2005, s. 32.

⁹ Zob. Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., dz. cyt., s. 455–461.

Przy konstruowaniu zestawu mierników przyjęto następujące założenia:

- wartości mierników muszą być dostępne przynajmniej raz na rok,
- preferowane są mierniki, których wartości są dostępne albo w zasobach statystyki publicznej (GUS, Eurostat), albo w powszechnie dostępnych materiałach sprawozdawczych ministerstw i instytucji obsługi rolnictwa, od tej reguły są jednak opisane poniżej wyjątki,
- z nielicznymi wyjątkami mierniki nie są powiązane z konkretnymi działaniami, lecz mają przedstawiać skumulowane efekty różnych działań służących osiągnięciu celów głównych i celów sektorowych,
- odwołania do obszarów wiejskich odnoszą się zawsze do obszarów wiejskich zdefiniowanych w jednym z wcześniejszych opracowań WSiIZ odnoszących się do problemów wsi i rolnictwa¹⁰.

Wyjątki od reguły posługiwania się głównie miernikami, których wartości mogą być obliczane na podstawie powszechnie dostępnych, oficjalnych danych, wynikają z dość licznych luk w zakresie dostępnych informacji dotyczących sytuacji wsi i rolnictwa. W praktyce oznacza to, że będą to mierniki:

- odnotowujące przeprowadzenie w ramach programu konkretnych działań legislacyjnych lub organizacyjnych,
- obliczane na podstawie okresowo przeprowadzanych przez jednostkę zarządzającą programem badań ankietowych,
- uzyskiwane z dokumentów sprawozdawczych, rejestrów i ewidencji dostarczanych na żądanie jednostki odpowiedzialnej za zarządzanie realizacją programu.

5.1. Struktura mierników

W programie przewidziano dwa zestawy mierników:

- mierniki główne, służące do określenia stopnia realizacji celów głównych programu,
- mierniki stopnia realizacji celów sektorowych (mierniki sektorowe), określone dla wszystkich celów sektorowych poza celami ustalonymi dla obszaru X – „Koordynacja”.

O ile mierniki sektorowe są dość ściśle powiązane z działaniami programu, a w szczególności z działaniami uznanymi za kluczowe, o tyle mierniki główne

¹⁰ Zob. Misiąg W., Braja M., Misiąg J., Palimaka K., Rodzinka J., Skica T., *Zintegrowany system wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów 2013, s. 19–20.

powinny – w założeniu – pokazywać postępy w przybliżaniu się do celów głównych wynikające nie tylko z realizacji działań programu, lecz także z innych czynników kształtujących stan gospodarki i społeczeństwa. Do czynników takich, leżących poza obszarem działań programu, lecz niewątpliwie mających wpływ na stan wsi i rolnictwa, zaliczyć można w szczególności sytuację międzynarodową, ogólny stan gospodarki i finansów państwa oraz dynamikę dochodów ludności, zmiany demograficzne, nastroje społeczne, działanie organizacji pozarządowych i wiele innych.

Wszystkie mierniki główne mają charakter mierników wyniku lub mierników oddziaływania, co oznacza, że powinny one mierzyć albo *uzyskany przez beneficjentów, po krótkim okresie czasu, efekt realizacji programu/projektu spowodowany zwykle wytworzeniem (użytkowaniem) określonej grupy produktów i stanowiący realizację określonego priorytetu w projekcie/programie* (mierniki wyniku), albo *uzyskany długookresowy efekt lub konsekwencja, będąca realizacją zaprogramowanego do osiągnięcia celu ogólnego* (mierniki oddziaływania)¹¹. Jak stąd widać, zestaw mierników nie zawiera żadnych mierników produktu, mierzących – w pewnym uproszczeniu – „fizyczne” rozmiary prowadzonych działań. Mierniki te są jednak użyteczne przy szacowaniu *ex ante* kosztów planowanych działań, a w toku realizacji programu – do oceny jednostkowych kosztów prowadzonych działań.

Dla większości zaproponowanych mierników istnieją w zasobach statystyki publicznej i w zasobach informacyjnych instytucji publicznych powiązanych z rolnictwem dane umożliwiające ustalenie wartości mierników. Tam, gdzie potrzebne są mierniki adekwatne do oceny postępów w osiąganiu celów programu, a wartości takich mierników nie można uzyskać ze wskazanych powyżej źródeł, stworzenie bazy informacyjnej dla oceny stopnia realizacji celów programów będzie traktowane jako integralna część programu – odnotowano to zresztą w opisach niektórych działań.

Zaproponowanego zestawu mierników nie można oczywiście traktować jako jedynego możliwego, zamkniętego zbioru. Z zakresu rzeczowego programu jasno wynika, że do rzetelnej oceny kontroli jego realizacji potrzebny jest dość szeroki zestaw mierników. Należy jednak przestrzec przed nadmiernym jego rozbudowywaniem, gdyż – paradoksalnie – może to doprowadzić do zaciemnienia obrazu faktycznych postępów w przebudowie wsi i rolnictwa.

¹¹ *Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2005, s. 46 i 72–74.

5.2. Mierniki główne

Mierniki główne tworzy zestaw stosunkowo niewielkiej liczby mierników umożliwiających ogólną ocenę postępów w realizacji najważniejszych celów programu przebudowy wsi i rolnictwa. Wybrane do tego zestawu mierniki na ogół nie są powiązane ani z konkretnymi działaniami programu, ani nawet z wyodrębnionymi obszarami gospodarki, w których program ma być realizowany. W wielu przypadkach na wartości mierników (i ich zmiany w okresie realizacji programu przebudowy) wpływać będą nie tylko działania programu, lecz także inne czynniki niezwiązane bezpośrednio z programem, lecz istotne dla całej gospodarki. Ułatwi to dokonywanie ewentualnych korekt programu w taki sposób, by mocniej oddziaływały na realizację najważniejszych celów programu, a zarazem dostosowywały program do istniejących warunków społecznych i makroekonomicznych.

Każdemu miernikowi głównemu przypisany został symbol postaci

G-xy

gdzie:

G – symbol przypisany miernikom głównym, odróżniający je od mierników realizacji celów sektorowych,

x – numer celu głównego,

y – numer miernika w obrębie danego celu głównego.

Dodany po symbolu znak „+” lub „-” wskazuje pożądany kierunek zmian wartości miernika.

5.2.1. Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska

Dla pierwszego celu głównego zaproponowano pięć mierników:

- Spożycie mięsa na osobę
- Relacja salda eksportu i importu mięsa (żywca, przetworów) do spożycia mięsa
- Relacja wzrostu cen żywności do dynamiki dochodów rozporządzalnych na osobę
- Udział gospodarstw ekologicznych w powierzchni użytków rolnych
- Zużycie antybiotyków na 1 kg masy zwierząt hodowlanych

5.2.1.1. Spożycie mięsa na osobę

Cel główny	Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska
Symbol miernika	G-11-
Opis	Wskaźnik G-11 jest przeliczoną na jednego mieszkańca (według stanu z 30 czerwca każdego roku) wielkością spożycia mięsa oszacowaną metodą bilansową jako wielkość produkcji powiększonej o import, pomniejszonej o eksport oraz ubytki i straty produktów rolnych u producentów i w obrocie, z uwzględnieniem zmiany stanu zapasów u producentów i w jednostkach handlowych. Produkcję surowców rolnych pomniejszono ponadto o ich zużycie na cele produkcyjne.
Jednostka miary	Kg na 1 mieszkańca Polski
Źródło definicji	Metadane GUS: <i>Pojęcia stosowane w statystyce publicznej – Spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych</i> ¹² .
Szeregi czasowe	Coroczna publikacja GUS <i>Dostawy na rynek krajowy oraz spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca</i> ¹³ . Na stronie internetowej GUS dostępne są opracowania od 2011 r.
Uzasadnienie	Zmiany wartości miernika G-11 można uznać za syntetyczną ocenę skuteczności działań prowadzących do pożądanых zmian struktury spożycia żywności, a w konsekwencji – również pożądanых zmian struktury produkcji rolnictwa.

¹² <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2542-pojecie.html>.

¹³ Zob. np. *Dostawy na rynek krajowy oraz spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca w 2024 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/dostawy-na-rynek-krajowy-oraz-spozycie-niektorych-artykulow-konsumpcyjnych-na-1-mieszkanca-w-2024-r-9,15.html>.

5.2.1.2. Saldo eksportu i importu żywca i innych produktów pochodzenia zwierzęcego

Cel główny	Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska
Symbol miernika	G-12-
Opis	Miernik G-12 określa różnicę między eksportem i importem towarów zaliczonych do sekcji I – <i>Zwierzęta żywe; produkty pochodzenia zwierzęcego</i>, w nomenklaturze taryfowej i statystycznej. Sekcja ta obejmuje pięć działów: 1. Zwierzęta żywe, 2. Mięso i podroby jadalne, 3. Ryby i skorupiaki, mięczaki i pozostałe bezkręgowce wodne, 4. Produkty mleczarskie; jaja ptasie; miód naturalny; jadalne produkty pochodzenia zwierzęcego, gdzie indziej niewymienione ani niewłączone, 5. Produkty pochodzenia zwierzęcego, gdzie indziej niewymienione ani niewłączone. Miernik G-12 obejmuje salda obrotów towarami zaliczanymi do działów 1 i 2.
Jednostka miary	Tys. zł, tys. dolarów USA, tys. euro, ceny bieżące
Źródło definicji	Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2024/2522 z dnia 23 września 2024 r. zmieniające załącznik I do rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87 w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz w sprawie Wspólnej Taryfy Celnej ¹⁴ .
Szeregi czasowe	Dane o imporcie i eksporcie towarów w układzie sekcji i działów nomenklatury towarowej CN (<i>Combined Nomenclature</i>) publikowane są w <i>Rocznikach Statystycznych Handlu Zagranicznego</i> wydawanych przez GUS ¹⁵ . W Internecie dostępne są wszystkie wydania Rocznika od 2007 r.

¹⁴ Dz. Urz. UE. L, Nr 2024/2522 z 31.10.2024, s. 1–1001.

¹⁵ Zob. np. *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2025*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-handlu-zagranicznego-2025,9,19.html>.

Uzasadnienie W założeniu miernik G-12 mierzy dostosowanie obrotów handlu zagranicznego żywcem i mięsem do potrzeb zmieniającego się popytu na rynku krajowym. Mierzy on również efekty ograniczania pośrednich, negatywnych skutków produkcji zwierzęcej prowadzonej na potrzeby eksportu.

5.2.1.3. Relacja tempa wzrostu cen żywności i dochodów rozporządzalnych na osobę

Cel główny Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska

Symbol miernika G-13-

Opis Miernik G-13 porównuje tempo wzrostu dochodów rozporządzalnych w gospodarstwach domowych i wzrostu cen żywności oraz napojów bezalkoholowych.

Jednostka miary Miernik G-13 obliczany jest według wzoru:

$$X_t = \frac{R_t}{P_t} \cdot 100\%$$

gdzie R_t jest indeksem wzrostu w roku t dochodu rozporządzalnego na osobę wyrażoną w postaci indeksu „dochód rozporządzalny na osobę w roku $t-1 = 100$), a P_t jest indeksem średniorocznego wzrostu cen żywności i napojów bezalkoholowych w roku t wyrażonym w postaci indeksu (przeciętne ceny żywności i napojów bezalkoholowych w roku $t-1 = 100$). Wartość miernika G-13 większa od 100 oznacza, że w roku t rozporządzielne dochody wzrosły szybciej niż ceny żywności i napojów bezalkoholowych.

Źródło definicji W statystyce GUS przez dochód rozporządzalny rozumie się sumę bieżących dochodów gospodarstw domowych z poszczególnych źródeł, pomniejszoną o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika, o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. W skład dochodu

rozporządzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne (towary lub usługi konsumpcyjne pobrane na potrzeby gospodarstwa domowego z gospodarstwa indywidualnego bądź z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek – rolniczej i pozarolniczej) oraz towary i usługi otrzymane bezpłatnie¹⁶.

Szeregi czasowe

Dane o zmianach cen żywności i napojów bezalkoholowych są dostępne w miesięcznych informacjach sygnałowych GUS¹⁷ za okres od 1982 r. Informacje z grudnia każdego roku zawierają m.in. wskaźniki średniego wzrostu cen żywności i napojów bezalkoholowych oraz (oddzielnie) napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych w postaci wskaźników średniorocznego wzrostu cen (średnie ceny roku poprzedniego = 100).

Dane o dochodach rozporządzalnych na jedną osobę publikowane są w rozdziale „Synteza” corocznych raportów GUS o budżetach gospodarstw domowych¹⁸. Na stronie internetowej GUS dostępne są wszystkie raporty od 2006 r.

Uzasadnienie

Zasadniczą funkcją miernika G-13 jest ocena zmian, jakie w toku realizacji programu przebudowy wsi i rolnictwa zachodzą w kwestii ekonomicznej dostępności żywności.

5.2.1.4. Udział gospodarstw ekologicznych w powierzchni użytków rolnych

Symbol miernika

G-14+

Opis

Wartość miernika G-14 obliczana jest jako iloraz powierzchni gospodarstw ekologicznych oraz powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych, z wyróżnieniem:

¹⁶ *Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, Główny Urząd Statystyczny – Departament, Warszawa 2010.

¹⁷ Zob. np. *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych we wrześniu 2025 r.*, „Informacje sygnałowe”, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-we-wrzesniu-2025-r-,2,167.html>.

¹⁸ Zob. np. *Budżety gospodarstw domowych w 2024 r.*, „Analizy i raporty statystyczne”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/budzety-gospodarstw-domowych-w-2024-r-,9,23.html#>.

- certyfikowanych gospodarstw ekologicznych,
- gospodarstw w okresie przestawiania (konwersji).

Gospodarstwo ekologiczne definiowane jest jako gospodarstwo stosujące ekologiczne metody produkcji rolniczej, które posiada certyfikat nadany przez jednostkę certyfikującą lub jest w trakcie – pod kontrolą jednostki certyfikującej – konwersji na ekologiczne metody produkcji rolniczej¹⁹.

Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Metadane GUS i objaśnienia do działu I: <i>Podstawowe czynniki produkcji. Wyniki produkcji rolniczej w Rocznikach statystycznych rolnictwa.</i>
Źródło danych	<i>Roczniki Statystyczne Rolnictwa</i>
Szeregi czasowe	Dane o gospodarstwach ekologicznych publikowane są począwszy od wydania z 2013 r.
Uzasadnienie	Program przebudowy wsi i rolnictwa nie zakłada, że w najbliższym czasie gospodarstwa ekologiczne mają stać się głównym źródłem dostaw produktów do bezpośredniego spożycia i surowca do produkcji żywności. Wzrost udziału gospodarstw ekologicznych w powierzchni użytków rolnych we wszystkich gospodarstwach pokazuje jednak postęp we wdrażaniu nowoczesnych, bezpiecznych dla środowiska i korzystnych dla jakości żywności metod produkcji rolnej.

5.2.1.5. Zużycie antybiotyków na 1 kg masy zwierząt w chowie dla produkcji żywności

Cel główny	Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska
Symbol miernika	G-15-

¹⁹ Szerzej na temat procedur certyfikacji gospodarstw ekologicznych zob. Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Rodzinka J., Skica T., *Publiczne wsparcie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w świetle celów Wspólnej Polityki rolnej UE i polskiej polityki rozwoju*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa–Rzeszów 2022. Status jednostek certyfikujących posiada obecnie 14 podmiotów.

Opis	Relacja zużycia antybiotyków na 1 kg szacowanej masy zwierząt hodowlanych w Polsce
Jednostka miary	Kg na 1 tonę szacunkowej masy zwierząt utrzymywanych dla produkcji żywności
Źródło definicji	Dla oceny masy zwierząt – wskazówki metodologiczne zawarte w publikacjach Europejskiej Agencji Leków (European Medicines Agency – EMA), dla zużycia antybiotyków – zbiorcze dane z Elektronicznych Książek Leczenia Zwierząt
Szeregi czasowe	W Polsce nie są obecnie regularnie publikowane dane o zużyciu antybiotyków w rolnictwie. Dostępne i najczęściej cytowane dane pochodzą z raportów EMA za lata 2021 i 2022²⁰, jednak ich przydatność jest ograniczona, gdyż prezentują one (przynajmniej dla Polski) dane o sprzedaży antybiotyków weterynaryjnych, a nie ich faktyczne zużycie, nie jest przy tym możliwe oddzielenie sprzedaży na użytek krajowy od eksportu. Poważne wątpliwości budzą również ogromne zmiany, jakie według publikacji EMA zaszły między rokiem 2022 i 2023 – według kolejnego raportu EMA, opublikowanego w 2025 r. i prezentującego dane za 2023 r.²¹, między rokiem 2022 i 2023 w Polsce: • sprzedaż antybiotyków weterynaryjnych zmalała o 11,2%, • szacowana masa zwierząt hodowlanych wzrosła o 134%, co spowodowało obniżenie wskaźnika zużycia antybiotyków z 196 mg na kg masy zwierząt w 2022 r. do 68,8 w 2023 r.²²
Uzasadnienie	Wobec wskazanych powyżej wątpliwości związanych z danymi EMA zasadne wydaje się obliczanie wartości tego miernika na danych oddających faktyczne zużycie antybiotyków w chowie zwierząt dla produkcji żywności.

²⁰ *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 European countries in 2021, Trends from 2010 to 2021, Twelfth ESVAC Report*, European Medicines Agency/Publication Office of the European Union, Luxembourg 2022; *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 European countries in 2022, Trends from 2010 to 2022, Thirteenth ESVAC Report*, European Medicines Agency/Publication Office of the European Union, Luxembourg 2023.

²¹ *European Sales and Use of Antimicrobials for Veterinary Medicine. Annual surveillance report for 2023*, European Medicines Agency/Publication Office of the European Union, Luxembourg 2025.

²² Jest to skutek błędnego oszacowania masy zwierząt hodowlanych, gdyż podwojenie tej masy w ciągu jednego roku jest nieprawdopodobne. Dodać warto, że w innym miejscu tego samego raportu jako wartość wskaźnika w 2023 r. podano 150,9 mg na kg masy zwierząt. Wątpliwości budzi też utożsamianie sprzedaży antybiotyków i ich zużycia, gdyż część raportowanej sprzedaży niewątpliwie trafia na eksport.

5.2.2. Zrównoważone rolnictwo

Dla drugiego celu głównego zaproponowano trzy mierniki:

- Wartość dodana na 1 hektar
- Produkcja końcowa na 1 hektar
- Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie

5.2.2.1. Wartość dodana na 1 hektar

Cel główny	Zrównoważone rolnictwo
Symbol miernika	G-21+
Opis	Iloraz wartości dodanej w rolnictwie (wartość produkcji globalnej w cenach bazowych pomniejszona o zużycie pośrednie wyceniane w cenach płaconych przez nabywców) i powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych
Jednostka miary	Mln zł, ceny bieżące (bazowe)
Źródło definicji	Dla wartości dodanej: rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej ²³ ; dla powierzchni użytków rolnych: metadane GUS i objaśnienia do działu I: <i>Podstawowe czynniki produkcji. Wyniki produkcji rolniczej w Rocznikach statystycznych rolnictwa</i> ²⁴ , dla cen bazowych: GUS, <i>Pojęcia stosowane w statystyce publicznej</i> ²⁵ .
Źródło danych	<i>Roczniki Statystyczne Rolnictwa</i> , przed 2009 r. <i>Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich</i> .
Szeregi czasowe	Dane porównywalne z prezentowanymi obecnie dostępne są dla lat 2014–2023, czyli od momentu publikacji rozporządzenia definiującego europejski system rachunków narodowych i regionalnych ESA 2010.

²³ Dz. Urz. UE L 174 z 26.6.2013, s. 1–727.

²⁴ Zob. np. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2024*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024, s. 32–33.

²⁵ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1010,pojecie.html>.

Uzasadnienie Miernik G-21 w bezpośredni sposób pokazuje zmiany rentowności produkcji rolnej.

5.2.2.2. Produkcja końcowa na 1 hektar użytków rolnych

Cel główny Zrównoważone rolnictwo

Symbol miernika G-22+

Opis Miernik G-22 obrazuje zmiany wydajności produkcji rolnej mierzonej produkcją końcową, stanowiącą różnicę wartości produkcji globalnej i zużycia produkcyjnego. Miernik ten jest więc syntetyczną miarą efektów wzrostu wartości produkcji globalnej przypadającej na 1 hektar i bardziej oszczędnego zużycia w toku produkcji towarów i usług.

Jednostka miary Mln zł, ceny bieżące. Miernik G-22 obliczany będzie w dwóch ujęciach:

- danych z kolejnych lat,
- średnich wieloletnich – dla roku T miernik ten będzie obliczany ze wzoru

$$G_T = \sum_{i=T-4}^T G_i$$

gdzie G_i oznacza wartość produkcji końcowej rolnictwa w roku i , $i = t-4, T-3, \dots, T$.

Źródło definicji Końcowa produkcja rolnicza stanowi sumę wartości: produkcji towarowej, spożycia naturalnego produktów rolnych pochodzących z własnej produkcji, przyrostu zapasów produktów roślinnych i zwierzęcych oraz przyrostu wartości pogłowia zwierząt gospodarskich (inwentarza żywego – stada podstawowego i obrotowego) – zob. metadane GUS i objaśnienia do działu I: *Podstawowe czynniki produkcji*. Wyniki produkcji rolniczej w *Rocznikach Statystycznych Rolnictwa*.

Szeregi czasowe Dane porównywalne dostępne są co najmniej od 2004 r. w *Rocznikach Statystycznych Rolnictwa* oraz (przed 2009 r.) – w *Rocznikach Statystycznych Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*.

Uzasadnienie Miernik G-22 obrazuje zmiany produkcji rolniczej i – jednocześnie – zmiany w zużyciu produktów rolniczych w produkcji rolniczej. Obliczanie miernika w formie średnich wieloletnich pozwala na wyeliminowanie naturalnej zmienności produkcji rolniczej wynikającej z przyczyn naturalnych.

5.2.2.3. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie

Cel główny	Zrównoważone rolnictwo
Symbol miernika	G-23+
Opis	Iloraz całkowitej powierzchni użytków rolnych w zarejestrowanych gospodarstwach rolnych (według nowej definicji gospodarstwa) i liczby gospodarstw rolnych.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	Definicja gospodarstwa rolnego – art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego ²⁶ , definicja użytków rolnych – metadane GUS i objaśnienia do działu I: <i>Podstawowe czynniki produkcji</i> . Wyniki produkcji rolniczej w <i>Rocznikach Statystycznych Rolnictwa</i> .
Szeregi czasowe	Dane porównywalne dostępne co najmniej od 2004 r. w <i>Rocznikach Statystycznych Rolnictwa</i> oraz (przed 2009 r.) – w <i>Rocznikach Statystycznych Rolnictwa i Obszarów Wiejskich</i> .
Uzasadnienie	Miernik G-23 obrazuje zmiany struktury agrarnej i jest bezpośrednio związany z celem sektorowym „Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego”.

²⁶ Dz.U. z 2025 r. poz. 1653.

5.2.3. Atrakcyjna wieś

Dla trzeciego celu głównego przyjęto trzy mierniki:

- Zmiana liczby mieszkańców na obszarach wiejskich
- Zatrudnienie poza rolnictwem na obszarach poza aglomeracjami
- Dostępność komunikacyjna

5.2.3.1. Zmiana liczby mieszkańców na obszarach wiejskich

Cel główny	Atrakcyjna wieś
Symbol miernika	G-31+
Opis	Zmiana liczby mieszkańców na obszarach wiejskich (w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich) pomiędzy 31 grudnia danego roku a 31 grudnia roku poprzedniego. Miernikami uzupełniającymi są: • wielkości obliczone odrębnie dla gmin w aglomeracjach i poza nimi, • dla gmin spoza aglomeracji podział wielkości zmian na saldo migracji (krajowych i zagranicznych) oraz zmiany wynikające z liczby urodzeń i zgonów.
Jednostka miary	Miernik wyrażany w dwóch jednostkach: • liczby mieszkańców (w tysiącach), • procentowej zmiany liczby mieszkańców w relacji do stanu z dnia 31 grudnia poprzedniego roku.
Źródło definicji	<i>Uwagi metodologiczne w publikacji GUS Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2025 r. Stan w dniu 30 czerwca 2025 r.²⁷</i>
Źródło danych	<i>Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2025 r. Stan w dniu 30 czerwca 2025 r. i analogiczne opracowania z wcześniejszych lat.</i>
Szeregi czasowe	Na stronie internetowej GUS dostępne dane od 2002 r.

²⁷ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-ludnosci-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2025-r-stan-w-dniu-30-czerwca,6,39.html>, s. 11–12.

Uzasadnienie Rolą miernika G-31 jest ocena skuteczności działań na rzecz zahamowania odpływu ludności z terenów wiejskich poza aglomeracjami.

5.2.3.2. Pracujący, dla których siedziba pracy głównej znajduje się na obszarach wiejskich

Cel główny	Atrakcyjna wieś
Symbol miernika	G-32+
Opis	Miernik określa liczbę osób, dla których w dniu 30 września danego roku siedzibą pracy głównej była gmina, zaliczana – według definicji przyjętej w badaniach WSiIZ – do obszarów wiejskich. Miernik ten: • obejmuje wszystkie osoby pracujące (zatrudnione i pracujące na własny rachunek) niezależnie od ich miejsca zamieszkania, • nie uwzględnia zatrudnionych w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	<i>Zeszyt metodologiczny: Pracujący w gospodarce narodowej</i> , Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020
Źródło danych	Bank Danych Lokalnych GUS, tabela <i>Pracujący w gospodarce narodowej wg płci i siedziby pracy głównej</i>
Szeregi czasowe	Od 2023 r.
Uzasadnienie	Miernik ilustruje zmiany liczby osób, dla których główne źródło dochodów z pracy znajduje się na obszarach wiejskich, a tym samym zmiany możliwości pracy na obszarach wiejskich.

5.2.4. Czyste środowisko

Dla ostatniego z celów głównych ustalono mierniki:

- Emisja metanu przez rolnictwo,
- Emisja gazów cieplarnianych w sektorze LULUCF,
- Emisja CO₂ w sektorze LULUCF,
- Zużycie nawozów mineralnych i chemicznych na 1 hektar użytków rolnych.

5.2.4.1. Emisja metanu przez rolnictwo

Cel główny	Czyste środowisko
Symbol miernika	G-41-
Opis	Emisja metanu przez rolnictwo
Jednostka miary	Tys. ton ekwiwalentu CO ₂
Źródło definicji	Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji ²⁸ oraz akty prawa unijnego wskazane w przypisie 1 do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji.
Źródło danych	Raporty inwentaryzacyjne Krajowego Ośrodka Badań i Zbilansowania Emisji Instytutu Ochrony Środowiska – Państwowego Instytutu Badawczego (KOBiZE) ²⁹ .
Szeregi czasowe	W kolejnych raportach KOBiZE dostępne są obecnie dane za lata 1988–2023
Uzasadnienie	Wartości miernika G-41 służą monitorowaniu postępu w dostosowywaniu rolnictwa do wymagań zrównoważonego rozwoju. W miarę stopniowego ograniczania produkcji zwierzęcej wartości tego miernika powinny się zmniejszać.

²⁸ Dz.U. z 2022 r. poz. 673 ze zm.

²⁹ Zob. np. *Krajowy Raport Inwentaryzacyjny 2025. Inwentaryzacja emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988–2023*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2025.

5.2.4.2. Saldo emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w rolnictwie i w sektorze LULUCF

Cel główny	Czyste środowisko
Symbol miernika	G-42-
Opis	Emisja gazów cieplarnianych w sektorze rolnictwa i sektora LULUCF
Jednostka miary	Tys. ton ekwiwalentu CO ₂
Źródło definicji	Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji³⁰ oraz akty prawa unijnego wskazane w przypisie 1 do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji. Miernik G-42 prezentowany będzie z wyodrębnieniem dodatniego (emisja) salda bilansu emisji gazów cieplarnianych w sektorze użytkowania i zmian użytkowania gruntów rolnych oraz leśnictwa w rolnictwie i w sektorze LULUCF.
Źródło danych	Raporty inwentaryzacyjne KOBiZE ³¹
Szeregi czasowe	W kolejnych raportach KOBiZE dostępne są obecnie dane za lata 1988–2023
Uzasadnienie	Miernik G-42 jest najbardziej syntetyczną miarą skuteczności działań polegających z jednej strony na eliminacji technik produkcji rolnej generujących duże ilości gazów cieplarnianych, z drugiej zaś – działań zmierzających do poprawy rentowności produkcji rolnej, a także znaczenia przekazywania gruntów rolnych do zalesienia.

³⁰ Dz.U. z 2022 r. poz. 673 ze zm.

³¹ Zob. np. Krajowy Raport Inwentaryzacyjny 2025. Inwentaryzacja emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988–2023, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2025.

5.2.4.3. Emisja dwutlenku węgla w sektorze LULUCF³²

Cel główny	Czyste środowisko
Symbol miernika	G-43-
Opis	Miernik G-43 określa saldo dodatnich (emisja) i ujemnych (pochłanianie) elementów bilansu emisji CO ₂ w sektorze użytkowania i zmian użytkowania gruntów rolnych oraz leśnictwa.
Jednostka miary	Tys. ton
Źródło definicji	Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji ³³ oraz akty prawa unijnego wskazane w przypisie 1 do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji.
Źródło danych	Raporty inwentaryzacyjne KOBiZE ³⁴
Szeregi czasowe	W raportach KOBiZE dostępne są obecnie dane za lata 1988–2022. Dostępny jest również dokument w języku angielskim z danymi za rok 2023 ³⁵ .
Uzasadnienie	Wyodrębnienie emisji „brutto” dwutlenku węgla z ogólnej emisji gazów cieplarnianych ułatwi ukazanie następujących w rolnictwie i leśnictwie zmian służących ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych na tle zmian zachodzących w innych sektorach gospodarki.

³² LULUCF – sektor użytkowania gruntów, zmiany użytkowania gruntów i leśnictwa (*Land Use, Land Use Change and Forestry*).

³³ Dz.U. z 2022 r. poz. 673 ze zm.

³⁴ Zob. np. *Krajowy Raport Inwentaryzacyjny 2025. Inwentaryzacja emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988–2023*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2025.

³⁵ *Poland's National Inventory Document 2025*, Ministry of Climate and Environment, Warsaw 2025.

5.2.4.4. Zużycie nawozów mineralnych i chemicznych na 1 hektar użytków rolnych

Cel główny	Czyste środowisko
Symbol miernika	G-44-
Opis	Zużycie nawozów mineralnych i chemicznych (bez wapniowych) przypadających na 1 hektar użytków rolnych w roku gospodarczym (1 lipca–30 czerwca) kończącym się w danym roku kalendarzowym.
Jednostka miary	Kg na 1 hektar
Źródło definicji	<i>Środki produkcji w rolnictwie. Informacje statystyczne</i> , Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024; <i>Pojęcia stosowane w statystyce publicznej – Użytki rolne</i> ³⁶ w roku gospodarczym 2022/2023.
Źródło danych	<i>Roczniki Statystyczne Rolnictwa</i>
Szeregi czasowe	Co najmniej od 2008 r.
Uzasadnienie	Miernik G-44 służy do oceny skuteczności wszystkich działań nakierowanych na ograniczenie zużycia nawozów sztucznych.

³⁶ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/558,pojecie.html>.

6. Mierniki realizacji celów sektorowych

W rozdziale 6 przedstawione zostały opisy wszystkich proponowanych mierników służących do oceny stopnia osiągnięcia celów sektorowych wyróżnionych we wszystkich obszarach poza obszarem *Koordynacja*. Uznaliśmy, że skuteczność działań i stopień realizacji celów wyznaczonych w tym obszarze powinien być badany jedynie przez skuteczność działania w pozostałych obszarach.

Każdemu miernikowi przypisany został symbol postaci

M-Cxy

gdzie:

M – symbol przypisany miernikom realizacji celów sektorowych, odróżniający je od mierników głównych

Cx – symbol celu sektorowego składający się z określenia obszaru (C) i numeru celu sektorowego w obszarze (x),

y – numer miernika w obrębie danego celu sektorowego.

Dodany po symbolu znak „+” lub „-” wskazuje pożądany kierunek zmian wartości miernika.

6.1. Rolnictwo

6.1.1. Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków

6.1.1.1. Wykorzystanie sztucznych nawozów na hektar użytków rolnych

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R11-
Opis	Miernik określa ilość stosowanych sztucznych nawozów mineralnych (azotowych, fosforowych, potasowych) lub chemicznych w przeliczeniu na jeden hektar użytków rolnych. Zgodnie z definicją stosowaną w statystyce publicznej: <i>Nawozy mineralne lub chemiczne to sole mineralne lub inne związki chemiczne wytwarzane metodą przemysłową, wprowadzane do gleby w celu wzbogacenia jej w składniki odżywcze oraz wyrównania ubytku pewnych pierwiastków pobieranych przez uprawiane na niej rośliny. Przeznaczone są do stosowania przedsięwzięcia i pogłównego.</i>
Jednostka miary	Kg na hektar
Źródło definicji	GUS – Słownik pojęć. Nawozy mineralne lub chemiczne, https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/238,pojecie.html
Źródło danych	<i>Rocznik Statystyczny Rolnictwa:</i> • zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych oraz wapniowych w przeliczeniu na czysty składnik i na 1 ha użytków rolnych według województw w roku gospodarczym), • środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym – tabela pn. „Zużycie nawozów mineralnych (w przeliczeniu na czysty składnik) na 1 ha użytków rolnych według województw w roku gospodarczym”.
Szeregi czasowe	W <i>Rocznikach Statystycznych Rolnictwa</i> co najmniej od 2009 r.

Uzasadnienie	Wykorzystanie nawozów sztucznych oraz środków ochrony roślin w okresie ostatnich 20 lat znacząco wzrosło. Z jednej strony wspomagało to wydajność produkcji rolnej, ale z drugiej – wpływało na jakość produktów spożywczych, wyjaławianie się gleby oraz stan środowiska naturalnego. Proponowane w strategii zmiany mają na celu zmniejszenie wykorzystania sztucznych nawozów i ograniczenie negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko i klimat. Przyczyni się to również do ochrony wód gruntowych. Wartość miernika M-R11 informuje o poziomie wykorzystania nawozów sztucznych w rolnictwie. Długookresowa analiza trendów i monitorowanie wartości tego miernika pozwala na ocenę poziomu realizacji celu związanego z ograniczaniem ich zużycia.
---------------------	---

6.1.1.2. Wykorzystanie pestycydów na hektar użytków rolnych

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R12-
Opis	Miernik określa ilość stosowanych środków ochrony roślin w przeliczeniu na jeden hektar użytków rolnych. Pod pojęciem „pestycydy” zawierają się substancje wykorzystywane do zwalczania, likwidowania i zapobiegania pojawianiu się organizmów uznawanych za szkodliwe³⁷.
Jednostka miary	Kg na hektar
Źródło definicji	Na gruncie prawa polskiego: ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin ³⁸ , zawierająca bezpośrednie odeślanie do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącego

³⁷ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/78/chemikalia-i-pestycydy>.

³⁸ Dz.U. z 2024 r. poz. 630 ze zm.

wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającego dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG³⁹.

Źródło danych	<i>Pesticides use and trade – 1990–2023</i> . FAOSTAT Analytical Briefs, No. 109. Rome (i kolejne edycje). <i>Pesticides Use (total)</i> , https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/78/chemikalia-i-pestycydy
Szeregi czasowe	Dostępne są dane roczne za okres 1990–2023, aktualizowane co roku.
Uzasadnienie	Wskaźnik obrazuje presję na środowisko będącą efektem używania pestycydów, wskazuje poziom chemizacji produkcji rolnej. Jego ograniczenie jest kluczowym elementem realizacji programu transformacji systemu rolnictwa, ponieważ wpływa na wymiar ochrony środowiska i zdrowia społeczeństwa. Stosowanie pestycydów przyczyniło się do wzrostu plonów, ograniczenia strat produkcji, ale równocześnie doprowadziło do często nieodwracalnych w krótkim okresie zanieczyszczeń gleb, wód, zachwiania bioróżnorodności i problemami ze zdrowiem ludzi.

6.1.1.3. Odsetek użytków rolnych objętych planami nawożenia

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R13+
Opis	Miernik określa procentowy udział powierzchni użytków rolnych, dla których opracowano i wdrożono plany nawożenia, w całkowitej powierzchni użytków rolnych w danym roku.
Jednostka miary	Procent

³⁹ Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009, s. 1–50.

Źródło definicji	Informacja Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa <i>Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia – wariant podstawowy i wariant z wapnowaniem</i> ⁴⁰
Źródło danych	Statystyki prowadzone na potrzeby realizacji programu przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz odpowiednimi laboratoriami (m.in. z Okręgowymi Stacjami Chemiczno-Rolniczymi). Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach wspólnej polityki rolnej odpowiada za finansowanie schematu pn. <i>Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia</i>. Zgodnie z informacjami dostępnymi na stronie ARiMR <i>Plan nawozowy sporządza się w oparciu o bilans azotu i chemiczną analizę gleby wykonywaną: (a) w laboratorium wykonującym badania agrochemiczne gleb; oraz (b) w oparciu o próbki gleby pobrane zgodnie z normą w zakresie pobierania próbek do badań agrochemicznych gleby z poszczególnych działek rolnych położonych na gruntach ornych i trwałych użytkach zielonych.</i>
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Plany nawożenia w rolnictwie sygnalizują stosowanie przemyślanych, racjonalnych nawożeń, które znacząco wpływają na ochronę wód, gleb, a także efektywność wykorzystania zasobów. Stopień upowszechniania tych praktyk informuje o postępach w realizacji celów środowiskowych. Wprowadzenie takiego obowiązku pozwala ograniczyć nadmierne dawki nawozów, a wzrost odsetka użytków rolnych objętych takim planem sygnalizuje postępy w kierunku zrównoważonego zarządzania ziemią, jak również wzrostem zachowań ekologicznych wśród rolników.

⁴⁰ *Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia – wariant podstawowy i wariant z wapnowaniem*, <https://www.gov.pl/web/arimr/opracowanie-i-przestrzeganie-planu-nawozenia--wariant-podstawowy-i-wariant-z-wapnowaniem-2024>.

6.1.1.4. Odsetek zwierząt hodowlanych, dla których prowadzone są EKLZ

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R14+
Opis	Miernik określa procentowy udział zwierząt objętych ewidencją w ramach Elektronicznej książki leczenia zwierząt (EKLZ).
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Wymogi dotyczące prowadzenia dokumentacji leczenia zwierząt zostały określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/6 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie weterynaryjnych produktów leczniczych i uchylającym dyrektywę 2001/82/WE ⁴¹ . Obowiązują od 1 stycznia 2024 r. Na mocy nowelizacji ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt ⁴² w Polsce wymogi te miały być spełnione w formie teleinformatycznego systemu EKLZ. Do chwili obecnej EKLZ nie został wdrożony. Organem nadzorującym opracowanie i funkcjonowanie systemu teleinformatycznego obsługującego EKLZ jest Główny Inspektorat Weterynarii.
Źródło danych	Baza Systemu Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt, dane Głównego Inspektoratu Weterynarii z EKLZ.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Monitorowanie stanu wykorzystania leków wśród zwierząt jest kluczowe dla ograniczenia zjawiska antybiotykooporności, a także poprawy dobrostanu zwierząt. Przegląd

⁴¹ Dz. Urz. UE L 4 z 7.1.2019, s. 43–167.

⁴² Art. 3 ustawy z dnia 23 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Inspekcji Weterynaryjnej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1570).

system ewidencji praktyk w tym zakresie przyczynia się do skutecznego nadzoru procesu związanego z zapewnianiem m.in. bezpiecznej żywności.

6.1.1.5. Liczba zwierząt hodowlanych, którym podano antybiotyki

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R15-
Opis	Miernik określa łączną liczbę zwierząt hodowlanych, którym w danym roku podano antybiotyki (przynajmniej jedną dawkę leku zawierającego substancję przeciwdrobnoustrojową). Dane obejmują zwierzęta gospodarskie objęte nadzorem Inspekcji Weterynaryjnej.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	<i>Factsheet for experts – Antimicrobial resistance</i> , strona internetowa Europejskiego Centrum ds. Zapobiegania i Kontroli Chorób ⁴³ ; zob. też <i>Kategoryzacja antybiotyków stosowanych u zwierząt w celu rozsądnego i odpowiedzialnego stosowania</i> ⁴⁴ .
Źródło danych	Do raportowania zużycia antybiotyków zostanie zobowiązany Generalny Inspektor Weterynarii, który pozyska niezbędne dane m.in. za pośrednictwem EKLZ, docelowo obowiązującego wszystkie zwierzęta gospodarskie.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Kluczowa miara realizacji celu ograniczenia antybiotykooporności oraz racjonalnego stosowania leków przeciwdrobnoustrojowych w rolnictwie i hodowli. Miernik umożliwia ocenę

⁴³ www.ecdc.europa.eu/en/antimicrobial-resistance/facts/factsheets/experts.

⁴⁴ <https://vetpol.org.pl/wp-content/uploads/2023/10/3.-Kategoryzacja-antybiotkow-stosowanych-u-zwierzat-EMA.pdf>.

skuteczności działań w zakresie stosowania antybiotyków, poprawy dobrostanu zwierząt oraz profilaktyki zdrowotnej, a także pozwala monitorować postępy w kierunku zrównoważonej i bezpiecznej produkcji żywności.

6.1.1.6. Liczba gospodarstw rolnych, które wdrożyły zasady zrównoważonego rozwoju

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R16+
Opis	Miernik określa liczbę gospodarstw rolnych, które w danym roku wdrożyły w swoich gospodarstwach zrównoważone praktyki, zmniejszyły zużycie nawozów sztucznych i pestycydów oraz złożyły pozytywnie rozpatrzony wniosek o wsparcie finansowe w ramach działania 4.1.1.3 – <i>Finansowe wsparcie działań ograniczających zużycie nawozów sztucznych i pestycydów</i> ⁴⁵ .
Jednostka miary	Miernik M-R16 wyrażany jest dwoma wielkościami: • liczbą beneficjentów wsparcia finansowego dla gospodarstw wdrażających zrównoważone metody gospodarowania i ograniczających wykorzystanie nawozów mineralnych, • powierzchnią użytków rolnych w gospodarstwach beneficjentów.
Źródło definicji	Zob. definicje dla mierników 6.1.1.1, 6.1.1.2 i 6.1.1.5.
Źródło danych	Ewidencja beneficjentów wsparcia finansowego udzielanego w ramach działania 4.1.1.3 – <i>Finansowe wsparcie działań ograniczających zużycie nawozów sztucznych</i> .
Szeregi czasowe	Brak

⁴⁵ Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., dz. cyt., s. 252–253.

Uzasadnienie Miernik M-R16 w sposób bezpośredni mierzy zaawansowanie realizacji zadania 4.1.1.3. Zaliczenie do gospodarstw rolnych, które w danym roku wdrożyły w swoich gospodarstwach zrównoważone praktyki agrotechniczne, powinno następować po pozytywnej kontroli wykorzystania otrzymanego wsparcia.

6.1.1.7. Liczba przeprowadzonych kontroli wykorzystania nawozów

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R17+
Opis	Zmienna informująca o ilości kontroli przeprowadzonych w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Opis działania 4.1.1.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 247–248.
Źródło danych	Dane gromadzone przez instytucję odpowiedzialną za prowadzenie kontroli, tj. Inspekcję Ochrony Środowiska (ośrodki wojewódzkie).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Regularne kontrole wykorzystania nawozów w gospodarstwach rolnych pozwalają na ocenę zgodności stosowanych praktyk rolniczych z obowiązującymi przepisami, a także zasadami dobrych praktyk rolniczych. Wzrost kontroli świadczy o skuteczniejszym egzekwowaniu powyższych oraz identyfikowaniu ewentualnych nieprawidłowości. Miernik wskazuje na stopień zaangażowania instytucji w tematy związane z ochroną środowiska i realizację zrównoważonych praktyk w sektorze rolnictwa.

6.1.1.8. Wielkość emisji zanieczyszczeń azotowych z rolnictwa

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R1 – Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków
Symbol miernika	M-R18-
Opis	Miernik wskazuje na ilość wyemitowanych z rolnictwa związków azotowych (tj. amoniaku, podtlenku azotu oraz tlenków azotu) w przeliczeniu na ekwiwalent dwutlenku węgla.
Jednostka miary	Miernik M-R18 przyjmuje wartość w postaci: Mg CO ₂ e
Źródło definicji	Raporty inwentaryzacyjne Krajowego Ośrodka Badań i Zbilansowania Emisji Instytutu Ochrony Środowiska – Państwowego Instytutu Badawczego ⁴⁶ .
Źródło danych	Dane pochodzące z ewidencji KOBiZE.
Szeregi czasowe	1988–2023 (według KOBiZE, raport z 2025 r.) ⁴⁷
Uzasadnienie	Rolnictwo jest jednym z głównych źródeł emisji związków azotu do atmosfery i wód, co prowadzi do eutrofizacji, degradacji ekosystemów wodnych oraz zwiększonej emisji gazów cieplarnianych ⁴⁸ . Ograniczenie tych emisji jest kluczowe dla działań na rzecz ochrony klimatu i poprawy jakości środowiska. Miernik pozwala ocenić skuteczność działań podejmowanych w ramach strategii i polityk w zakresie redukcji zanieczyszczeń.

⁴⁶ Zob. np. Krajowy Raport Inwentaryzacyjny 2025. Inwentaryzacja emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988–2023, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2025.

⁴⁷ KOBiZE (2025). Poland's National Inventory Report 2024, Greenhouse Gas Inventory for 1988–2023, <https://www.kobize.pl/en/fileCategory/id/16/krajowa-inwentaryzacja-emisji>.

⁴⁸ Emisja zanieczyszczeń z rolnictwa, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/emisje-zanieczyszczen-z-rolnictwa>.

6.1.2. Wdrożenie efektywnych metod upraw

6.1.2.1. Liczba pracowników ODR rozwijających swoje kompetencje

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R2 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R21+
Opis	Miernik informuje o liczbie doradców rolnych pracujących w ODR, którzy wzięli udział w programach doszkalających (kursach, szkoleniach, innych formach zdobywania wiedzy).
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Opis działania 4.1.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 253-256.
Źródło danych	Za gromadzenie danych na potrzeby realizacji programu odpowiedzialny jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi jako organ nadzorujący pracę Ośrodków Doradztwa Rolniczego.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Doradztwo rolnicze odgrywa kluczową rolę w upowszechnianiu wiedzy (i dostępie do niej) w zakresie zrównoważonych metod uprawy, gospodarowania ziemią, skutecznych praktyk prośrodowiskowych. Obecnie funkcjonujący system ośrodków doradztwa rolniczego wymaga rekonstrukcji, jedną z nich byłoby zwiększenie wykwalifikowanej kadry, która tą wiedzą mogłaby dzielić się z rolnikami. Wzrost liczby pracowników podnoszących swoje kwalifikacje w danym obszarze tematycznym, aktualizujących swoją wiedzę przekłada się bezpośrednio na jakość wsparcia udzielanego rolnikom i ich dalsze praktyki rolne.

6.1.2.2. Liczba uczestników szkoleń realizowanych przez ośrodki doradztwa rolniczego

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R2 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R22+
Opis	Miernik wskazuje na liczbę osób biorących udział w szkoleniach realizowanych przez ośrodki doradztwa rolniczego w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Opis działania 4.1.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 253–256.
Źródło danych	Ewidencje prowadzone na potrzeby realizacji programu przez wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego, raportowane do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Upowszechnianie wiedzy o efektywnych metodach upraw, ograniczaniu chemizacji, ochronie gleby i wody bądź wykorzystaniu technologii cyfrowych w rolnictwie wymaga aktywnego zaangażowania rolników w proces edukacji. Miernik ten dostarcza informacji zarówno o poziomie wykwalifikowania pracowników sektora rolniczego, jak i poddaje pod dyskusję skuteczność systemu doradztwa.

6.1.2.3. Kwota grantów przyznanych przez NCN i NCBR na badania i produkcję biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R2 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R23+
Opis	Miernik dostarcza informacji o aktywności branży naukowej oraz B+R w zakresie tworzenia biologicznych zamienników dla nawozów sztucznych.
Jednostka miary	Złote
Źródło definicji	Brak ścisłej definicji. Dla orientacji w najczęściej stosowanym zakresie tego pojęcia zob. np. Hazra G., <i>Different Types of Eco-Friendly Fertilizers: An Overview</i> ⁴⁹ . Wartości miernika będą ustalane na podstawie przeglądu grantów udzielonych przez NCBR w kolejnych latach.
Źródło danych	Sprawozdania z działalności Narodowego Centrum Nauki oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Dla osiągnięcia celów programu konieczny będzie rozwój badań i produkcji naturalnych substytutów dla obecnie stosowanych nawozów sztucznych – program przebudowy wsi i rolnictwa zakłada stopniowe wycofywanie nawozów sztucznych. Tym samym konieczne będzie zastępowanie ich nowo powstającymi nawozami naturalnymi.

⁴⁹ „Sustainability in Environment”, Vol. 1, No. 1(2016); https://www.researchgate.net/publication/310743550_Different_Types_of_Eco-Friendly_Fertilizers_An_Overview.

6.1.2.4. Liczba patentów przyznanych w ramach badań i produkcji biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R2 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R24+
Opis	Miernik wskazuje liczbę przyznanych patentów będących wynikiem badań nad biologicznymi substytutami dla nawozów sztucznych.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej ⁵⁰
Źródło danych	Dane sprawozdawcze Urzędu Patentowego RP.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Celem miernika jest określenie skuteczności i efektywności wydatków publicznych na wsparcie badań naukowych w ramach prac na biologicznymi zamiennikami dla chemikaliów wykorzystywanych w rolnictwie.

6.1.2.5. Wdrożenie nowych programów nauczania na studiach rolniczych i weterynaryjnych

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R12 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R25+

⁵⁰ Dz.U. z 2023 r. poz. 1170.

Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-R25 przyjmuje wartość 1 po wejściu w życie nowych programów studiów rolniczych i weterynaryjnych zgodnie z opisem działania 4.1.2.3 – <i>Aktualizacja programów nauczania na studiach rolniczych i weterynaryjnych</i> .
Źródło definicji	Opis działania 4.1.2.3 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 258–260.
Źródło danych	Dzienniki urzędowe Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Aktualizacja programów studiów rolniczych i weterynaryjnych jest jednym z najważniejszych instrumentów promowania nowoczesnych metod upraw i chowu zwierząt, a także instrumentem promocji proekologicznych zmian.

6.1.2.6. Liczba rolników z wyższym wykształceniem

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R2 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R26+
Opis	Osoby
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Polska Rama Kwalifikacji – VI poziom.
Źródło danych	Źródłem danych będą rejestr gospodarstw rolnych lub dane przetwarzane przez KRUS – konieczne będzie rozszerzenie ich o dodatkowe pole dotyczące wykształcenia.
Szeregi czasowe	Brak

Uzasadnienie	Wyzwania stojące przed rolnictwem, w szczególności w okresie transformacji, będą wymagały większej wiedzy i umiejętności od prowadzących gospodarstwa niż dotychczas. Z jednej strony obserwujemy postępującą cyfryzację rolnictwa i wdrażanie nowoczesnych metod produkcji, z drugiej strony nie można zapominać, że gospodarstwo jest faktycznie przedsiębiorstwem i niezbędna jest również wiedza z zakresu ekonomii i rachunkowości.
---------------------	--

6.1.2.7. Liczba rolników przeszkolonych w zakresie efektywnych metod upraw

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R2 – Wdrożenie efektywnych metod upraw
Symbol miernika	M-R27+
Opis	Miernik określa liczbę osób, które ukończyły szkolenia w zakresie efektywnych metod upraw prowadzone przez wyznaczone w tym celu ośrodki w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Opis działania 4.1.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 253–256.
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby realizacji programu przez wyznaczoną do tego celu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi instytucję odpowiedzialną za realizację szkoleń (tj. zgodnie z założeniami programu – zmodernizowane Ośrodki Doradztwa Rolniczego).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Efektywne metody upraw obejmują m.in. rolnictwo precyzyjne, odpowiednie nawożenie, zmianowanie, zarządzanie wodą, gospodarkę obiegu zamkniętego, agroekologię, gleboznawstwo. Szkolenia lub kursy w tym zakresie umożliwiają

rolnikom dostosowanie praktyk do wymagań klimatycznych, środowiskowych, a także ekonomicznych. Wzrost wskaźnika sygnalizuje większą świadomość w tym zakresie.

6.1.3. Zakaz chowu „przemysłowego”

6.1.3.1. Liczba przeprowadzonych inspekcji weterynaryjnych i sanitarnych

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R3 – Zakaz chowu „przemysłowego”
Symbol miernika	M-R31+
Opis	Miernik informuje o liczbie zakończonych w danym roku inspekcji weterynaryjnych oraz sanitarnych w gospodarstwach rolnych, udokumentowanych zgodnie z zasadami określonymi w: • art. 19–19g ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej⁵¹, • ustawie z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁵².
Jednostka miary	Liczba inspekcji
Źródło definicji	Opis działania 4.2.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 289–291.
Źródło danych	Dane gromadzone przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi poprzez Państwową Inspekcję Weterynaryjną oraz Państwową Inspekcję Sanitarną na potrzeby realizacji programu.
Szeregi czasowe	Brak

⁵¹ Dz.U. z 2024 r. poz. 12.

⁵² Dz.U. z 2024 r. poz. 416.

Uzasadnienie Regularne, rutynowe kontrole w gospodarstwach rolnych są kluczowym narzędziem weryfikacji przestrzegania przepisów dotyczących dobrostanu zwierząt, ochrony środowiska, jak również bezpieczeństwa sanitarnego. Wzrost liczby przeprowadzonych inspekcji obrazuje skuteczność nadzoru administracyjnego w respektowaniu norm prawnych w tym zakresie.

6.1.3.2. Odsetek zwierząt hodowlanych poddanych inspekcji weterynaryjnej lub sanitarnej

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R3 – Zakaz chowu „przemysłowego”
Symbol miernika	M-R32+
Opis	Miernik informuje o odsetku zwierząt hodowlanych, które zostały poddane inspekcji weterynaryjnej w danym roku sprawozdawczym, w relacji do liczby wszystkich zwierząt hodowlanych ujętych w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych i siedzib stad tych zwierząt, prowadzonym w ramach Systemu Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Opis działania 4.2.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 289–291.
Źródło danych	Dane gromadzone przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi poprzez Państwową Inspekcję Weterynaryjną oraz Państwową Inspekcję Sanitarną na potrzeby realizacji programu.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik ten, analogicznie do M-R31, informuje o skali objęcia nadzorem populacji zwierząt w gospodarstwach.

6.1.3.3. Liczba przebadanych rolników w ramach programu ekspertyzy stanu zdrowia

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R3 – Zakaz chowu „przemysłowego”
Symbol miernika	M-R33+
Opis	Miernik informuje o liczbie przebadanych osób w ramach programu realizowanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministrem Zdrowia, które kierowane do rolników i pracowników zatrudnionych w sektorze rolnictwa.
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Opis działania 4.1.3.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 266–269.
Źródło danych	Badania prowadzone na potrzeby realizacji programu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministrem Zdrowia.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Brakuje obecnie rzetelnej oceny stanu zdrowia osób zatrudnionych w sektorze rolnym, szczególnie w kontekście przemysłowej produkcji żywności. Ekspertyza stanu zdrowia ma na celu określenie wpływu wykonywania zawodów na stan zdrowia pracowników w sektorze rolnym. Sporządzone w ten sposób statystyki pozwolą w dalszych krokach na ocenę poziomu zdrowia oraz szkodliwości prowadzonych aktywności (w tym z uwzględnieniem przemysłowej produkcji żywności). Wzrost liczby przebadanych rolników przyczyni się do precyzyjnych wniosków z zalecanej ekspertyzy.

6.1.3.4. Wdrożenie nowych standardów dobrostanu zwierząt

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R3 – Zakaz chowu „przemysłowego”
Symbol miernika	M-R34+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-R34 przyjmuje wartość 1 po wejściu w życie nowych standardów dobrostanu zwierząt, zgodnie z opisem działania 4.1.3.1 – <i>Ograniczenie szkodliwego chowu przemysłowego – normy i sankcje.</i>
Źródło definicji	Opis działania 4.1.3.3 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 269–270.
Źródło danych	Dziennik Ustaw, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Transformacja systemu produkcji zwierzęcej wymaga opracowania i wdrożenia nowych standardów dobrostanu obejmujących m.in. warunki utrzymania, dostęp do przestrzeni, oświetlenie, wentylację i opiekę weterynaryjną. Zmiany w tym zakresie przyczynią się m.in. do poprawy dobrostanu zwierząt, redukcji emisji gazów cieplarnianych. Ustanowienie administracyjnych standardów dobrostanu zwierząt oraz sankcji za ich nieprzestrzeganie jest kluczowe dla skutecznej realizacji programu.

6.1.4. Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie

6.1.4.1. Liczba rolników uczestniczących w szkoleniach dotyczących nowoczesnych metod produkcji rolnej

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R4 – Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie
Symbol miernika	M-R41+
Opis	Miernik informuje o liczbie osób uczestniczących w szkoleniach dotyczących nowoczesnych metod produkcji rolnej w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Opis działania 4.1.4.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 271–273.
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby realizacji programu przez wyznaczoną do tego celu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi instytucję odpowiedzialną za realizację szkoleń (tj. zgodnie z założeniami programu – zmodernizowane Ośrodki Doradztwa Rolniczego).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Wykorzystanie nowoczesnych metod produkcji i rozwiązań technologicznych przyczynia się do poprawy efektywności zasobów wykorzystywanych w rolnictwie. Szkolenia lub kursy w tym zakresie umożliwiają rolnikom dostosowanie praktyk do wymagań klimatycznych, środowiskowych, a także ekonomicznych. Wzrost wskaźnika sygnalizuje większą świadomość w tym zakresie.

6.1.4.2. Powierzchnia gospodarstw rolnych, których właściciele otrzymali dotacje na inwestycje służące wdrożeniu nowoczesnych technologii w rolnictwie

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R4 – Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie
Symbol miernika	M-R42+
Opis	Miernik informuje o łącznej powierzchni gospodarstw, w których wdrożono nowoczesne technologie produkcji rolnej.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	Źródłem definicji będzie regulamin konkursu dotacyjnego.
Źródło danych	Dane sprawozdawcze z wniosków o dofinansowanie oraz okresowe raporty instytucji wdrażającej.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Kosztorys programu przewiduje dotacje inwestycyjne dla gospodarstw na wdrażanie nowoczesnych metod produkcji rolnej, zwiększające rentowność gospodarstwa, ale również minimalizujące oddziaływanie na klimat i środowisko. Zadaniem miernika będzie śledzenie wdrażania nowoczesnych technologii w gospodarstwach.

6.1.5. Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego

6.1.5.1. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R5 – Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego
Symbol miernika	M-R51+

Opis	Miernik informuje o powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	<i>Definicje</i> Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa ⁵³ , z odwołaniem do art. 2 ust. 1 akapit drugi lit. f rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 ⁵⁴ .
Źródło danych	Dane gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie informacji otrzymanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (wnioski o płatności obszarowe).
Szeregi czasowe	2006–2025
Uzasadnienie	Struktura agrarna w Polsce charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw, co ogranicza ich efektywność ekonomiczną i zdolności do konkurowania na rynku europejskim. Miernik pozwala ocenić trend zmian w przeciętnej powierzchni użytków rolnych, tym samym trend w zmianach powierzchni gospodarstw. Zwiększanie wielkości gospodarstw jest zgodne z celami rozwoju rolnictwa ujmowanymi w obowiązujących programach strategicznych.

6.1.5.2. Powierzchnia niezagospodarowanych gruntów w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R5 – Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego
Symbol miernika	M-R52-

⁵³ <https://www.gov.pl/web/arimr/definicje6>.

⁵⁴ Dz. Urz. UE L z 20.12.2013, s. 487.

Opis	Miernik informuje o powierzchni niezagospodarowanych gruntów w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa, zarządzanym przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	Opis tabeli <i>Grunty pozostające w Zasobie WRSP wg poszczególnych form zagospodarowania wg stanu na 30 czerwca 2025 r. (w ha) w podziale na OT KOWR</i> na stronie Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa ⁵⁵ .
Źródło danych	Informacje KOWR o stanie zagospodarowania Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) ⁵⁶ na dzień 30 czerwca 2025 r. KOWR nie publikuje na swojej stronie danych o stanie zagospodarowania ZWRSP w poprzednich latach, lecz dla większości lat dane te można znaleźć w odrębnych publikacjach.
Szeregi czasowe	1999–2024
Uzasadnienie	Struktura agrarna w Polsce charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw, co ogranicza ich efektywność ekonomiczną i zdolności do konkutowania na rynku europejskim. Miernik pozwala ocenić trend zmian w przeciętnej powierzchni użytków rolnych, tym samym trend w zmianach powierzchni gospodarstw. Zwiększanie wielkości gospodarstw jest zgodne z celami rozwoju rolnictwa ujmowanymi w obowiązujących programach strategicznych.

6.1.5.3. Łączna powierzchnia gruntów rolnych w spółdzielniach rolników

Obszar	R – Rolnictwo
Cel sektorowy	R5 – Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego
Symbol miernika	M-R53+

⁵⁵ <https://www.gov.pl/web/kowr/gospodarowanie-zasobem>.

⁵⁶ Zob. *Stan zagospodarowania Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) na dzień 30 czerwca 2025 r.*, <https://www.gov.pl/web/kowr/gospodarowanie-zasobem>.

Opis	Miernik informuje o powierzchni gruntów rolnych zarządzanych przez spółdzielnie rolników w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników ⁵⁷ .
Źródło danych	W dostępnych źródłach brak informacji o funkcjonowaniu jakiegokolwiek spółdzielni rolników.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Spółdzielnie rolne stanowią ważny element transformacji systemu rolnictwa, a także mechanizmów integracji pionowej i poziomej w rolnictwie. Spółdzielnie umożliwiają wspólne gospodarowanie, inwestowanie czy sprzedaż produktów, a współpraca między rolnikami przyczynia się do poprawy organizacji sektora rolnego, w tym do wzmocnienia pozycji rolników na rynku.

6.2. Produkcja i jakość żywności

6.2.1. Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności

6.2.1.1. Wdrożenie nowego systemu oznakowania żywności

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P1 – Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności
Symbol miernika	M-P11+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa

⁵⁷ Dz.U. z 2025 r. poz. 443.

Jednostka miary	Miernik M-P11 przyjmuje wartość 1 po wejściu w życie nowego systemu oznakowania żywności.
Źródło definicji	Opis działań 4.3.2.1 i 4.3.2.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., opis działań s. 330–335.
Źródło danych	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Działanie realizowane przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Oznakowanie żywności ma kluczowe znaczenie dla przejrzystości rynku żywności, będzie też istotnym elementem działań promocyjnych i edukacyjnych skierowanych do konsumentów.

6.2.1.2. Wdrożenie regulacji zmieniających zasady dopuszczania żywności na rynek

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P1 – Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności
Symbol miernika	M-P12+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-P12 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie regulacji zmieniających zasady dopuszczania żywności na rynek.
Źródło definicji	Opis działania 4.2.1.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 285–287.
Źródło danych	Wprowadzone przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi regulacje zaproponowane przez Główny Inspektorat Sanitarny oraz Państwową Inspekcję Sanitarną.

Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
------------------------	--

Uzasadnienie	Nowe regulacje powinny obejmować zaostrenie norm dopuszczania żywności na rynek, uwzględniając obniżenie dopuszczalnych poziomów pozostałości substancji chemicznych (takich jak pestycydy, antybiotyki, substancje hormonalne), oraz obowiązek znakowania produktów posiadających w składzie nawet drobne ilości niepożądanych substancji i związków.
---------------------	--

6.2.1.3. Liczba inspekcji przeprowadzonych przez IJHARS

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P1 – Zaostrenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności
Symbol miernika	M-P13+
Opis	Miernik określa liczbę inspekcji przeprowadzonych przez Inspekcję Jakości Handlu Artykułami Rolno-Spożywczymi w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Art. 12a (dotyczący centralnego rejestru podmiotów działających na rynku artykułów rolno-spożywczych) oraz rozdziały 4 i 4a (dotyczące trybu kontroli) ustawy z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych ⁵⁸ .
Źródło danych	Opracowane na potrzeby programu wyciągi danych z centralnego rejestru podmiotów działających na rynku artykułów rolno-spożywczych.
Szeregi czasowe	Brak

⁵⁸ Dz.U. z 2023 r. poz. 1980.

Uzasadnienie	Wzmocnienie kontroli gotowych produktów w sklepach oraz stworzenie krajowej bazy danych dostępnej publicznie przyczyni się do ograniczenia wykorzystania nawet nieznacznych ilości szkodliwych substancji do produkcji oraz przetwórstwa żywności.
---------------------	--

6.2.1.4. Wdrożenie regulacji nowych zasad żywienia w placówkach publicznych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P1 – Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności
Symbol miernika	M-P14+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-P14 przyjmuje wartość 1 po wejściu w życie regulacji nowych zasad żywienia w placówkach publicznych.
Źródło definicji	Opis działania 4.2.1.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 287–289.
Źródło danych	Za wdrożenie regulacji odpowiedzialny będzie Minister Zdrowia, a opracowaniem zasad zajmie się Instytut Żywności i Żywienia.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Żywnienie w placówkach publicznych (tj. szkoły, szpitale, domy pomocy społecznej) jest obecnie regulowane przez ogólne normy sanitarne i bezpieczeństwa, a zapisy dotyczące wartości odżywczych traktowane są jedynie jako rekomendacje. Wdrożenie nowych zasad pozwoli na utrzymanie poziomu zdrowia i jakości życia dzieci, osób starszych i chorych.

6.2.2. Wzmocnienie służb kontroli jakości

6.2.2.1. Liczba przeprowadzonych kontroli jakości artykułów rolno-spożywczych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P2 – Wzmocnienie służb kontroli jakości
Symbol miernika	M-P21+
Opis	Miernik określa liczbę kontroli przeprowadzonych przez instytucje odpowiedzialne za kontrolę i inspekcję jakości artykułów rolno-spożywczych (zintegrowaną według nowych regulacji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministra Zdrowia i Ministra Finansów) w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Opis działania 4.2.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 289–291.
Źródło danych	Dane gromadzone przez jednostkę (instytucja integrująca poszczególne inspekcje) wyznaczoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na potrzeby realizacji programu, zajmująca się prowadzeniem kontroli.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Mechanizmy ujawniania nielegalnej produkcji zwierzęcej oraz przypadków nieprzestrzegania norm odnoszących się do sposobu prowadzenia produkcji rolniczej należy oprzeć na skutecznych działaniach kontrolnych. Z tego względu niezbędna jest intensyfikacja działań kontrolnych przy równoczesnej integracji instytucji odpowiedzialnych za kontrolę, sprawowaną obecnie przez wiele instytucji o zróżnicowanych kompetencjach.

6.2.2.2. Odsetek przeprowadzonych kontroli jakości żywności, które wykazały nieprawidłowości

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P2 – Wzmocnienie służb kontroli jakości
Symbol miernika	M-P22-
Opis	Miernik M-P22 określa odsetek zakończonych w danym roku kontroli przeprowadzonych przez wskazane poniżej instytucje, w których wykazano nieprawidłowości dotyczące jakości (definiowanej jako zgodność z obowiązującymi normami) żywności oferowanej na rynku.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia ⁵⁹ oraz akty wykonawcze.
Źródło danych	Sprawozdania pokontrolne oraz roczne raporty inspekcji zajmujących się bezpieczeństwem żywności (Inspekcja Weterynaryjna, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Państwowa Inspekcja Sanitarna).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Zdecydowany wzrost nakładów publicznych na służby kontrolne i inspekcyjne i wynikający z tego wzrost przeprowadzanych kontroli powinien pozytywnie wpłynąć na zwiększenie bezpieczeństwa żywności dostarczanej na rynek – zakładamy, że z czasem, dzięki upowszechnieniu kontroli, liczba stwierdzonych nieprawidłowości będzie maleć.

⁵⁹ Dz.U. z 2023 r. poz. 1448 ze zm.

6.2.2.3. Liczba przeprowadzonych kontroli wykorzystania środków publicznych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P2 – Wzmocnienie służb kontroli jakości
Symbol miernika	M-P23+
Opis	Miernik określa liczbę przeprowadzonych kontroli w zakresie wykorzystania środków publicznych w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Opis działania 4.2.2.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 291–292.
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny będzie Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministrem Finansów, poprzez jednostki odpowiedzialne za udzielanie wsparcia, tj. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa i urzędy marszałkowskie (w zależności od programu).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Większa przejrzystość procesu finansowania, w tym kontroli wydatkowania i procedur z tym związanych, przyczyni się do efektywnego wykorzystania pomocy ze środków publicznych, eliminując próby wyłudzeń. Wzrost liczby kontroli realnie wpływa na eliminację nadużyć z tytułu wykorzystania dotacji.

6.2.2.4. Odsetek zbadanych gospodarstw w zakresie wykorzystania środków publicznych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P2 – Wzmocnienie służb kontroli jakości

Symbol miernika	M-P24+
Opis	Miernik określa stosunek gospodarstw objętych kontrolą wykorzystania środków publicznych względem ogółu gospodarstw, które otrzymały środki publiczne w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Opis działania 4.2.2.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 291–292.
Źródło danych	Analogicznie jak w przypadku miernika M-P23. Za gromadzenie danych odpowiedzialny będzie Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministrem Finansów, poprzez jednostki odpowiedzialne za udzielanie wsparcia – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa i urzędy marszałkowskie (w zależności od programu).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik interpretowany równoległe do M-P23.

6.2.2.5. Odsetek użytków rolnych skontrolowanych w zakresie wykorzystania środków publicznych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P2 – Wzmocnienie służb kontroli jakości
Symbol miernika	M-P25+
Opis	Miernik określa stosunek powierzchni użytków rolnych objętych kontrolą wykorzystania środków publicznych względem ogółu powierzchni użytków, na które przeznaczono środki publiczne w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent

Źródło definicji	Opis działania 4.2.2.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 291–292.
Źródło danych	Analogicznie jak w przypadku miernika M-P23 oraz M-P24. Za gromadzenie danych odpowiedzialny będzie Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministrem Finansów, poprzez jednostki odpowiedzialne za udzielanie wsparcia tj. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa i urzędy marszałkowskie (w zależności od programu).
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik interpretowany równolegle do M-P23 oraz M-P24.

6.2.3. Promocja zdrowego żywienia

6.2.3.1. Wzrost świadomości społecznej w obszarze zdrowej żywności (okresowe badania ankietowe)

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia
Symbol miernika	M-P31+
Opis	Miernik informuje o poziomie świadomości społeczeństwa w zakresie zdrowej żywności ocenionej w oparciu o specjalnie w tym celu opracowane badania ankietowe.
Jednostka miary	Dokładna definicja i jednostka miary do ustalenia po zaprojektowaniu kwestionariusza i trybu przeprowadzenia badań ankietowych.
Źródło definicji	Opis działań 4.2.31 i 4.2.3.6 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 293–295 oraz 305–306.

Źródło danych	Badania prowadzone na potrzeby monitoringu realizacji programu, w tym efektów realizacji Ogólnopolskiego Programu Edukacji Konsumenckiej w zakresie zdrowego żywienia (inicjatywy zaproponowanej w programie) przez Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Narodowy Fundusz Zdrowia.
----------------------	--

Szeregi czasowe	Brak
------------------------	------

Uzasadnienie	Zbudowanie świadomości społecznej w tematyce potrzeb poprawnego odżywiania, wyboru odpowiednich produktów żywnościowych oraz ich wpływu na zdrowie człowieka, jak również w obszarze kształtowania zdrowych nawyków żywieniowych (w tym zbilansowanej i urozmaiconej diety) przyczyni się do budowania zdrowych nawyków żywieniowych, zmniejszenia ilości chorób w społeczeństwie, tym samym w przyszłości pozytywnie wpłynie na funkcjonowanie służby zdrowia.
---------------------	---

6.2.3.2. Wdrożenie definicji żywności prozdrowotnej

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia
Symbol miernika	M-P32+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-P32 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie regulacji wprowadzających definicję żywności prozdrowotnej.
Źródło definicji	Opis działania 4.2.3.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 295–299.
Źródło danych	Za wdrożenie regulacji odpowiedzialny będzie Minister Zdrowia we współpracy z Instytutem Żywności i Żywienia oraz Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
------------------------	--

Uzasadnienie	W prawodawstwie brakuje jednolitej definicji odnoszącej się do zdrowej żywności, co ma kluczowe znaczenie m.in. ze względu na powszechność określenia (szczególnie w kontekście marketingowym). Wprowadzenie prawnie obowiązujących charakterystyk i właściwości takiej żywności, której spożywanie wpływa pozytywnie na stan zdrowia, przyczyni się do zmniejszenia (jeżeli nie wykluczenia) nadużyć z tytułu stosowania pojęcia „żywność prozdrowotna” (lub „zdrowa żywność”, które jednak powinno zostać wykluczone z obiegu na rzecz „żywność prozdrowotna”).
---------------------	---

6.2.3.3. Średni czas certyfikacji gospodarstwa ekologicznego

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia
Symbol miernika	M-P33-
Opis	Miernik informuje o czasie (w miesiącach) trwania procedury certyfikacji gospodarstwa ekologicznego (produkcji roślinnej i zwierzęcej osobno) od momentu złożenia wniosku po otrzymanie pozytywnej decyzji.
Jednostka miary	Miesiące
Źródło definicji	Opis działań 4.2.3.3 i 4.2.3.7 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 299–301 oraz 306–307.
Źródło danych	Dane gromadzone przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi za pośrednictwem Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa w ramach systemu „Integrowana Produkcja Roślinna (w przypadku produkcji roślinnej) oraz systemu Gwarantowanej Jakości Żywności (QAFP) afiliowanego przez Ministerstwo.
Szeregi czasowe	Brak

Uzasadnienie	Decyzja rolnika dotycząca ubiegania się o certyfikaty uzależniona jest od czynników takich, jak koszty certyfikacji, ale również procedury administracyjne, w tym czas ich trwania. Monitorowanie czasu certyfikacji pozwoli na ocenę sprawności systemu, a przy zmiennej dotyczącej liczby wydanych certyfikatów dla gospodarstw ekologicznych wskaże na skalę zachodzących zmian.
---------------------	---

6.2.3.4. Średni koszt certyfikacji gospodarstwa ekologicznego

Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia
Symbol miernika	M-P34-
Opis	Miernik informuje o kosztach certyfikacji gospodarstwa ekologicznego (produkcji roślinnej i zwierzęcej osobno), jakie musi ponieść rolnik starający się o uzyskanie certyfikatu.
Jednostka miary	Złote
Źródło definicji	Opis działania 4.2.3.3 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 299–301.
Źródło danych	Dane gromadzone przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi za pośrednictwem Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa w ramach systemu „Integrowana Produkcja Roślinna” (w przypadku produkcji roślinnej) oraz system Gwarantowanej Jakości Żywności (QAFP) afiliowany przez Ministerstwo.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Wysoki koszt certyfikacji to druga obok złożoności procedur i czasu ich trwania przyczyna rezygnacji z rolników z ubiegania się o certyfikaty, mimo spełniania odpowiednich kryteriów ich przyznawania. Monitorowanie kosztu certyfikacji pozwoli na ocenę sprawności systemu, a przy zmiennej dotyczącej liczby wydanych certyfikatów dla gospodarstw ekologicznych wskaże na skalę zachodzących zmian.

6.2.3.5. Wzrost świadomości społecznej w zakresie wpływu żywności na stan zdrowia (okresowe badania ankietowe)

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia
Symbol miernika	M-P35+
Opis	Miernik informuje o poziomie świadomości społeczeństwa w zakresie wpływu żywności na stan zdrowia w oparciu o specjalnie w tym celu opracowane badania ankietowe.
Jednostka miary	Dokładna definicja i jednostka miary do ustalenia po zaprojektowaniu kwestionariusza i trybu przeprowadzenia badań ankietowych.
Źródło definicji	Opis działania 4.2.3.4 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 302–303.
Źródło danych	Badania prowadzone na potrzeby monitoringu realizacji programu, w tym efektów realizacji Ogólnopolskiego Programu Edukacji Konsumenckiej w zakresie zdrowego żywienia (inicjatywy zaproponowanej w programie) w oparciu o działania promocyjne podejmowane przez Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji oraz Narodowy Fundusz Zdrowia.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Zbudowanie świadomości społecznej w tematyce wpływu żywności na zdrowie człowieka przyczyni się do budowania zdrowych nawyków żywieniowych. Działania promocyjne wzmacniają przekaz budowany w ramach edukacji konsumenckiej, szczególnie w grupie osób dorosłych, które zakończyły formalną edukację i nie mają dostępu do programów realizowanych w tym zakresie.

6.2.3.6. Rozpoznawalność oznaczeń produktów ekologicznych i prozdrowotnych (okresowe badania ankietowe)

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia
Symbol miernika	M-P36+
Opis	Miernik informuje, na ile rozpoznawalne są oznaczenia produktów ekologicznych i prozdrowotnych na podstawie prowadzonych badań ankietowych wśród konsumentów.
Jednostka miary	Dokładna definicja i jednostka miary do ustalenia po zaprojektowaniu kwestionariusza i trybu przeprowadzenia badań ankietowych.
Źródło definicji	Opis działania 4.2.3.5 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 303–304.
Źródło danych	Odpowiedzialność za gromadzenie danych przejmie instytucja wyznaczona przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, która zostanie zobligowana do wdrożenia kampanii promującej.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Z uwagi na brak jednoznacznej definicji produktów prozdrowotnych i ich identyfikacji wizualnej konsumentom ulega marketingowym chwytom „zielonych” produktów, ponadto czasem błędnie interpretowane są tzw. produkty ekologiczne. Prowadzone badania pozwolą na monitorowanie zmian w kontekście świadomości konsumentów dotyczącej funkcjonujących oznaczeń.

6.2.3.7. Wdrożenie nowych programów nauczania w zakresie zdrowego żywienia

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P3 – Promocja zdrowego żywienia

Symbol miernika	M-P37+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-P37 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie nowych programów nauczania w zakresie zdrowego żywienia w szkołach podstawowych oraz ponadpodstawowych.
Źródło definicji	Opis działania 4.2.3.6 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 305–306.
Źródło danych	Za wdrożenie nowych podstaw programowych w szkołach podstawowych oraz ponadpodstawowych odpowiedzialne jest Ministerstwo Edukacji, konsultując założenia programowe z Instytutem Żywności i Żywienia.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Włączenie praktycznej wiedzy o zdrowym żywieniu do podstawy programowej szkół podstawowych i ponadpodstawowych przyczyni się do zwiększenia świadomości osób młodych i tym samym da realne szanse na zmianę nawyków żywieniowych w skali całej rodziny.

6.2.4. Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników

6.2.4.1. Liczba nowo utworzonych spółdzielni produkcyjnych i spółek rolnych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P4 – Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników
Symbol miernika	M-P41+
Opis	Miernik informuje o liczbie utworzonych w danym roku sprawozdawczym spółdzielni i spółek rolników.

Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników ⁶⁰ .
Źródło danych	Dane pochodzące z rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego wsparte danymi pochodzącymi z Krajowej Rady Spółdzielczej, zbierane celowo dla realizacji programu.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Szczegółowe uzasadnienie potrzeby zbierania tych danych zostało wskazane w opisie działania 4.2.4.1 w: Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 307–310.

6.2.4.2. Łączna powierzchnia nowo utworzonych spółdzielni produkcyjnych i spółek rolnych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P4 – Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników
Symbol miernika	M-P42+
Opis	Miernik informuje o powierzchni użytków rolnych w posiadaniu rolniczych spółdzielni produkcyjnych, spółdzielni rolników i spółek rolnych w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników ⁶¹ .
Źródło danych	Dane gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie informacji otrzymanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (wnioski o płatności obszarowe).

⁶⁰ Dz.U. z 2025 r. poz. 443.

⁶¹ Dz.U. z 2025 r. poz. 443.

Szeregi czasowe 2006–2025

Uzasadnienie Struktura agrarna w Polsce charakteryzuje się dużym rozdrobieniem gospodarstw, co ogranicza ich efektywność ekonomiczną i zdolności do konkurencji na rynku europejskim. Miernik pozwala ocenić, jaką częścią gruntów zarządzają spółdzielnie produkcyjne i spółki rolne i trend tych zmian. Zwiększanie wielkości gospodarstw jest zgodne z celami rozwoju rolnictwa ujmowanymi w obowiązujących programach strategicznych, a promocja integracji producentów rolnych wzmacnia pozycję mniejszych rolników w ramach podejmowanych działań dążących do zwiększenia powierzchni gospodarstw.

6.2.4.3. Liczba istniejących spółdzielni produkcyjnych i rolniczych

Obszar	P – Produkcja i jakość żywności
Cel sektorowy	P4 – Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników
Symbol miernika	M-P43+
Opis	Miernik informuje o liczbie funkcjonujących rolniczych spółdzielni produkcyjnych, Spółdzielczych Grup Producentów Rolnych i spółek rolnych w danym roku sprawozdawczym ⁶² .
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Ustawa o spółdzielniach rolników z dnia 4 października 2018 r. ⁶³ i ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym ⁶⁴ .
Źródło danych	Dane pochodzące z rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego, wsparte danymi pochodzącymi z Krajowej Rady Spółdzielczej, zbierane celowo dla realizacji programu.

⁶² Szczegółowy zakres podmiotowy tego miernika wymaga dalszej analizy ze względu na brak jasnej definicji spółdzielni rolniczych. Zob. w tej sprawie np. *Spółdzielczość rolnicza i wiejska* na stronie internetowej <https://krs.org.pl/spoldzielczosc/materialy-i-opracowania/spoldzielczosc-rolnicza-i-wiejska>.

⁶³ Dz.U. z 2025 r. poz. 443.

⁶⁴ Dz.U. z 2025 r. poz. 869 ze zm.

Szeregi czasowe	Brak
------------------------	------

Uzasadnienie	Miernik jest uzupełnieniem danych dla miernika M-P41 oraz M-P42. Szczegółowe uzasadnienie potrzeby zbierania tych danych zostało wskazane w opisie działania 4.2.4.1. w monografii Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 307–310.
---------------------	--

6.3. Obrót produktami rolnictwa i żywnością

6.3.1. Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników

6.3.1.1. Liczba gospodarstw zaangażowanych w Rolniczy Handel Detaliczny lub analogiczne metody dystrybucji produktów

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O1 – Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników
Symbol miernika	M-O11+
Opis	Miernik informuje o liczbie gospodarstw biorących udział w bezpośredniej sprzedaży produktów w ramach Rolniczego Handlu Detalicznego lub innych analogicznych form skracania łańcuchów dostaw.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Opis działania 4.3.1.2 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 317–319.
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi za pośrednictwem Głównego Inspektora Weterynarii (żywność pochodzenia zwierzęcego) oraz

Głównego Inspektora Sanitarnego (żywność pochodzenia roślinnego).

Szeregi czasowe 2017–2024⁶⁵

Uzasadnienie Rolniczy handel detaliczny to rozwiązanie zapewniające rolnikom sprzedaż własnych produktów bez udziału pośredników. Miernik pozwala monitorować zaangażowanie rolników w działania zmierzające do skracania łańcuchów dostaw. Skracanie łańcuchów dostaw pozytywnie wpływa zarówno na zwiększanie udziału rolnika w końcowej cenie produktu, jak i dostępność wysokiej jakości żywności.

6.3.1.2. Liczba funkcjonujących lokalnych targowisk

Obszar O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością

Cel sektorowy O1 – Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników

Symbol miernika M-O12+

Opis Miernik informuje o liczbie funkcjonujących targowisk w danym roku sprawozdawczym.

Jednostka miary Sztuki

Źródło definicji Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych⁶⁶.

Źródło danych Do gromadzenia danych zobowiązany powinien zostać Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministrem Spraw Wewnętrznych z uwagi na przeniesienie na samorządy odpowiedzialności za utworzenie lokalnych targowisk.

Szeregi czasowe Brak

⁶⁵ Na podstawie: Kocon P., *Funkcjonowanie rolniczego handlu detalicznego w Polsce*, Fundacja R&D Hub., Warszawa 2020.

⁶⁶ Dz.U. z 2025 r. poz. 707.

Uzasadnienie	Zgodnie z założeniami programu targowiska bądź alternatywne formy lokalnych bazarów powinny funkcjonować w każdej gminie jako narzędzie wspierające krótkie łańcuchy dostaw i rozwój handlu detalicznego.
---------------------	---

6.3.1.3. Liczba gospodarstw i spółdzielni korzystających z lokalnych targowisk

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O1 – Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników
Symbol miernika	M-O13+
Opis	Miernik informuje o liczbie gospodarstw i spółdzielni, które korzystają z lokalnych targowisk w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Spółdzielnie: ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników ⁶⁷ , targowiska: ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych.
Źródło danych	Do gromadzenia danych zobowiązane powinny zostać samorządy, które informacje te będą przekazywać do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwala określić skalę zainteresowania lokalnymi targowiskami (bazarami) wśród gospodarstw i spółdzielni, które z nich korzystają.

⁶⁷ Dz.U. z 2025 r. poz. 443.

6.3.1.4. Wdrożenie platformy e-commerce wspierającej rolniczy handel detaliczny

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O1 – Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników
Symbol miernika	M-O14+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-O14 przyjmuje wartość „1” po uruchomieniu platformy e-commerce łączącej producentów z rynkiem zbytu.
Źródło definicji	Opis działania 4.3.1.6 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 327–329.
Źródło danych	Do opracowania i wdrożenia platformy e-commerce zostanie zobowiązane Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministerstwem Cyfryzacji.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Brak dedykowanych platform internetowych dostosowanych do specyfiki rynku rolnego hamuje potencjał rynku w kontekście usprawniania kontaktu z klientem oraz skracania łańcuchów dostaw. Należy podkreślić, że samo wprowadzenie platformy musi zostać uzupełnione o wsparcie rolników w zakresie jej obsługi i kompetencji związanych ze sprzedażą internetową.

6.3.2. Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej

6.3.2.1. Wdrożenie systemu identyfikowalności żywności

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O2 – Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej
Symbol miernika	M-O21+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-O21 przyjmuje wartość „1” po opracowaniu założeń i wdrożeniu systemu identyfikacji żywności.
Źródło definicji	Opis działania 4.3.2.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Pali-mąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 330–332.
Źródło danych	Dziennik Ustaw
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	System identyfikacji żywności zarówno pochodzenia zwierzęcego, jak i roślinnego jest niezbędny dla zatrzymania nieuczciwych praktyk związanych z identyfikacją pochodzenia produktów (na każdym etapie, tj. produkcji, przetwórstwa, dystrybucji). Rozwiązanie to przyczyni się do poprawy kontroli nad przestrzeganiem norm jakościowych i bezpieczeństwa żywnościowego, tym samym ochrony praw konsumentów.

6.3.2.2. Wdrożenie oznaczenia Nutri-Score

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O2 – Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej
Symbol miernika	M-O22+

Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-O22 przyjmuje wartość „1” po wdrożeniu jednolitego standardu znakowania żywności tzw. Nutri-Score oraz dostosowaniu w tym zakresie regulacji prawnych.
Źródło definicji	<i>Why the European Commission must choose the Nutri-Score nutrition label</i> , European scientists and health professionals for Nutri-Score ⁶⁸ .
Źródło danych	Dziennik Ustaw
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Jednolity system klasyfikacji produktów żywnościowych pod względem zawartości składników odżywczych wraz z nowym systemem oznaczeń pozwoli na szybką ocenę i świadomy wybór żywności o wysokiej jakości odżywczej.

6.3.2.3. Odsetek produktów żywnościowych, dla których możliwa jest pełna identyfikacja pochodzenia

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O2 – Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej
Symbol miernika	M-O23+
Opis	Miernik informuje o liczbie produktów żywnościowych (roślinnych i zwierzęcych), które są w rejestrze pochodzenia, względem ogółu produktów, które trafiły na rynek.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Na temat samej powinności informowania o pochodzeniu mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 w sprawie przekazywania konsumentom

⁶⁸ https://nutriscore-europe.com/wp-content/uploads/2023/01/NS_rapport-EU-V10_230202.pdf.

informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylenia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004⁶⁹.

Źródło danych

Bazy danych prowadzone na potrzeby oceny realizacji programu prezentujące informacje pochodzące z nowo wdrożonego przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (z polecenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi) systemu identyfikacji pochodzenia produktów roślinnych i zwierzęcych na wszystkich etapach produkcji, przetwórstwa i dystrybucji.

Ogół produktów trafiających na rynek: ewidencja sprzedaży przetworzonych w sposób inny niż przemysłowy produktów roślinnych i zwierzęcych, z wyjątkiem tej w ramach prowadzonych działów specjalnych produkcji rolnej oraz produktów opodatkowanych podatkiem akcyzowym.

Szeregi czasowe

Brak

Uzasadnienie

Dane pozwolą na monitorowanie zmian w zakresie wdrażania systemu identyfikacji żywności.

6.3.2.4. Wdrożenie nowych programów nauczania w zakresie praw konsumentów

Obszar

O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością

Cel sektorowy

O2 – Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej

Symbol miernika

M-O24+

Opis

Zmienna zero-jedynkowa

Jednostka miary

Miernik M-O24 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie nowych programów nauczania w zakresie praw konsumentów.

⁶⁹ Dz. Urz. UE L z 22.11.2011, s. 18–63.

Źródło definicji	Opis działania 4.3.2.3 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 335–336.
Źródło danych	Za wdrożenie nowych podstaw programowych w szkołach podstawowych oraz ponadpodstawowych odpowiedzialne jest Ministerstwo Edukacji Narodowej, konsultując założenia programowe z Rzecznikiem Praw Konsumenta.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Obecnie edukacja konsumencka nie jest wystarczająca. Nowe programy nauczania w zakresie praw konsumentów powinny obejmować zagadnienia związane z analizowaniem etykiet produktów, oznaczeń produktów spożywczych, zasad racjonalnego wyboru żywności oraz podstawowych praw konsumenta.

6.3.3. Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych

6.3.3.1. Odsetek produktów rolnych objętych Zintegrowanym Systemem Rynkowej Informacji Rolniczej

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O3 – Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych
Symbol miernika	M-O31+
Opis	Miernik informuje o udziale produktów rolnych objętych ZSRIR w ogóle produktów rolnych trafiających na rynek.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Strona internetowa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi <i>Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej</i> ⁷⁰ .

⁷⁰ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/zintegrowany-system-rolniczej-informacji-rynkowej>.

Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Szeregi czasowe	2019–2025
Uzasadnienie	Poszerzenie zakresu informacji rynkowej w zakresie szerzej skali grup produktów wpłynie pozytywnie na poprawę organizacji rynku rolnego i ułatwi producentom dostęp do rzetelnych danych.

6.3.3.2. Odsetek produktów objętych Giełdowym Rynkiem Rolnym

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O3 – Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych
Symbol miernika	M-O32+
Opis	Miernik informuje o zakresie produktów rolnych objętych Giełdowym Rynkiem Rolnym w ogóle produktów trafiających na rynek rolny.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Strona internetowa https://tge.pl/rtrs-o-ryнку .
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby monitoringu przez instytucję zarządzającą platformą. Giełdowy Rynek Rolny prowadzony jest przez Towarową Giełdę Energii S.A. na podstawie licencji wyłącznej udzielonej przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Obecne zainteresowanie tym mechanizmem handlowym wśród rolników i przedsiębiorców jest stosunkowo niewielkie. Co do założenia GRR miał umożliwiać obrót szerokim zakresem wystandaryzowanych towarów. Monitorowanie wartości miernika pozwoli na ocenę skali zainteresowania tego rodzaju handlem.

6.3.3.3. Wdrożenie systemu monitorowania cen przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O3 – Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych
Symbol miernika	M-O33+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-O33 przyjmuje wartość „1” po wdrożeniu systemu monitorowania cen.
Źródło definicji	Opis działania 4.3.3.3 – <i>Ustanowienie nadzoru nad rolnym rynkiem hurtowym i stałe monitorowanie cen</i> , Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 341–342.
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny jest Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa wykonujący zadania związane ze wspieraniem uczciwej konkurencji, we współpracy z Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Głównym Urzędem Statystycznym.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Wdrożenie systemu monitorowania cen jest jednym z ważnych elementów wzmocnienia nadzoru nad giełdowym rynkiem artykułów rolno-spożywczych i pośrednio może przyczynić się do wzrostu zainteresowania handlem w tej formie.

6.3.3.4. Liczba przeprowadzonych kontroli w zakresie nieuczciwych praktyk rynkowych

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O3 – Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych

Symbol miernika	M-O34+
Opis	Miernik informuje o liczbie przeprowadzonych kontroli w zakresie nieuczciwych praktyk rynkowych w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Nieuczciwe praktyki rynkowe zdefiniowano w art. 4 ustawy z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym ⁷¹ . Zgodnie z tym przepisem <i>praktyka rynkowa stosowana przez przedsiębiorców wobec konsumentów jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w istotny sposób zniekształca lub może zniekształcić zachowanie rynkowe przeciętnego konsumenta przed zawarciem umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania lub po jej zawarciu.</i>
Źródło danych	Za prowadzenie kontroli i gromadzenie danych w tym zakresie odpowiedzialny jest Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Wzrost prowadzonych kontroli przyczyni się do wyeliminowania nieuczciwych praktyk na rynku. Świadczy to również o skuteczności prowadzonych działań w tym zakresie.

6.3.3.5. Odsetek kontroli nieuczciwych praktyk rynkowych, w których stwierdzono nieprawidłowości

Obszar	O – Obrót produktami rolnictwa i żywnością
Cel sektorowy	O3 – Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych
Symbol miernika	M-O35-
Opis	Miernik informuje o odsetku przeprowadzonych kontroli w zakresie nieuczciwych praktyk rynkowych, w których

⁷¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 845.

stwierdzono nieprawidłowości w stosunku do przeprowadzonych kontroli ogółem w danym roku sprawozdawczym.

Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Zob. opis miernika M-O34.
Źródło danych	Za prowadzenie kontroli i gromadzenie danych w tym zakresie odpowiedzialny jest Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Nieuczciwe praktyki handlowe mają negatywny wpływ na pozycję rolników i przejrzystość rynku. Pożądanym jest spadek wartości miernika.

6.4. Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska

6.4.1. Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej

6.4.1.1. Wdrożenie dodatkowych wymagań warunkujących przyznanie środków publicznych

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K1 – Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej
Symbol miernika	M-K11+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-K11 przyjmuje wartość „1” po wdrożeniu dodatkowych wymagań warunkujących przyznanie środków publicznych.
Źródło definicji	Opis działania 4.4.1.1 – <i>Stosowanie praktyk prośrodowiskowych jako warunek wsparcia z programów UE</i> , Gacek A., Misiąg J.,

Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., *Program przebudowy...*, dz. cyt., s. 347–349.

Źródło danych	Za opracowanie dodatkowych wymagań odpowiedzialna jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARMiR) we współpracy z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, która odpowiada za dystrybucję środków publicznych.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Działanie to jest niezbędne dla ograniczenia finansowania środkami publicznymi projektów negatywnie wpływających na środowisko.

6.4.1.2. Wprowadzenie pojęcia „zielonych zamówień publicznych” do Prawa zamówień publicznych

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K1 – Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej
Symbol miernika	M-K12+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-K12 przyjmuje wartość „1” po wprowadzeniu pojęcia „zielone zamówienia publiczne” do Prawa zamówień publicznych.
Źródło definicji	Opis działania 4.4.1.1 – <i>Stosowanie praktyk prośrodowiskowych jako warunek wsparcia z programów UE</i> , Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 347–349. Dla definicji zielonych zamówień publicznych: <i>Green Public Procurement</i> ⁷² ; <i>Zielone zamówienia publiczne, Wytyczne i dobre</i>

⁷² https://green-forum.ec.europa.eu/green-business/green-public-procurement_en.

*praktyki w zakresie zakupu produktów, usług i robót budowlanych: jak chronić środowisko i korzystać z bioproduktów?*⁷³

Źródło danych	Dziennik Ustaw
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Działanie to jest niezbędne dla ograniczenia finansowania środkami publicznymi projektów negatywnie wpływających na środowisko. Wprowadzenie definicji „zielonych zamówień publicznych” pozwoli na przygotowanie wymagań związanych z inwestycjami środków publicznych w ramach działań administracji, w tym samorządów, aby poza kryterium ceny mogli rozszerzyć zakres o działania przyjazne środowisku (oceniane równorzędnie do ceny).

6.4.1.3. Liczba gospodarstw wdrażających zrównoważone praktyki agrotechniczne

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K1 – Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej
Symbol miernika	M-K13+
Opis	Miernik informuje o liczbie gospodarstw, które wdrożyły zrównoważone praktyki agrotechniczne w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Rolnictwo zrównoważone to <i>wszelkie działania ograniczające wpływ rolnictwa na środowisko, umożliwiające bardziej efektywne i przyjazne dla środowiska wykorzystanie zasobów, np. gleby, ziemi, wody, maszyn, środków ochrony roślin, nasion, nawozów</i>

⁷³ https://commission.europa.eu/funding-tenders/tools-public-buyers/green-procurement_pl.

*czy energii, przy zachowaniu opłacalności produkcji rolniczej i jej akceptacji społecznej*⁷⁴.

Źródło danych Do wypracowania systemu zachęt zobowiązani zostali Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministrem Klimatu i Środowiska oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego (ODR). Do gromadzenia danych zobowiązany zostaje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi za pośrednictwem regionalnych ODR.

Szeregi czasowe Brak

Uzasadnienie Miernik pozwoli na ocenę skuteczności działań podejmowanych w celu zachęcania do stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych, aby zwiększyć poziom wdrażania tych działań w Polsce.

6.4.1.4. Powierzchnia użytków rolnych, na których zostały wdrożone zrównoważone praktyki agrotechniczne

Obszar K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska

Cel sektorowy K1 – Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolniczej

Symbol miernika M-K14+

Opis Miernik informuje o powierzchni użytków rolnych, na których wdrożono zrównoważone praktyki agrotechniczne w danym roku sprawozdawczym.

Jednostka miary Hektar

Źródło definicji Jak dla miernika M-K13.

Źródło danych Do wypracowania systemu zachęt zobowiązani zostali Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Minister Klimatu i Środowiska

⁷⁴ Strona internetowa Polskiego Stowarzyszenia Zrównoważonego Rolnictwa i Żywności, <https://rolnictwozrownowazone.pl/rolnictwo-zrownowazone/co-to-jest-rolnictwo-zrownowazone/definicja/>.

oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Do gromadzenia danych zobowiązany zostaje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, za pośrednictwem regionalnych ODR.

Szeregi czasowe Brak

Uzasadnienie Miernik pozwoli na ocenę skuteczności działań podejmowanych w celu zachęcania do stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych, aby zwiększyć poziom wdrażania tych działań w Polsce.

6.4.2. Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu

6.4.2.1. Wprowadzenie pojęcia „zielona infrastruktura”

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K2 – Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu
Symbol miernika	M-K21+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-K21 przyjmuje wartość „1” po wprowadzeniu pojęcia „zielona infrastruktura”.
Źródło definicji	<i>Zielona infrastruktura – zwiększanie kapitału naturalnego Europy</i> – komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów ⁷⁵ .
Źródło danych	Dziennik Ustaw
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.

⁷⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0249>.

Uzasadnienie W tym działaniu chodzi przede wszystkim o skierowanie uwagi na ważną rolę z ekologicznego punktu widzenia obszarów obecnie nazywanych jako „nieużytki” czy „nieproduktywne elementy otoczenia”.

6.4.2.2. Wzrost świadomości społecznej roli rolnictwa w zmianach klimatycznych (okresowe badania ankietowe)

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K2 – Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu
Symbol miernika	M-K22+
Opis	Miernik informuje o poziomie świadomości wśród społeczeństwa dotyczącej roli rolnictwa w zmianach klimatycznych (z naciskiem na pozytywne aspekty).
Jednostka miary	Dokładna definicja i jednostka miary do ustalenia po zaprojektowaniu kwestionariusza i trybu przeprowadzenia badań ankietowych.
Źródło definicji	Sierpińska A., <i>Rolnictwo wpływa na klimat, klimat wpływa na rolnictwo</i> ⁷⁶ .
Źródło danych	Za prowadzenie badań w tym zakresie odpowiedzialny będzie Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Minister Klimatu i Środowiska oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Do gromadzenia danych zobowiązany zostaje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, za pośrednictwem regionalnych ODR.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Rozumienie powiązań między rolnictwem a stanem środowiska jest kluczowe dla podjęcia działań naprawczych, dlatego świadomość na temat poziomu postrzegania tych kwestii przez społeczeństwo jest ważna dla realizacji założeń proponowanego programu.

⁷⁶ <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/rolnictwo-wplywa-na-klimat-klimat-wplywa-na-rolnictwo>.

6.4.2.3. Wdrożenie nowych proekologicznych programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K2 – Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu
Symbol miernika	M-K23+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-K23 przyjmuje wartość 1 po wprowadzeniu nowych (rozszerzeniu obecnych) programów nauczania w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych dotyczących zagadnień proekologicznych.
Źródło definicji	Opis działania 4.4.2.3 – <i>Proekologiczna aktualizacja programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich</i> , Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 354–355; <i>Edukacja ekologiczna</i> – strona internetowa Centrum Edukacji Obywatelskiej ⁷⁷ .
Źródło danych	Do wprowadzenia zmian w tym zakresie zobowiązany zostanie Minister Edukacji Narodowej.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Wdrożenie tematów proekologicznych do podstawy programowej od najmłodszych pokoleń przyczyni się do większej świadomości wśród społeczeństwa aktualnie, jak i wśród przyszłych pokoleń konsumentów.

⁷⁷ <https://globalna.ceo.org.pl/tematy/edukacja-ekologiczna/>.

6.4.3. Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna

6.4.3.1. Liczba gospodarstw, w których wdrożono gospodarkę w obiegu zamkniętym

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K3 – Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna
Symbol miernika	M-K31+
Opis	Miernik informuje o liczbie gospodarstw, które wdrożyły rozwiązania gospodarki o obiegu zamkniętym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Sękowski M., <i>Gospodarka o obiegu zamkniętym – szanse dla rolnictwa i leśnictwa</i> ⁷⁸ ; Brzeska M., <i>Gospodarka o obiegu zamkniętym w rolnictwie i przetwórstwie</i> ⁷⁹ .
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialna będzie Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Zmiana myślenia o odpadach jako zasobach wymaga czasu i inwestycji. Miernik ma na celu monitorowanie zmian związanych z wdrażaniem rozwiązań tzw. rolnictwa cyrkularnego.

6.4.3.2. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach, w których wdrożono gospodarkę w obiegu zamkniętym

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K3 – Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna

⁷⁸ Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddział w Radomiu, Radom 2016, s. 10–11.

⁷⁹ <https://agronomist.pl/artykuly/gospodarka-o-obiegu-zamknietym-w-rolnictwie-i-przetworstwie>.

Symbol miernika	M-K32+
Opis	Miernik informuje o łącznej powierzchni gospodarstw, w których wdrożono rozwiązania gospodarki o obiegu zamkniętym.
Jednostka miary	Hektar
Źródło definicji	Sękowski M., <i>Gospodarka o obiegu zamkniętym...</i> , dz. cyt., s. 10–11; Brzeska M., <i>Gospodarka o obiegu zamkniętym...</i> , dz. cyt.
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialna będzie Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Zmiana myślenia o odpadach jako zasobach wymaga czasu i inwestycji. Miernik ma na celu monitorowanie zmian związanych z wdrażaniem rozwiązań tzw. rolnictwa cyrkularnego.

6.4.3.3. Emisja metanu z rolnictwa w Polsce

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K3 – Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna
Symbol miernika	M-K33-
Opis	Miernik informuje o wielkości emisji metanu z działalności sektora rolnego w Polsce w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Tys. ton ekwiwalentu CO ₂
Źródło definicji	Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji ⁸⁰ oraz akty

⁸⁰ Dz.U. z 2022 r. poz. 673 ze zm.

prawa unijnego wskazane w przypisie 1 do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 marca 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji.

Źródło danych	Raporty inwentaryzacyjne Krajowego Ośrodka Badań i Zbilansowania Emisji Instytutu Ochrony Środowiska – PIB ⁸¹ .
Szeregi czasowe	W kolejnych raportach KOBiZE dostępne są obecnie dane za lata 1988–2023.
Uzasadnienie	Miernik służy do monitorowania postępu w dostosowywaniu rolnictwa do wymagań zrównoważonego rozwoju. W miarę stopniowego ograniczania produkcji zwierzęcej wartości tego miernika powinny się zmniejszać.

6.4.3.4. Odsetek gmin z wdrożoną strategią retencji wody

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K3 – Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna
Symbol miernika	M-K34+
Opis	Miernik informuje o liczbie gmin, które wdrożyły strategię retencji wody w ogóle gmin w Polsce w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	<i>Retencja wody</i> , strona internetowa Ministerstwa Infrastruktury ⁸² .

⁸¹ Zob. np. Krajowy Raport Inwentaryzacyjny 2025. Inwentaryzacja emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988–2023, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2025.

⁸² <https://www.gov.pl/web/retencja/czym-jest-retencja>.

Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny będzie Minister Klimatu i Środowiska we współpracy z Ministrem Administracji Wewnętrznej.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik informuje o skuteczności działań związanych z obowiązkowym uchwalaniem lokalnych strategii retencji wody na poziomie samorządów.

6.4.3.5. Liczba gospodarstw, które korzystały z programu małej retencji

Obszar	K – Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska
Cel sektorowy	K3 – Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna
Symbol miernika	M-K35+
Opis	Miernik informuje o liczbie gospodarstw, które skorzystały z programu małej retencji w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny będzie Minister Klimatu i Środowiska we współpracy z Ministrem Administracji Wewnętrznej na podstawie danych przekazanych przez NFOŚiGW.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik informuje o skali zmian związanych z retencją wody na poziomie gospodarstw indywidualnych.

6.5. Rozwój obszarów wiejskich

6.5.1. Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich

6.5.1.1. Liczba osób odchodzących z rolnictwa, które odbyły szkolenia w Branżowych Centrach Umiejętności

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W11+
Opis	Liczba osób biorących udział w szkoleniach prowadzonych w Branżowych Centrach Umiejętności w relacji do liczby osób, które odeszły z sektora rolnego.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Ministerstwo Edukacji Narodowej (Branżowe Centra Umiejętności), https://www.gov.pl/web/edukacja/branzowe-centra-umiejtnosci .
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby realizacji programu. Do zbierania danych zobowiązany zostanie Minister Edukacji Narodowej.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Spadek liczby miejsc pracy w rolnictwie spowodowany reformą struktury agrarnej wymusza znalezienie alternatywy dla osób odchodzących z rolnictwa. Branżowe Centra Umiejętności powinny zostać wiodącą instytucją w zakresie prowadzenia szkoleń. Miernik pozwala na monitorowanie zmian w tym zakresie.

6.5.1.2. Stopa bezrobocia wśród osób odchodzących z rolnictwa

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich

Symbol miernika	M-W12-
Opis	Udział osób, które po odejściu z rolnictwa nie podjęły zatrudnienia, względem ogółu osób odchodzących z rolnictwa w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	<i>Zeszyt metodologiczny. Statystyka rynku pracy i wynagrodzeń</i> ⁸³ .
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby realizacji programu. Do zbierania danych zobowiązany zostanie – przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Główny Urząd Statystyczny.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Spadek miejsc pracy w rolnictwie spowodowany reformą struktury agrarnej wymusza znalezienie alternatywy dla osób odchodzących z rolnictwa. Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście znajdowania nowej pracy przez osoby, które musiały odejść z rolnictwa.

6.5.1.3. Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich poza strefami podmiejskimi

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W13-
Opis	Udział osób bezrobotnych zamieszkałych na obszarach wiejskich z wyłączeniem stref podmiejskich w ogóle mieszkańców aktywnych zawodowo w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent

⁸³ Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2023, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/zasady-metodyczne-rocznik-pracy/zeszyt-metodologiczny-statystyka-rynku-pracy-i-wynagrodzen,1,4.html#>.

Źródło definicji	<i>Zeszyt metodologiczny. Statystyka rynku pracy i wynagrodzeń</i> , Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2023, definicja stref podmiejskich – zob. Misiąg W., Braja M., Misiąg J., Palimąka K., Rodzinka J., Skica T., <i>Zintegrowany system wsparcia...</i> , dz. cyt., s. 256–260.
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby realizacji programu. Do zbierania danych zobowiązany zostanie – przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Główny Urząd Statystyczny.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście znajdowania nowej pracy przez osoby, które musiały odejść z rolnictwa, i wspiera monitorowanie skuteczności działań podejmowanych w celu aktywizacji zawodowej osób odchodzących z rolnictwa.

6.5.1.4. Odsetek osób z przynajmniej podstawowymi kompetencjami cyfrowymi wśród mieszkańców obszarów wiejskich

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W14+
Opis	Udział osób zamieszkujących obszary wiejskie posiadających podstawowe kompetencje cyfrowe w relacji do liczby mieszkańców w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Strona internetowa Ministerstwa Cyfryzacji: <i>Kompetencje cyfrowe mieszkańców Polski w statystykach</i> ⁸⁴ .
Źródło danych	Dane gromadzone na potrzeby realizacji programu. Za zbieranie danych zobowiązany zostanie – przez Ministerstwo

⁸⁴ <https://kompetencjegyfrowe.gov.pl/aktualnosci/wpis/kompetencje-cyfrowe-mieszkancow-polski-w-statystykach>.

Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Ministerstwem Cyfryzacji.

Szeregi czasowe Brak

Uzasadnienie Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście wspierania kształcenia w zakresie rozwijania kompetencji cyfrowych, które są niezbędne w każdym zawodzie i zwiększają szanse na zatrudnienie poza rolnictwem (co ma szczególne znaczenie dla osób odchodzących z rolnictwa).

6.5.1.5. Wdrożenie ułatwień legislacyjnych dla elastycznych form pracy

Obszar W – Rozwój obszarów wiejskich

Cel sektorowy W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich

Symbol miernika M-W15+

Opis Zmienna zero-jedynkowa

Jednostka miary Miernik M-W15 przyjmuje wartość „1” w przypadku wdrożenia ułatwień legislacyjnych dla elastycznych form pracy.

Źródło definicji Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, *Elastyczne formy zatrudnienia*⁸⁵.

Źródło danych Za wdrożenie regulacji legislacyjnych odpowiedzialny jest Minister Pracy i Polityki Społecznej.

Szeregi czasowe Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.

Uzasadnienie Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście wspierania zatrudnienia osób mieszkających na terenach wiejskich, w tym możliwości pracy zdalnej.

⁸⁵ <https://wupwarszawa.praca.gov.pl/documents/47726/25546387/Elastyczne%20formy%20zatrudnienia.%20Informator/d55e5aea-caf5-439f-8a33-9968d0150e36>.

6.5.1.6. Odsetek obszarów wiejskich z uchwalonym planem ogólnym lub planem zagospodarowania przestrzennego

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W16+
Opis	Liczba gmin wiejskich z uchwalonym planem ogólnym lub planem zagospodarowania przestrzennego w ogóle gmin wiejskich w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ⁸⁶ .
Źródło danych	Za gromadzenie danych w tym zakresie odpowiedzialny będzie Minister Administracji i Spraw Wewnętrznych.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście przemysłanego wykorzystania gruntów na obszarach wiejskich.

6.5.1.7. Liczba nowo powstałych miejsc pracy na obszarach wiejskich

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W17+
Opis	Liczba nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich w danym roku sprawozdawczym.

⁸⁶ Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 ze zm.

Jednostka miary	Miejsca pracy
Źródło definicji	Główny Urząd Statystyczny, https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3013,pojecie.html .
Źródło danych	Na potrzeby realizacji programu i zlecenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej za gromadzenie danych w tym zakresie odpowiedzialny jest Główny Urząd Statystyczny. Obecnie dostępne dane dotyczące nowo utworzonych miejsc pracy zagregowane są do poziomu NUTS2.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście zwiększania liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich.

6.5.1.8. Liczba podmiotów powstałych na terenach wiejskich działających co najmniej od 12 miesięcy

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W1 – Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W18+
Opis	Liczba prowadzących działalność gospodarczą podmiotów podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Urzędowego Podmiotów Gospodarki Narodowej (REGON), które: • zostały wpisane do rejestru REGON nie wcześniej niż w momencie uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa, • mają siedzibę w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich poza tzw. aglomeracjami (strefami podmiejskimi miast na prawach powiatu), • w danym roku zakończyły przynajmniej pierwszy pełny rok działalności.
Jednostka miary	Sztuki

Źródło definicji	Dla określenia zakresu podmiotowego miernika: art. 42 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej ⁸⁷ , dla definicji obszarów wiejskich: Misiąg W., Braja M., Misiąg J., Palimąka K., Rodzinka J., Skica T., <i>Zintegrowany system wsparcia...</i> , dz. cyt., s. 256–260.
Źródło danych	Rejestr REGON. Na potrzeby realizacji programu i zlecenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej za gromadzenie danych w tym zakresie odpowiedzialny jest Główny Urząd Statystyczny. W chwili obecnej dostępne są jedynie dane dotyczące nowo utworzonych podmiotów bez oceny trwałości ich funkcjonowania.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwala na monitorowanie zmian w kontekście rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

6.5.2. Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich

6.5.2.1. Odsetek mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce z dostępem do szerokopasmowego Internetu

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W2 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W21+
Opis	Udział osób zamieszkujących obszary wiejskie z dostępem do szerokopasmowego Internetu wśród mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce ogółem.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Główny Urząd Statystyczny, https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1825,pojecie.html .

⁸⁷ Dz.U. z 2024 r. poz. 1799.

Źródło danych	<i>Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2025 r.</i> , Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025 ⁸⁸ .
Szeregi czasowe	2012–2024
Uzasadnienie	Wiele obszarów o mniejszej gęstości zaludnienia jest pozbawionych dostępu do sieci, brak stacjonarnej infrastruktury powoduje wykluczenia cyfrowe. Miernik pozwala na ocenę skuteczności działań podejmowanych w kierunku poszerzania infrastruktury szerokopasmowej na obszarach wiejskich z uwagi na kluczowe znaczenie dla rozwoju cyfrowych technologii w rolnictwie.

6.5.2.2. Odsetek dzieci uczęszczających do małych szkół

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W2 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W22-
Opis	Liczba dzieci w szkołach podstawowych położonych na obszarach wiejskich, w których uczy się nie więcej niż 70 dzieci.
Jednostka miary	Miernik M-W22 wyrażany będzie w dwóch jednostkach: • w liczbie dzieci w tysiącach, • w odsetku łącznej liczby dzieci w szkołach podstawowych na obszarach wiejskich.
Źródło definicji	Definicja obszarów wiejskich – zob. wstęp do rozdziału 6 (s. 78); Liczba dzieci w szkole – według danych Systemu Informacji Oświatowej (SIO) na dzień 30 września.
Źródło danych	Dane niezbędne do obliczenia wartości miernika M-W22 dostępne są w SIO prowadzonym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Tryb pozyskiwania informacji z SIO zostanie

⁸⁸ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2025-r;2,15.html>.

uzgodniony między Ministerstwem Edukacji Narodowej i jednostką zarządzającą programem przebudowy wsi i rolnictwa.

Szeregi czasowe	Dane o wartości tego miernika nie były dotychczas publikowane.
Uzasadnienie	Miernik M-W22 może być uznany za miernik postępu w racjonalizacji sieci szkół podstawowych.

6.5.2.3. Liczba mieszkańców na jednego lekarza podstawowej opieki zdrowotnej na obszarach wiejskich

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W2 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W23-
Opis	Wartości miernika obliczana jako iloraz liczby ludności w dniu 30 czerwca danego roku oraz liczby praktyk lekarskich (odpowiednio w miastach i na wsi) działających w dniu 31 grudnia poprzedniego roku na obszarach zaliczanych w tych badaniach do obszarów wiejskich (por. s. 78).
Jednostka miary	Osoby
Źródło definicji	Objaśnienia do zmiennych Bank Danych Lokalnych GUS.
Źródło danych	Liczba praktyk lekarskich: Bank Danych Lokalnych GUS, kategoria K22 – Ochrona zdrowia, opieka społeczna i świadczenia na rzecz rodziny, podgrupa P2011 – Podmioty ambulatoryjne (stan w dniu 31 grudnia), liczba ludności: Bank Danych Lokalnych GUS, kategoria K3 – Ludność, podgrupa P2137 – Ludność wg grup wieku i płci (dane z 30 czerwca).
Szeregi czasowe	Porównywalne dane dostępne od 2010 r.
Uzasadnienie	Liczba osób na jedną praktykę lekarską może być uznana za miernik dostępności usług medycznych na terenach wiejskich.

6.5.2.4. Liczba nowo powstałych obiektów sportowo-rekreacyjnych na obszarach wiejskich

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W2 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W24+
Opis	Liczba obiektów sportowo-rekreacyjnych, które powstały na obszarach wiejskich w danym roku sprawozdawczym, w ujęciu wszystkich typów obiektów (baseny, siłownie/sale gimnastyczne, boiska, ścieżki rowerowe, baseny i aquaparki, obiekty typu siłownie zewnętrzne lub skateparki, inne zaliczane do obiektów sportowo-rekreacyjnych).
Jednostka miary	Sztuki
Źródło definicji	Główny Urząd Statystyczny, https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1825,pojecie.html .
Źródło danych	Za gromadzenie danych odpowiedzialny jest Główny Urząd Statystyczny. GUS zbiera dane z gmin dotyczące obiektów sportowych, jednakże nie są one upubliczniane w pożądanej formie. Dane należy dostosować do formy pozwalającej na ocenę realizacji programu.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik informuje o postępach zmian w kontekście zwiększania dostępności obiektów i obszarów rekreacyjnych na obszarach wiejskich.

6.5.3. Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich

6.5.3.1. Odsetek sołectw bez dostępu do komunikacji publicznej

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W3 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W31-
Opis	Udział sołectw bez dostępu do komunikacji publicznej w ogóle sołectw w Polsce w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł., <i>Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych</i> ⁸⁹ .
Źródło danych	Ankieta na potrzeby realizacji programu (analogiczne badania wykonywał zespół IRWiR PAN, https://www.irwirpan.waw.pl/832/nauka/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich) oraz dane sprawozdawcze gmin składane do Głównego Urzędu Statystycznego.
Szeregi czasowe	Dostępne tylko dane za lata 2010 oraz 2019.
Uzasadnienie	Miernik pozwoli na ocenę stopnia wykluczenia komunikacyjnego sołectw w Polsce i podjęcie działań w kontekście wspierania zbiorowego transportu publicznego dla obszarów wiejskich.

⁸⁹ Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł., *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych*, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2023.

6.5.3.2. Odsetek gmin bez połączeń komunikacji publicznej

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W3 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W32-
Opis	Udział gmin bez połączeń komunikacji publicznej w łącznej liczbie gmin w Polsce w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł., <i>Monitoring rozwoju obszarów...</i> , dz. cyt., s. 35–54.
Źródło danych	Ankieta na potrzeby realizacji programu (analogiczne badania wykonywał zespół IRWiR PAN, https://www.irwirpan.waw.pl/832/nauka/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich) oraz dane sprawozdawcze gmin składane do Głównego Urzędu Statystycznego.
Szeregi czasowe	2010 (Monitoring Rozwoju Obszarów Wiejskich (MROW) I etap, 2012–2014), 2013 (MROW II etap, 2014–2016), 2015 (MROW III etap, 2016–2018) oraz 2019 (MROW IV etap, 2020–2023).
Uzasadnienie	Miernik pozwoli na ocenę stopnia wykluczenia komunikacyjnego obszarów wiejskich (gmin wiejskich i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich) w Polsce i podjęcia działań w kontekście wspierania zbiorowego transportu publicznego dla obszarów wiejskich.

6.5.3.3. Średni czas dojazdu do najbliższego miasta powiatowego komunikacją publiczną

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W3 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W33-

Opis	Średni czas dojazdu do najbliższego miasta powiatowego z gminy wiejskiej przy wykorzystaniu komunikacji publicznej w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Minuty
Źródło definicji	Główny Urząd Statystyczny, <i>Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej</i> , Warszawa, 2018.
Źródło danych	Analizy prowadzone na potrzeby monitoringu realizacji programu. Dane eksperymentalnie zbierane przez Główny Urząd Statystyczny wskazują na wskaźniki dostępności przy wykorzystaniu samochodu osobowego jako środka transportu.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwoli na ocenę stopnia wykluczenia komunikacyjnego obszarów wiejskich (gmin wiejskich i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich) w Polsce i podjęcie działań w kontekście wspierania zbiorowego transportu publicznego dla obszarów wiejskich.

6.5.3.4. Długość wyremontowanych dróg lokalnych

Obszar	W – Rozwój obszarów wiejskich
Cel sektorowy	W3 – Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-W34+
Opis	Długość oddanych po remoncie dróg lokalnych w danym roku sprawozdawczym.
Jednostka miary	Kilometry
Źródło definicji	Najwyższa Izba Kontroli, <i>Informacje o wynikach kontroli. Zapewnienie trwałości inwestycji współfinansowanych środkami programów drogowych w latach 2016–2021</i> (Nr ewid. 124/2022/P/22/077/LPO), Warszawa 2022.

Źródło danych	Dane powinny być gromadzone przez Ministra Infrastruktury na potrzeby realizacji programu.
Szeregi czasowe	Brak
Uzasadnienie	Miernik pozwoli na ocenę poziomu utrzymania dróg lokalnych, rozwoju oraz dostosowania do potrzeb mieszkańców, tym samym jakość życia na obszarach wiejskich i dostępność komunikacyjną.

6.6. Finanse publiczne

6.6.1. Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich

6.6.1.1. Wdrożenie finansowania wynagrodzeń nauczycieli z budżetu państwa

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F1 – Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-F11+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-F11 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie wszystkich aktów prawnych niezbędnych do przejęcia przez Skarb Państwa finansowania wynagrodzeń nauczycieli szkół i przedszkoli.
Źródło definicji	Opis działania 4.6.1.1 – Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palińska K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 412–414.
Źródło danych	Dziennik Ustaw, Monitor Polski, dzienniki urzędowe właściwych ministrów.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.

Uzasadnienie	Uchwalenie właściwych aktów prawnych jest niezbędne dla realizacji zadania 4.6.1.1 – <i>Centralne finansowanie płac nauczycieli</i> . Jego realizacja nie zwiększa w sposób bezpośredni zasobów finansowych JST prowadzących szkoły i przedszkola, lecz wzmacnia je finansowo dzięki eliminacji ryzyka, jakim dla JST były niezależne od nich zmiany systemu finansowania oświaty, zwiększające ich wydatki i nie zawsze rzetelnie rekompensowane dodatkowymi dochodami.
---------------------	--

6.6.1.2. Rozszerzenie katalogu dochodów własnych JST

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F1 – Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-F12+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-F12 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie wszystkich aktów prawnych niezbędnych do przejęcia przez Skarb Państwa finansowania wynagrodzeń nauczycieli szkół i przedszkoli.
Źródło definicji	Rodzaje dochodów publicznych, które powinny zostać przekształcone w dochody własne jednostek samorządu terytorialnego, określone zostały w działaniu 4.6.1.2 – <i>Udziały JST w przychodach Funduszu Pracy i PFRON</i> – zob. Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 415–416.
Źródło danych	Dziennik Ustaw.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Miernik bezpośrednio związany z realizacją zadania 4.6.1.2. Obecny system zarządzania należnych JST kwot z Funduszu Pracy i PFRON nie sprzyja efektywnemu wykorzystaniu tych środków i jest niezgodny z zasadą samodzielności finansowej samorządu terytorialnego.

6.6.1.3. Dochody JST na 1 mieszkańca w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F1 – Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-F13+
Opis	Dochody budżetów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich ustalone na podstawie ostatecznych sprawozdań budżetowych Rb-27S. Dla miernika M-F13 ustalane będą trzy wartości: • łącznie dla gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, • dla gmin wiejskich, • dla gmin miejsko-wiejskich.
Jednostka miary	Indeks „Dochody gmin miejskich (bez miast na prawach powiatu) z danego roku = 100”.
Źródło definicji	Ustawa o finansach publicznych i ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego określające zakres budżetów JST, prowadzony przez GUS rejestr TERYT określający status poszczególnych JST.
Źródło danych	Bazy danych ze sprawozdań Rb-27S (<i>Sprawozdanie z wykonania planu dochodów budżetowych samorządowej jednostki budżetowej/jednostki samorządu terytorialnego</i>), publikowane regularnie przez Ministerstwo Finansów na stronie internetowej: https://www.gov.pl/web/finanse/bazy-danych7 .
Szeregi czasowe	Dane o dochodach gmin dostępne za cały okres od reaktywowania w Polsce samorządu gminnego (od 1990 r.), jednak ze względu na zasadnicze zmiany w systemie finansów samorządowych, jakie miały miejsce po roku 1990, za względnie porównywalne uznać można jedynie dane z lat 2004–2024.
Uzasadnienie	Wskaźnik M-F13 jest najbardziej ogólną i bezpośrednią miarą zdolności gmin wiejskich i miejsko-wiejskich do finansowania zadań publicznych. Za objęciem miernikiem gmin miejsko-wiejskich przemawia z jednej strony fakt dużego

podobieństwa rozmiarów i struktury dochodów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, z drugiej zaś – niemożność precyzyjnego podziału dochodów gmin miejsko-wiejskich na „dochody wiejskie” i „miejskie”. Dodatkowym uzasadnieniem jest również fakt, że rozwój infrastruktury obszarów wiejskich będzie w dużym stopniu polegał na wzmocnieniu infrastruktury gmin miejsko-wiejskich i ich roli jako lokalnych centrów usługowych.

6.6.1.4. Dochody JST na 1 mieszkańca w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich poza aglomeracjami

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F1 – Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-F14+
Opis	Dochody budżetów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich położonych poza aglomeracjami, ustalone na podstawie ostatecznych sprawozdań budżetowych Rb-27S.
Jednostka miary	Indeks „Dochody gmin w aglomeracjach (bez MPP) z danego roku = 100”. Pojęcie „aglomeracji” stosowane w pracach nad programem przebudowy wsi i rolnictwa zostało wprowadzone w jednej z wcześniejszych publikacji dokumentujących wyniki tych prac ⁹⁰ .
Źródło definicji	Dla dochodów: ustawa o finansach publicznych i ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego określające zakres budżetów JST, prowadzony przez GUS rejestr TERYT określający status poszczególnych JST; dla zakresu terytorialnego aglomeracji: zob. przypis 90.
Źródło danych	Bazy danych ze sprawozdań Rb-27S ⁹¹ .

⁹⁰ Misiąg W., Braja M., Misiąg J., Palimąka K., Rodzinka J., Skica T., dz. cyt., s. 19–20 i 256–260.

⁹¹ Por. opis miernika M-F13.

Szeregi czasowe Dane o dochodach gmin niezbędne do wyliczenia wartości miernika M-F14 dostępne za cały okres od reaktywowania w Polsce samorządu gminnego (od 1990 r.), jednak ze względu na zasadnicze zmiany w systemie finansów samorządowych, jakie miały miejsce po roku 1990, za względnie porównywalne uznać można jedynie dane z lat 2004–2024.

Uzasadnienie Gminy wiejskie i miejsko-wiejskie położone w bezpośrednim otoczeniu dużych miast wyraźnie odróżniają się, zarówno pod względem ich funkcji, jak i potencjału finansowego, od gmin bardziej oddalonych od dużych ośrodków miejskich. Gminy „aglomeracyjne” wymagają mniejszego (a na pewno innego) wsparcia niż gminy typowo rolnicze, funkcjonujące bez wsparcia bliskiego, dużego miasta. Rolą miernika M-F14 jest sprawdzenie – w powiązaniu z wartościami miernika M-F13 – w jakim stopniu gminy „nieaglomeracyjne” są preferowane przy podziale środków na rozwój obszarów wiejskich i środków z innych instrumentów finansowych programu wsparcia wsi i rolnictwa.

6.6.1.5. Udział dopłat bezpośrednich w środkach wspólnej polityki rolnej dla Polski

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F1 – Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich
Symbol miernika	M-F15+
Opis	Relacja kwoty transferów z tytułu dopłat bezpośrednich do całkowitej kwoty (brutto) transferów z UE do Polski w danym roku budżetowym. Użyty w zestawieniach publikowanych przez Ministerstwo Finansów termin „dopłaty bezpośrednie” oznacza transfery z I filaru WPR pomniejszone o transfery związane z interwencjami rynkowymi. W oficjalnych dokumentach na określenie tych transferów używane jest określenie „płatności bezpośrednie”. Ich aktualny, pełny wykaz zawiera ustawa z dnia 5 lutego 2015 r. o płatnościach w ramach systemowego wsparcia bezpośredniego ⁹² .

⁹² Dz.U. z 2022 r. poz. 1775 ze zm.

Miernikiem uzupełniającym dla miernika M-F15 jest udział liczby rolników, którzy w kończącej się w danym roku kampanii płatności otrzymali wsparcie w postaci płatności bezpośrednich w ogólnej liczbie zarejestrowanych gospodarstw rolnych.

Jednostka miary	Procent
Źródło definicji	Objaśnienia na stronie internetowej Ministerstwa Finansów.
Źródło danych	Dla kwot transferów – publikowane przez Ministerstwo Finansów zestawienia transferów finansowych Polska-budżet UE (w euro) ⁹³ , dla liczby beneficjentów płatności bezpośrednich – sprawozdania roczne Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa ⁹⁴ , dla liczby zarejestrowanych gospodarstw rolnych – Roczniki Statystyczne Rolnictwa.
Szeregi czasowe	Wszystkie dane dostępne od 2004 r.
Uzasadnienie	Miernik M-F15 w zestawieniu z miernikiem uzupełniającym określa stopień zaawansowania działań zmierzających do ograniczenia podmiotowego zakresu płatności bezpośrednich, z jednoczesnym wzmocnieniem wsparcia dla gospodarstw wykazujących znaczącą produkcję towarową.

6.6.2. Zwiększenie samodzielności finansowej JST

6.6.2.1. Nowelizacja ustaw o finansach publicznych i o dochodach jednostek samorządu terytorialnego

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F2 – Zwiększenie samodzielności finansowej JST
Symbol miernika	M-F21+

⁹³ Zob. *Transfery finansowe Polska – budżet UE*, <https://www.gov.pl/web/finanse/transfery-polska-ue-unia-europejska>.

⁹⁴ <https://www.gov.pl/web/arimr/sprawozdania-z-dzialalnosci-agencji-restrukturyzacji-i-modernizacji-rolnictwa>.

Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-F21 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie nowelizacji (lub nowych ustaw) regulujących ogólne zasady finansów publicznych i dochodów jednostek samorządu terytorialnego i zawierających rozwiązania przewidziane w działaniach 4.6.1.4 – <i>Zróżnicowanie udziałów w PIT</i> , 4.6.2.1 – <i>Likwidacja zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego na podstawie ustaw</i> , 4.6.2.2 – <i>Zniesienie quasi-funduszy celowych w budżetach JST</i> i 4.6.2.3 – <i>Zmiana konstrukcji norm ostrożnościowych wiążących JST programu wsparcia wsi i rolnictwa</i> ⁹⁵ .
Źródło definicji	Program przebudowy wsi i rolnictwa.
Źródło danych	Dzienniki Ustaw
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Miernik M-F21 wskazuje bezpośrednio, czy wymienione powyżej działania zostały w pełni zrealizowane.

6.6.2.2. Dynamika realna dochodów własnych gmin na obszarach wiejskich

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F2 – Zwiększenie samodzielności finansowej JST
Symbol miernika	M-F22+
Opis	Miernik M-F22 określa, dla każdego roku, wartość dochodów własnych wszystkich gmin zaliczanych do obszarów wiejskich zgodnie z definicją podaną na początku rozdziału 6, skorygowaną o wskaźnik wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych od 2018 r.
Jednostka miary	Indeks „realna wartość dochodów własnych gmin na obszarach wiejskich w 2018 r. = 100”

⁹⁵ Zob. Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., dz. cyt., s. 419–432.

Źródło definicji	Definicja dochodów własnych zgodna z ustawą z dnia 1 października 2024 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego ⁹⁶ , z zaliczeniem do dochodów własnych również udziałów gmin w dochodach z podatków dochodowych, definicja wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych przyjęta za objaśnieniami GUS do informacji z zakresu cen ⁹⁷ .
Źródło danych	Dla dochodów własnych gmin: bazy danych ze sprawozdań Rb-27S publikowane przez Ministerstwo Finansów ⁹⁸ , dla wskaźników cen – wskaźniki makroekonomiczne publikowane przez Główny Urząd Statystyczny ⁹⁹ – dane roczne.
Szeregi czasowe	Porównywalne dane dostępne od 2009 r.
Uzasadnienie	Miernik M-F22 ilustruje skumulowany efekt zmian dochodów własnych gmin na obszarach wiejskich uzyskanych dzięki działaniom ujętym w programie przebudowy wsi i rolnictwa, oczyszczony z wpływu zmian cen w badanym okresie. Miernik ten jest lepszy od stosowanego często wskaźnika udziału dochodów własnych w dochodach gmin, gdyż udział ten może się zwiększać zarówno w przypadku wzrostu dochodów własnych, jak i w efekcie ograniczania dotacji i subwencji budżetowych dla gmin.

6.6.3. Zapewnienie środków na zadania objęte programem przebudowy wsi i rolnictwa

6.6.3.1. Ograniczenie dotacji inwestycyjnych dla JST do wybranych zadań

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F3 – Zapewnienie środków na zadania objęte programem przebudowy wsi i rolnictwa

⁹⁶ Dz.U. poz. 1572 ze zm.

⁹⁷ Zob. *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych (pot. inflacja)*, stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja/-

⁹⁸ <https://www.gov.pl/web/finanse/2024-r4>.

⁹⁹ <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>.

Symbol miernika	M-F31+
Opis	Zmienna zero-jedynkowa
Jednostka miary	Miernik M-F31 przyjmuje wartość „1” po wejściu w życie regulacji, o których mowa w opisie działania 4.6.3.1 – <i>Selekcja celów dotacji inwestycyjnych dla JST</i> .
Źródło definicji	Opis działania 4.6.3.1 – zob. Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., <i>Program przebudowy...</i> , dz. cyt., s. 433–434.
Źródło danych	Akty prawne dotyczące wykorzystania w Polsce środków budżetowych UE finansujących zadania wspólnej polityki rolnej.
Szeregi czasowe	Z definicji „0” dla całego okresu do uruchomienia programu przebudowy wsi i rolnictwa.
Uzasadnienie	Realizacja zadania 4.6.3.1 ma kluczowe znaczenie dla możliwości wzmocnienia – przy zachowaniu limitów unijnego finansowania dla Polski wsparcia finansowego dla gospodarstw rolnych wykazujący znaczącą produkcję towarową i wdrażających metody produkcji zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju.

6.6.4. Zmiana zasad dostępu do pomocy publicznej

6.6.4.1. Stopień samofinansowania Funduszu Emerytalno-Rentowego KRUS

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F4 – Zmiana zasad dostępu do pomocy publicznej
Symbol miernika	M-F41+
Opis	Relacja dochodów Funduszu Emerytalno-Rentowego Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, pomniejszonych o dotację z budżetu państwa, do łącznych wydatków tego funduszu.

Jednostka miary	Indeks „Wydatki Funduszu Emerytalno-Rentowego KRUS = 100”.
Źródło definicji	Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników ¹⁰⁰ .
Źródło danych	Sprawozdania z wykonania ustawy budżetowej ¹⁰¹ .
Szeregi czasowe	Dane dostępne za cały okres od początku funkcjonowania KRUS (od 1991 r.), dostępne są też dane finansowe poprzednika KRUS – Funduszu Ubezpieczeń Społecznych Rolników.
Uzasadnienie	Miernik M-F41 jest bezpośrednio powiązany z zadaniem „Zmniejszenie deficytu KRUS”.

6.6.4.2. Liczba przeprowadzonych kontroli w zakresie wykorzystania środków WPR

Obszar	F – Finanse publiczne
Cel sektorowy	F4 – Zmiana zasad dostępu do pomocy publicznej
Symbol miernika	M-F42+
Opis	Liczba przeprowadzonych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) kontroli poprawności spełnienia warunków otrzymania wsparcia ze środków budżetowych Unii Europejskiej finansujących zadania wspólnej polityki rolnej.
Jednostka miary	Dla miernika M-F42 obliczane będą dwie wartości: • liczba skontrolowanych gospodarstw rolnych, • udział (w procentach) powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych, na które przyznano wsparcie ze środków

¹⁰⁰ Dz.U. z 2025 r. poz. 1770.

¹⁰¹ Oficjalny tytuł dokumentu: *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia xxxx r.* W dokumencie tym zamieszczone są informacje o wykonaniu wszystkich planów finansowych uchwalanych w ustawie budżetowej, w tym m.in. informacje o wykonaniu planów finansowych państwowych funduszy celowych.

budżetowych I filaru WPR, do całkowitej powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych.

Źródło definicji	Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników ¹⁰² .
Źródło danych	Roczne sprawozdania z działalności ARiMR oraz dostarczone przez ARiMR informacje o wynikach kontroli wykorzystania środków budżetowych UE.
Szeregi czasowe	Dane dostępne za cały okres od początku funkcjonowania ARiMR.
Uzasadnienie	Zaostrzenie wymagań stawianych beneficjentom środków unijnych finansujących zadania I filaru WPR wymaga – szczególnie w pierwszym okresie – wzmocnienia kontroli przestrzegania nowych zasad. Jest to istotne zarówno ze względu na potrzebę zachowania dyscypliny finansów publicznych, jak i – pośrednio – dla zwiększenia efektywności działań zmierzających do zmiany dotychczasowych metod produkcji rolniczej i do eliminacji praktyk niezgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju.

¹⁰² Dz.U. z 2025 r. poz. 1770.

7. Zagrożenia

Z programem przebudowy wsi i rolnictwa wiązą się dość liczne zagrożenia, które mogą znacząco utrudnić, a nawet uniemożliwić osiągnięcie zakładanych celów. Zagrożenia te mogą urzeczywistnić się zarówno na etapie opracowania i uruchomienia programu (wewnętrzna niespójność programu, brak przekonania polityków do podjęcia trudnych działań, niska skuteczność promocji zmian diety i wzrostu popytu na żywność wyższej jakości, niechęć rolników do zmiany tradycyjnych metod produkcji), jak i na etapie jego realizacji. Nie ma możliwości całkowitej eliminacji tych zagrożeń. Wynika to zarówno z samej złożoności programu, jak i z faktu, że w ostatecznym rachunku skuteczność programu zależeć będzie nie od działań administracyjnych, lecz od decyzji podejmowanych przez rolników i konsumentów. Nie mogąc całkowicie zabezpieczyć się przed skutkami zjawisk i procesów mogących negatywnie wpłynąć na przebieg przebudowy, powinniśmy być przygotowani na działania pozwalające przynajmniej ograniczyć ich wpływ na działania prowadzone dla osiągnięcia zakładanych celów. Wymaga to w pierwszej kolejności identyfikacji źródeł ryzyka, a następnie zaprojektowania awaryjnych działań redukujących skutki zaistnienia zidentyfikowanych zagrożeń.

W dalszej części tego rozdziału przedstawione zostaną wyniki dokonanej *ex ante* analizy zagrożeń realizacji programu i wynikające z niej propozycje działań awaryjnych, mających neutralizować – w możliwie wysokim stopniu – negatywne skutki powstałych zagrożeń. Analiza ta poprzedza zostanie oceną stopnia spójności proponowanego programu przebudowy wsi i rolnictwa. Zamieszczenie takiej oceny w rozdziale poświęconym zagrożeniom realizacji programu uzasadnia fakt, że ewentualna niespójność programu jest najwcześniejszym i być może najważniejszym zagrożeniem osiągnięcia celów programu.

7.1. Analiza spójności programu

Spójność programu przebudowy wsi i rolnictwa zdefiniować można jako stan, w którym:

- program jest wykonalny ze względu na podstawowe uwarunkowania zewnętrzne, do których zaliczamy możliwość sfinansowania programu przy obecnym stanie finansów państwa i obowiązujących zasadach finansów publicznych oraz możliwość przeprowadzenia proponowanych zmian legislacyjnych w ramach obecnego systemu praw krajowego i unijnego,
- program jest spójny wewnętrznie, co oznacza:
 - 1) niesprzeczność układu celów,
 - 2) określenie zadań służących realizacji wszystkich celów,
 - 3) brak kolizji między działaniami przyporządkowanymi różnym celom,
 - 4) efektywny system zarządzania programem.

Wyjaśnienia wymaga określenie „brak kolizji między działaniami przyporządkowanymi różnym celom”. W najprostszym ujęciu postulat ten wyrażany jest formułą nakazującą eliminację z programu takich działań, które powodują negatywne skutki dla innych celów programu. W przypadku programu przebudowy wsi i rolnictwa postulat taki byłby jednak bezprzedmiotowy lub – ujmując to inaczej – prowadziłyby do zatracenia charakteru kompleksowego programu, którego zakres obejmuje różne segmenty gospodarki i działalności interwencyjnej państwa, co więcej – oznaczałoby konieczność eliminacji z programu większości działań określonych przez nas jako kluczowe¹⁰³ dla osiągnięcia głównych celów programu. W istocie nie jest jednak istotne, by odrębnie traktowane działanie nie wywoływało żadnych „skutków ubocznych”, co zresztą jest praktycznie niemożliwe, lecz by z każdym działaniem, które może wywołać negatywne reakcje poza obszarem swego zasadniczego działania (poza celem, dla którego jest podejmowane), powiązane było działanie lub działania neutralizujące te negatywne reakcje.

Koszty finansowania programu w ciągu pierwszych pięciu lat jego realizacji oszacowano na ok. 55 mld zł. Kwota ta, obejmująca wyłącznie koszty nowych działań jest – zarówno w relacji do PKB, jak i w relacji do dochodów publicznych – nieznaczna. Według naszych szacunków roczne nakłady na realizację programu wyniosą średnio 11 mld zł, co odpowiada zaledwie 0,24% szacowanej średniej wielkości PKB z lat 2025–2030 i ok. 0,63% planowanych dla tego samego okresu średnich rocznych dochodów publicznych, a dokładniej – średnich dochodów sektora instytucji rządowych i samorządowych w rozumieniu systemu ESA 2010¹⁰⁴.

¹⁰³ Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., dz. cyt., s. 2–44245.

¹⁰⁴ Źródłem danych dla tych szacunków były: *Wytyczne dotyczące stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw*.

Jeśli nawet uwzględnimy fakt, że znaczna część wydatków programu powinna być skupiona w pierwszych latach jego realizacji, to sfinansowanie programu nie powinno spowodować widocznych perturbacji w sferze finansów publicznych. Przypomnieć należy, że jednym z głównych źródeł finansowania programu powinny być wolne środki zgromadzone na rachunkach instytucji publicznych i zbędne z punktu widzenia ich ciągłego działania i finansowania. Dla perspektyw finansowania programu istotne jest również i to, że ważnym źródłem finansowania działań programu będą oszczędności w obecnych wydatkach publicznych na rzecz wsi i rolnictwa, przy czym oszczędności te polegać będą na eliminacji wydatków, których ponoszenie nie ma istotnego wpływu na racjonalny rozwój wsi i rolnictwa, a które niejednokrotnie są dla takiego rozwoju szkodliwe. W efekcie uznać należy, że realizacja programu nie spowoduje pogorszenia obecnego stanu finansów publicznych, a w dłuższym okresie przyniesie finansowo mierzalne korzyści.

Kolizji z otoczeniem programu nie odnotowano również w kwestiach legislacyjnych. Proponowane nowe regulacje prawa krajowego nie naruszają konstytucyjnych podstaw ustroju państwa, a w odniesieniu do zgodności z prawem europejskim przyjęto zasadę, iż rozwiązania przyjęte w programie będą zgodne ze stanem prawnym, jaki zostanie w Unii Europejskiej ostatecznie ustalony dla perspektywy finansowej 2028–2034, nawet jeśli wymagałoby to pewnych korekt zakresu niektórych zadań – kluczowe znaczenie będą tu miały regulacje związane z wydatkami na dopłaty dla rolników, a także z ujęciem w budżecie UE (a potem w budżecie państwa) wydatków tworzących obecnie program rozwoju obszarów wiejskich. Jeśli więc pojawiłyby się w sferze legislacji zagrożenia dla programu (co jest bardzo prawdopodobne), to będą one miały swe źródło w niechęci władz publicznych do podejmowania niepopularnych (w pewnych środowiskach) działań, a nie w formalnych ograniczeniach. Oczywiście istotne znaczenie będą tu miały szczegółowe ustalenia przyjmowane w projektach przewidzianych w programie aktów prawnych.

Jeśli chodzi o wewnętrzną spójność programu, to w pierwszej kolejności zbadać należało niesprzeczność układu celów. Wynik tego testu uważamy za pozytywny, co więcej, w poprzednich opracowaniach wykazaliśmy, że cztery cele główne są ze sobą silnie powiązane, o czym świadczą w szczególności następujące fakty:

- unowocześnienie rolnictwa wymaga powstrzymania odpływu ludzi z obszarów wiejskich, poprawy infrastruktury wsi (w tym przede wszystkim sieci dróg) i rozbudowy sektora usług na obszarach wiejskich,

- poprawa jakości żywności bez drastycznego wzrostu cen wymagać będzie zwiększenia efektywności (wydajności) produkcji rolniczej,
- zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa, będące jednym z podstawowych warunków poprawy wydajności produkcji rolniczej, musi być powiązane z uruchomieniem programów edukacyjnych i socjalnych oraz ze wzrostem liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich,
- wzmocnienie infrastruktury wsi wymaga finansowego wzmocnienia samorządu terytorialnego na obszarach wiejskich,
- znaczącej poprawy stanu środowiska i poprawy jakości żywności nie można osiągnąć bez eliminacji szkodliwych praktyk w produkcji rolniczej.

Spełnienie warunku „określenie zadań służących realizacji wszystkich celów” widoczne jest w samej formalnej strukturze programu, w której każdemu z 25 celów sektorowych, stanowiących instrumenty osiągania celów głównych, przypisane zostały zadania służące osiągnięciu celów głównych. Odrębną kwestią pozostaje kompleksowość tych zadań, czyli ich wystarczalność. Z góry założyć trzeba, że w toku prac nad uszczegółowieniem programu pojawi się konieczność jego rozszerzenia o kolejne zadania.

Przeprowadzenie testu braku kolizji między działaniami przyporządkowanymi różnym celom wymagało:

- zidentyfikowania w zestawie działań programu tych, które mogą wywoływać skutki niepożądane z punktu widzenia realizacji celów programu innych niż ten, do którego przypisano zostało dane działanie,
- sprawdzenia, czy w programie przewidziano inne działania służące eliminacji lub znaczącemu ograniczeniu niepożądanych „skutków ubocznych”.

W wyniku takiego przeglądu stwierdziliśmy, że każde z działań mogących spowodować negatywne konsekwencje dla osiągnięcia innych celów programu zostały we właściwy sposób obudowane działaniami eliminującymi lub znacząco ograniczającymi niepożądane oddziaływania na realizację celów programu innych niż ten, któremu służyć ma badane działanie. Wyniki takiego przeglądu przedstawiono poniżej na sześciu przykładach.

1. Działania służące zwiększeniu przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego: 4.6.4.3 – *Wykluczenie gospodarstw nietowarowych z systemu wsparcia rolnictwa* oraz 4.1.5.2 – *Przyspieszenie sprzedaży gruntów przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa* oznaczają konieczność odejścia z rolnictwa znacznej grupy (prawdopodobnie kilkuset tysięcy osób) obecnych właścicieli gospodarstw rolnych. Operacja taka jest w pełni uzasadniona z punktu widzenia poprawy efektywności rolnictwa, lecz niesie za sobą negatywne skutki społeczne.

Działanie 4.6.4.3 – *Wykluczenie gospodarstw nietowarowych z systemu wsparcia rolnictwa* ma na celu realizację zasady wykorzystywania środków na rolnictwo na wsparcie rolników prowadzących swe gospodarstwa w sposób zgodny

z wymogami zrównoważonego rozwoju i zasilających rynek swoimi produktami, a nie właścicieli i posiadaczy gruntów rolnych. Pozwoli to na większe wsparcie tych segmentów rolnictwa, które charakteryzują się bardziej nowoczesnymi metodami produkcji, tworząc przy tym przesłanki do przyspieszenia zmian struktury agrarnej. Odcięcie gospodarstw „nietowarowych” od możliwości uzyskiwania dochodów z publicznego wsparcia rolnictwa spowoduje sytuację, w której bardziej opłacalne będzie pozbycie się (sprzedaż) całości lub części gospodarstwa niż dalsze utrzymywanie gruntów bez prowadzenia bardziej intensywnej działalności rolniczej. Eliminacja dopłat do gospodarstw nietowarowych stworzy jednak poważne problemy socjalne, pozabawiając gospodarstwa domowe wielu właścicieli gruntów rolnych poważnej (choć na ogół nie największej) części dochodów.

Przeciwdziałać im mają działania służące zdobyciu przez odchodzących z rolnictwa nowych kwalifikacji oraz działania zmierzające do powstawania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich – między innymi przez nakierowanie pomocy unijnej na zadania kluczowe dla rozwoju obszarów wiejskich. Wskazać tu można w szczególności działania:

- 4.1.5.1 – *Struktura agrarna – edukacja i doradztwo,*
 - 4.5.1.1 – *Szkolenia osób odchodzących z rolnictwa,*
 - 4.5.1.4 – *Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,*
 - 4.6.3.1 – *Selekcja celów dotacji inwestycyjnych dla JST.*
2. Działania 4.1.1.1 – *Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków,*
4.1.3.1 – *Ograniczenie szkodliwego chowu przemysłowego – normy i sankcje,*
a także 4.4.1.1 – *Stosowanie praktyk prośrodowiskowych jako warunek wsparcia z programów UE* mają na celu eliminację z praktyki rolnictwa metod produkcji niewłaściwych z punktu widzenia ochrony środowiska i przeciwdziałaniu zmianom klimatu, a jednocześnie obniżających jakość produktów rolnictwa. Oczywiście jest jednak, że odejście od intensywnego nawożenia gruntów lub rezygnacja z tzw. przemysłowego chowu zwierząt obniży (przynajmniej przejściowo) rentowność produkcji rolniczej, a przestawienie gospodarstwa na bardziej proekologiczne metody produkcji wymagać będzie znacznych nakładów. Przeciwwagą dla wskazanych powyżej działań muszą więc być działania ułatwiające konwersję gospodarstw na nowe metody produkcji rolnej. Rolę taką spełniają w programie przebudowy rolnictwa działania:
- 4.4.1.2 – *Wprowadzanie zachęt dla stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych,*
 - 4.1.1.3 – *Finansowe wsparcie działań ograniczających zużycie nawozów sztucznych i pestycydów,*
 - 4.1.2.1 – *Wsparcie rozwoju kompetencji niezbędnych do pracy w rolnictwie,*
 - 4.1.4.1 – *Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie.*

3. Działanie 4.5.2.4 – *Optymalizacja sieci szkół podstawowych na obszarach wiejskich* jest jednym z działań służących realizacji celu 4.5.2 – *Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich*. W praktyce optymalizacja sieci szkół podstawowych na wsi powinna sprowadzić się przede wszystkim do likwidacji najmniejszych szkół, funkcjonujących zazwyczaj w złych warunkach lokalowych i generujących przy tym wysokie koszty. Likwidacja tych szkół daje jednocześnie szansę na poprawę warunków kształcenia (a również poziomu nauczania) i na obniżenie kosztów utrzymania szkół. Pojawić się mogą przy tym problemy polegające na pogorszeniu dojścia lub dojazdu do szkoły z miejscowości, w których funkcjonowały likwidowane szkoły. Przeciwdziałać temu powinny działania zmierzające do poprawy dostępności transportowej małych miejscowości i wzmocnienia transportu zbiorowego, a więc działania:
- 4.5.3.1 – *Rozwój komunikacji zbiorowej lokalnej i regionalnej,*
 - 4.5.3.2 – *Wsparcie budowy i utrzymania dróg lokalnych,*
 - 4.6.3.1 – *Selekcja celów dotacji inwestycyjnych dla JST.*
4. Wdrożenie nowych standardów żywienia (działanie 4.2.1.2) w placówkach publicznych ma podwójne znaczenie: mają one poprawić jakość żywienia w placówkach publicznych, a zarazem stanowić przykład nowego podejścia do zasad żywienia i jakości żywności. Z wdrożeniem nowych standardów wiążą się jednak pewne problemy, polegające z jednej strony na ograniczonej (w obecnych warunkach) podaży żywności spełniającej podwyższone normy jakościowe, z drugiej zaś – na wzroście kosztów żywienia w placówkach publicznych. Przeciwdziałać tym problemom będą działania skierowane na usprawnienie obrotu żywnością, ułatwienie certyfikacji dobrych jakościowo produktów rolnictwa i przetwórstwa spożywczego, wreszcie – bezpośrednie wsparcie finansowe placówek wdrażających nowe standardy. W tej szerokiej grupie działań przeciwdziałających wskazanym powyżej problemom wdrożenia nowych standardów żywienia wskazać można w szczególności następujące działania:
- 4.6.3.4 – *Żywienie w placówkach publicznych – programy pomocowe,*
 - 4.3.1.1 – *Promocja krótkich łańcuchów dostaw,*
 - 4.3.1.2 – *Promocja rolniczego handlu detalicznego,*
 - 4.2.3.7 – *Uproszczenie procedur certyfikacji gospodarstw (i produktów) ekologicznych.*
5. Działanie 4.2.1.1 – *Zaostrzenie norm dopuszczania żywności na rynek* ma na celu poprawę jakości żywności dostępnej na rynku. Wprowadzenie nowych norm, a więc i wyższych wymagań wobec żywności dostarczanej na rynek, a także działania promujące rozwój rolnictwa ekologicznego mogą spowodować znaczący i trudny do zaakceptowania przez dużą część konsumentów wzrost cen żywności. Przeciwdziałać temu będą efekty działań polegających z jednej strony na promocji nowych, bardziej wydajnych metod produkcji rolniczej,

z drugiej zaś – na zachętach do tworzenia krótkich łańcuchów dostaw, co pozwoli na zmniejszenie łącznej kwoty marż handlowych – z korzyścią zarówno dla rolników, jak i konsumentów. Służyć temu mają w szczególności następujące działania:

- 4.1.4.1 – *Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie,*
 - 4.1.4.2 – *Wsparcie podmiotów opracowujących innowacje dla sektora rolnego,*
 - 4.2.4.1 – *Promocja tworzenia spółdzielni produkcyjnych i spółek,*
 - 4.2.4.2 – *Promocja integracji producentów rolnych,*
 - 4.3.1.3 – *Inwestycje służące żywności produkowanej w symbiozie ze środowiskiem naturalnym,*
 - 4.3.1.5 – *Wspieranie budowy i utrzymania lokalnych bazarów (targowisk).*
6. Działania służące skróceniu drogi produktów rolnictwa – od rolników do konsumentów, producentów żywności i innych podmiotów (np. do gastronomii), do których zaliczyć należy działania:
- 4.3.1.1 – *Promocja krótkich łańcuchów dostaw,*
 - 4.3.1.2 – *Promocja rolniczego handlu detalicznego,*
 - 4.3.1.4 – *Wzmacnianie powiązań pionowych w łańcuchu żywnościowym,*
 - 4.3.1.5 – *Wspieranie budowy i utrzymania lokalnych bazarów (targowisk),*
- mają w programie podwójne znaczenie:
- skracając drogę od rolników do odbiorców, przyczyniają się do poprawy jakości żywności,
 - eliminując pośredników, umożliwiają rolnikom poprawę rentowności ich gospodarstw rolnych.

Bezpośrednie kanały dystrybucji produktów rolnictwa są jednak – z natury rzeczy – poddane słabszej kontroli niż np. sprzedaż wyspecjalizowanym instytucjom skupu, hurtowniom lub dużym sieciom handlowym. Promocja bezpośredniej sprzedaży produktów rolnictwa konsumentom stwarza więc ryzyko pogorszenia jakości produktów oferowanych na takich rynkach. Koniecznym dopełnieniem działań na rzecz rozwoju sprzedaży bezpośredniej muszą więc być działania wzmacniające kontrolę jakości na rynkach produktów rolnictwa. W proponowanym programie rolę taką spełniają w szczególności działania:

- 4.2.1.1 – *Zaostrzenie norm dopuszczania żywności na rynek,*
- 4.2.2.1 – *Mechanizm ujawniania nielegalnej produkcji zwierzęcej,*
- 4.3.2.2 – *Obowiązek informowania o pochodzeniu surowców,*
- 4.3.3.4 – *Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych,*
- 4.7.2.2 – *Konsolidacja systemu urzędowej kontroli jakości żywności.*

W konkluzji przeprowadzonych badań można stwierdzić, że proponowany program przebudowy wsi i rolnictwa wykazuje zarówno wewnętrzną spójność, jak i wykonalność proponowanych działań z regułami obowiązującymi w formalnoprawnym otoczeniu programu.

7.2. Identyfikacja źródeł ryzyka

„Program przebudowy rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych i zasad zrównoważonego rozwoju” jest jedynym programem rozwoju rolnictwa, który łączy w sobie sugestie dotyczące zmian w sektorze rolnym z dogłębną analizą sytuacji finansów publicznych. Oparty jest na wieloletnich badaniach naukowców z różnych dziedzin oraz dogłębnej diagnozie sytuacji polskiego rolnictwa, wsi i finansów publicznych. Obejmuje swoim zainteresowaniem między innymi takie obszary, jak: wzorce żywienia, jakość żywności, zdrowie, środowisko naturalne, jak również rolnictwo, obszary wiejskie oraz sytuację makroekonomiczną Polski wraz ze stanem finansów publicznych. Z tak zarysowanego obszaru zainteresowań autorów programu jasno wynika kompleksowe podejście do proponowanych zmian. Nie tylko wskazano, w którą stronę powinna iść transformacja rolnictwa i obszarów wiejskich, ale także osadzone te zmiany w bardziej przyziemnym, a przede wszystkim wymiernym kontekście finansowym, wskazując to, co będzie możliwe do sfinansowania i z jakich źródeł.

Działania opisane w programie zazębiają się ze sobą. Są tam ujęte działania, które mogłyby znaleźć się w kilku obszarach zmian, ale – co ważne – w programie nie zostały ujęte działania, które same w sobie mogłyby być określane jako pozytywne, które mogłyby wspierać cele jednego obszaru, lecz jednocześnie niekorzystnie oddziaływać na rzeczywistość w innych obszarach – chyba że te negatywne skutki można neutralizować innymi działaniami.

Spójność i słuszność programu nie oznacza, że nie będzie grup, czy to rolników, czy pośredników, którzy odczują zmiany na gorsze. Obecny system promuje, finansuje czy wspomaga grupy z niełatwych do wskazania przyczyn, trudnych do wyjaśnienia celach. Można przypuszczać, że takie wsparcie jest wręcz niecelowe.

W programie zakłada się, że podstawowym źródłem finansowania powinno być odejście od wydatków, które nie są celowe dla interesu społecznego, dla przykładu z punktu widzenia autorów programu nie ma sensu dofinansować konsumpcji dla rolników, którzy nie produkują na rynek.

Realizacja programu z pewnością będzie napotykać wiele przeszkód. To jasne, że niektóre środowiska (zwłaszcza mocno w obecnym czasie wspomagane finansowo) mogą poczuć się niekomfortowo i protestować przeciw wprowadzeniu proponowanych zmian. Najważniejsze ryzyka związane z realizacją programu zostały wskazane poniżej.

Ryzyko finansowe – są działania, których nie da się dokładnie i kompetentnie skosztorysować. Przyjęte zostały wielkości wydatków, które na obecnym etapie wydają się najbardziej właściwe, jednakże to w trakcie wprowadzania programu w życie będzie można powiedzieć, czy środki przeznaczone na poszczególne działania są odpowiedniej wielkości. Wsparcie dla realizacji programu zapewnić mogą silne finansowo i efektywnie zarządzane jednostki samorządu terytorialnego, na pewno

potrzebne będzie również wsparcie z budżetu państwa. Tymczasem obecny stan budżetów samorządowych w wielu przypadkach uniemożliwia planowanie i realizację inwestycji, które mogłyby wspierać rozwój lokalny. Szczególnie będzie to widoczne w niewielkich, rolniczych gminach wiejskich i miejsko-wiejskich. Niekorzystnie na realizację programu może również wpłynąć bardzo wysoki deficyt budżetu państwa.

Ryzyko społeczne – pewne grupy interesów, którym zostanie ograniczone czy wręcz odebrane wsparcie, z pewnością będą z tego faktu niezadowolone. Program postuluje między innymi likwidację kilkuset tysięcy gospodarstw rolnych, co z pewnością doprowadzi, przynajmniej w krótkim okresie, do napięć społecznych związanych z powstawaniem bezrobocia czy też z konstrukcją wprowadzanych działań osłonowych nieujętych w programie.

Ryzyko nieefektywności kontroli – postulowane w programie działania będą miały skłonić rolników do zmian w realizacji procesu produkcyjnego produktów rolnych. Na rolników zostaną nałożone dodatkowe obowiązki związane z biurokracją czy raportowanie. Zbyt małe zasoby kadrowe i finansowe organów odpowiedzialnych za kontrolę mogą skutkować jej niską efektywnością. Jeżeli kontrolerów będzie za mało, będą dysponowali ograniczonymi środkami, zatem jeśli nawet kontrole będą efektywne, to niewielka ich liczba spowoduje, że rolnicy będą się czuć bezkarni, nie będą odczuwać nieuchronności kary i w konsekwencji niewiele się zmieni, gdyż rolnicy i producenci nie odczują konieczności wprowadzania zmian.

Ryzyko legislacji finansowej – politycy boją się rolników. Rolnicy to bardzo liczna i stosunkowo dobrze zorganizowana grupa zawodowa. Świadczą o tym niezbieżnie powtarzające się cyklicznie akcje protestacyjne, blokady czy innego rodzaju aktywności, przez które rolnicy starają się wywierać wpływ na decyzje rządzących. Rolnicy to potężna grupa wyborców, na których głosy liczą politycy, i o których głosy walczą. Dodatkowo są to osoby o mocno konserwatywnym światopoglądzie, a więc również dość sceptycznie podchodzące do wszelkiego rodzaju proponowanych zmian. Taka specyfika omawianej grupy zawodowej może w znacznym stopniu utrudnić całościowe wdrożenie programu.

Ryzyko związane ze zmianą przyzwyczajeń żywieniowych i wzorców konsumpcji – niestety w polskim społeczeństwie można zauważyć tendencję do zapatrywania się w dużych sieciach handlowych, robienia zakupów żywności w dużych i tanich sklepach, spożywanie niskiej jakości, ale za to taniej żywności. Zakup i konsumpcja mięsa wciąż jest postrzegana jako oznaka bogacenia się i wzrostu prestiżu. Zmiana tych zachowań może napotkać na bardzo duży opór, zwłaszcza konserwatywnych i starszych nabywców.

Ryzyko braku chęci zmiany przyzwyczajeń w produkcji żywności – *jeżeli coś działa i to działa od wielu lat, to po co to zmieniać?* Takie podejście producentów rolnych, niechętnych innowacjom, zmianom, może spowolnić wystąpienie efektów wprowadzenia programu. Często w środowiskach rolniczych nowości,

zmiany traktowane są jak fanaberie niegodne uwagi. Argumenty dotyczące wdrażania innowacji w rolnictwie oraz potencjału, jaki niosą ze sobą nowe technologie dla osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju i redukcji emisji w sektorze, nie przemawiają do rolników.

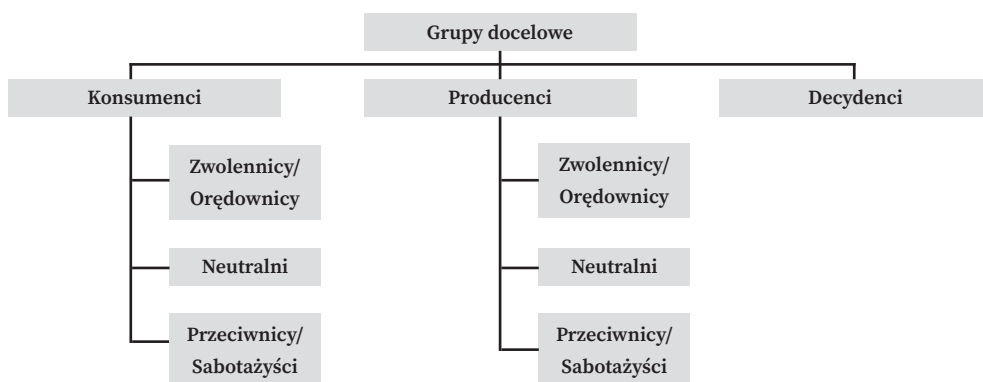
7.3. Strategia komunikacji

Program przebudowy wsi i rolnictwa powstawał i był konsultowany podczas szeregu oficjalnych i mniej oficjalnych spotkań z ekspertami, praktykami i naukowcami. Jego założenia poddawano konstruktywnej krytyce i prezentowano na seminariach czy konferencjach. W opinii autorów, ale również specjalistów, jest to program bardzo potrzebny dla między innymi podniesienia jakości produkcji rolniczej, poprawy zdrowia konsumentów czy ochrony zasobów naturalnych. Pomimo pozytywnych głosów płynących z otoczenia ważne dla skutecznej realizacji przyjętych w programie rozwiązań jest to, by dotrzeć i uzyskać akceptację proponowanych zmian szerokiego audytorium, a szczególnie najbardziej zainteresowanych tymi zmianami – konsumentów i rolników.

Pozytywny odbiór oraz gotowość do podjęcia niezbędnych wysiłków w celu zmiany dotychczasowych przyzwyczajeń wśród tych dwóch grup beneficjentów programu wymagać będzie skutecznej komunikacji i właściwej prezentacji zawartych w programie rozwiązań.

Podstawowym celem działań promocyjno-informacyjnych powinno być jasne i otwarte zakomunikowanie koniecznych do wprowadzenia działań, ich kosztów oraz przewidywanych korzyści. Grupami docelowymi, do których w szczególności powinny dotrzeć działania komunikacyjne, powinni być konsumenci, rolnicy oraz decydenci.

Rysunek 2. Grupy docelowe w procesie komunikacji

Źródło: opracowanie własne.

Konsumentów należy podzielić na trzy grupy. Pierwszą z nich są osoby świadome, obeznane w tematyce zdrowej żywności czy sytuacji w rolnictwie i zdające sobie sprawę z konieczności wprowadzenia zmian. Ta grupa osób powinna być traktowana jako sprzymierzeńcy, których należy wyposażyć w niezbędny aparat argumentów merytorycznych, których będą używać w dyskusjach i rozmowach z pozostałymi grupami beneficjentów programu.

Druga grupa to osoby, które może nie do końca zdają sobie sprawę z problemów trawiących polskie rolnictwo oraz zmian, jakie zachodzą w otaczającej nas przyrodzie, ale przynajmniej orientują się w najważniejszych dotyczących tych tematów kwestiach. Orientują się i z grubsza zgadzają się z proponowanym kierunkiem zmian, ale pozostają obojętne, nie są ani za, ani przeciw. Ta postawa może również wynikać z niewiedzy czy całkowitego braku zainteresowania tematem. Warto tę grupę wyposażyć w niezbędną wiedzę, by pozyskać ich jako sprzymierzeńców w planowanych zmianach. Wiedza może być im również przydatna, aby nie stali się przeciwnikami programu.

Grupa ostatnia, którą najtrudniej będzie przekonać do wprowadzenia proponowanych zmian, to osoby niechętne, przeciwne tezom zawartym w proponowanym programie. Zmiana postaw bądź przynajmniej doprowadzenie do neutralności będzie bardzo trudne. Grupa ta nie będzie zainteresowana uczestniczeniem w spotkaniach, nie będzie wsłuchiwała się w argumenty, wręcz może sabotować podjęte działania.

Nie wydaje się zasadne, by niechętnych i sceptycznych wobec programu przebudowy intensywnie przekonywać do zmiany zdania – prawdopodobnie działania takie nie będą skuteczne. Ważne jest jednak, by w przekazie kierowanym do innych grup interesariuszy nie tylko promować program (przekonanych nie trzeba przekonywać, lecz informować i edukować), lecz także podjąć polemikę z argumentami przeciwników zmian.

Grupa rolników również nie jest jednorodna i również można ją podzielić na trzy takie same podgrupy: propagatorów zmian, neutralnych i sceptyków. Wydaje się jednak, że o ile w przypadku konsumentów przynależność do grupy determinowana była wiedzą, doświadczeniami czy ideologią, o tyle w przypadku rolników podłoże może być czysto finansowe i pragmatyczne. Rolnicy, posługując się czystym rachunkiem ekonomicznym, wybierają wciąż tradycyjne metody produkcji, które dają możliwość, chociażby przez występowanie korzyści skali, osiągnięcia większych rozmiarów tańszej produkcji. Niestety same działania uświadamiające mogą nie wystarczyć do tego, by w znaczący sposób zmniejszyć liczebność grup neutralnych bądź sceptyków. Konieczne tu będą działania o charakterze finansowym lub też prezentacja pozytywnych *case studies*, przykładów rolników, którzy potrafili połączyć proponowane w programie rozwiązania z pozytywnym wynikiem finansowym.

W przypadku decydentów sytuacja wydaje się najtrudniejsza, choć może tylko pozornie. Politycy działają na rzecz swoich wyborców, a więc może wystarczy przekonać konsumentów i rolników do rozwiązań proponowanych w programie, a politycy, kierując się interesem obywateli, podejmą właściwe decyzje. Mimo wszystko warto i do nich kierować pozytywny przekaz, by i oni byli świadomi konieczności wprowadzanych zmian.

W przypadku każdej grupy docelowej bardzo ważne będzie przygotowanie kluczowych przekazów. Grupy zwolenników zmian należy wyposażać w niezbędne instrumentarium pozytywnych argumentów, korzyści, jakie płynąć będą z wprowadzenia programu. Ci rzecznicy zmian mogą w zdecydowany sposób pomóc, gdyż będą to osoby niezwykle wiarygodne dla innych osób, ponieważ nie będą bezpośrednio związane z wdrażanym programem, a przez swą postawę będą promować preferowane treści. Obecne społeczeństwa stały się bardzo sceptyczne w stosunku do wszechobecnej reklamy, promocji wprowadzanych przez najbardziej zainteresowanych, coraz mniej wierzą badaniom opinii publicznej, a nawet badaniom naukowym. W dobie wszechobecnego hejtu, fejków, pseudobadań dotarcie nawet z prawdziwą i wiarygodną informacją staje się coraz trudniejsze. Posiadanie grupy przekonanych, zaangażowanych ambasadorów programu będzie o wiele skuteczniejsze niż tradycyjne metody komunikacji marketingowej. To powinien być pierwszy krok w działaniach komunikacyjnych – dotarcie do sprzymierzeńców.

Kolejnym krokiem powinno być zwiększenie liczby propagatorów programu. Nie straszyć, ale jasno i otwarcie komunikować fakty, podparcie się badaniami, zdaniem ekspertów. Działania należy rozpocząć od najmłodszych obywateli, promując zdrowe nawyki już od przedszkola i podstawówki. Zmiany wymagają czasu, wysiłków i niezbędnych nakładów, wydaje się, że przynajmniej dwa pierwsze czynniki będą sprzyjać wdrożeniu programu.

Do grupy sceptyków w największym stopniu przemówić mogą faktyczne przykłady, konkrety, w jaki sposób zmiany wpłynęły pozytywnie na ludzi, środowisko i gospodarkę.

W przypadku rolników niezmiernie ważne będzie dotarcie z przekazem, że zmiany oczywiście wiązać się z poniesieniem pewnych kosztów, ale przynajmniej większość z nich nie straci. Będą oczywiście pewne grupy, które „padną ofiarą” wprowadzanych zmian, ale w ostateczności zarówno sektor, jak i cała gospodarka na tym skorzystają. W efekcie przełoży się to na większe bezpieczeństwo funkcjonowania oraz wyższe korzyści finansowe branży. Innowacje pchną branżę na nową ścieżkę rozwoju.

Pomimo tego, że skuteczność reklamy i promocji spada, to jednak nie można nie skorzystać z tych narzędzi komunikacji. Szczególnie mocno powinno się wykorzystywać media społecznościowe, narzędzia internetowe, które w przeciwieństwie do mediów tradycyjnych zyskują zdecydowanie na znaczeniu, szczególnie

w najmłodszej grupie docelowej. Portale i media branżowe czy dedykowane grupy facebookowe mogą być bardzo pomocne.

Wdrożona strategia komunikacyjna powinna uwzględniać w prezentowanych treściach informacyjnych i wizerunkowych realne potrzeby każdej ze zidentyfikowanych grup odbiorców z osobna. Należy dopasować przekaz, język i treści do preferencji każdej z grup oraz prezentować cały czas spójny przekaz we wszystkich kanałach komunikacji i na poziomie wszystkich podmiotów wdrażających zmiany.

7.4. Działania awaryjne

Strategia zmian opisana jest na określony moment i w kształcie, który obecnie wydaje się optymalny. Jednakże w programie postuluje się powołanie do życia grupy sterującej, która na bieżąco, np. za pomocą opisanych w strategii mierników, ale również obserwacji zachodzących zmian, będzie dokonywać modyfikacji i wprowadzać zmiany w programie. Jest to mechanizm, który ma zapewnić działanie programu. W momencie kiedy podjęte działania wywołają niepożądane konsekwencje, konieczne będzie podjęcie działań i wprowadzenie modyfikacji, których nie da się na obecnym etapie przewidzieć.

W kosztorysie wdrożenia projektu zakładana jest spora rezerwa finansowa, wynikająca z faktu, że kwoty finansowania części działań zostały przyjęte z górnej granicy przewidywanych widełek. W trakcie wdrożenia programu, kiedy już znane będą faktyczne (przypuszczalnie nieco niższe) kwoty, możliwe będą przesunięcia środków pomiędzy poszczególnymi pozycjami. Gorzej wygląda to od strony wydatkowej, gdzie jest spora niepewność.

W programie przyjęto założenie, że na początkowym etapie realizacji grupy interesu będą zachęcane do zmian, będzie się im tłumaczyć konieczność ich wprowadzenia, licząc na dobrą wolę i przekonanie ich do idei zawartej w programie. Szczególnie dotyczy to technik produkcyjnych, organizacji kanałów sprzedaży, wzorców konsumpcji żywności, stosowania zrównoważonych praktyk rolniczych, ograniczenia negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko. Jeżeli rzeczywistość pokaże, że nie można liczyć na dobrą wolę interesariuszy, konieczne będzie wprowadzenia nakazów, decyzji administracyjnych niepozostawiających dobrowolności, a poparte to będzie aparatem restrykcyjnym.

Bibliografia

Prawo krajowe

1. Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Dz.U. z 2024 r. poz. 416.
2. Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz.U. z 2025 r. poz. 1770.
3. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, Dz.U. z 2025 r. poz. 707.
4. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, Dz.U. z 2024 r. poz. 1799.
5. Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. z 2025 r. poz. 869 ze zm.
6. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, Dz.U. z 2023 r. poz. 1170.
7. Ustawa z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, Dz.U. z 2023 r. poz. 1980.
8. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 ze zm.
9. Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, Dz.U. z 2025 r. poz. 1653.
10. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, Dz.U. z 2024 r. poz. 12.
11. Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, Dz.U. z 2023 r., poz. 1448 ze zm.
12. Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, Dz.U. z 2023 r. poz. 845.
13. Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o systemie zarządzania emisjami gazów cieplarnianych i innych substancji, Dz.U. z 2022 r. poz. 673 ze zm.
14. Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, Dz.U. z 2024 r. poz. 630 ze zm.
15. Ustawa z dnia 5 lutego 2015 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, Dz.U. z 2022 r. poz. 1775 ze zm.
16. Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników, Dz.U. z 2025 r. poz. 443.
17. Ustawa z dnia 23 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o Inspekcji Weterynaryjnej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1570.
18. Ustawa z dnia 1 października 2024 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. poz. 1572 ze zm.

Prawo unijne

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczące wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylające dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG, Dz. Urz. UE L 309 z 24 listopada 2009, s. 1–50.
2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylenia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004, Dz. Urz. UE L z 22 listopada 2011, s. 18–63.
3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 174 z 26 czerwca 2013, s. 1–727.
4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, Dz. Urz. UE L 347 z 20 grudnia 2013, s. 487–548.
5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/6 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie weterynaryjnych produktów leczniczych i uchylające dyrektywę 2001/82/WE, Dz. Urz. UE L 4 z 7 stycznia 2019, s. 43–167.
6. Rozporządzenie wykonawcze 2024/2522 zmieniające załącznik I do rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87 w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz w sprawie Wspólnej Taryfy Celnej, Dz. Urz. UE L 2522 z 31 października 2024, s. 1–1001.

Źródła internetowe

1. Bank Danych Lokalnych – metryka 1629, Główny Urząd Statystyczny, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/metadata/metryka/1629>.
2. Bazy danych ze sprawozdań Rb-27S (*Sprawozdanie z wykonania planu dochodów budżetowych samorządowej jednostki budżetowej/jednostki samorządu terytorialnego*), <https://www.gov.pl/web/finanse/bazy-danych7>.
3. Branżowe centra umiejętności, Ministerstwo Edukacji i Nauki, <https://www.gov.pl/web/edukacja/branzowe-centra-umiejetnosci>.
4. Brzeska M., *Gospodarka o obiegu zamkniętym w rolnictwie i przetwórstwie*, <https://agronomist.pl/artykuly/gospodarka-o-obiegu-zamknietym-w-rolnictwie-i-przetworstwie>.
5. *Chemikalia i pestycydy – fakty i dane*, Parlament Europejski, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/78/chemikalia-i-pestycydy>.
6. *Definicja*, Polskie Stowarzyszenie Zrównoważonego Rolnictwa i Żywności, <https://rolnictwozrownowazone.pl/rolnictwo-zrownowazone/co-to-jest-rolnictwo-zrownowazone/definicja/>.
7. *Definicje*, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, <https://www.gov.pl/web/arimr/definicje6>.

8. *Edukacja ekologiczna*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, <https://globalna.ceo.org.pl/tematy/edukacja-ekologiczna/>.
9. *Emisje zanieczyszczeń z rolnictwa*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/emisje-zanieczyszczen-z-rolnictwa>.
10. *Factsheet for experts – Antimicrobial Resistance*, European Centre for Disease Prevention and Control, www.ecdc.europa.eu/en/antimicrobial-resistance/facts/factsheets/experts.
11. *Gospodarowanie zasobem*, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, <https://www.gov.pl/web/kowr/gospodarowanie-zasobem>.
12. *Government revenue, expenditure and main aggregates*, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10A_MAIN/default/table?lang=en.
13. *Green Business – Green Public Procurement*, European Commission, https://green-forum.ec.europa.eu/green-business/green-public-procurement_en.
14. *GUS – Słownik pojęć. Nawozy mineralne lub chemiczne*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/238,pojecie.html>.
15. *Kompetencje cyfrowe mieszkańców Polski w statystykach*, Ministerstwo Cyfryzacji, <https://kompetencje-cyfrowe.gov.pl/aktualnosci/wpis/kompetencje-cyfrowe-mieszkancow-polski-w-statystykach>.
16. *Obszary tematyczne*, Urząd Zamówień Publicznych, <https://www.gov.pl/web/uzp/obszary-tematyczne>.
17. *Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia – wariant podstawowy i wariant z wapnowaniem 2024*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/arimr/opracowanie-i-przestrzeganie-planu-nawozenia--wariant-podstawowy-i-wariant-z-wapnowaniem-2024>.
18. *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej – Łącze szerokopasmowe*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1825,pojecie.html>.
19. *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej – Nowo utworzone miejsca pracy*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3013,pojecie.html>.
20. *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej – Użytki rolne*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/558,pojecie.html>.
21. *Retencja wody*, Ministerstwo Infrastruktury, <https://www.gov.pl/web/retencja/czym-jest-retencja>.
22. *Rynek Towarów Rolno-Spożywczych (RTRS)*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://tge.pl/rtrs-o-rynku>.
23. *Sierpińska A., Rolnictwo wpływa na klimat, klimat wpływa na rolnictwo*, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/rolnictwo-wplywa-na-klimat-klimat-wplywa-na-rolnictwo>.
24. *Słownik pojęć – Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2542,pojecie.html>.
25. *Spółdzielczość rolnicza i wiejska*, <https://krs.org.pl/spoldzielczosc/materialy-i-opracowania/spoldzielczosc-rolnicza-i-wiejska>.
26. *Sprawozdania budżetowe*, Ministerstwo Finansów, <https://www.gov.pl/web/finanse/sprawozdania-budzetowe>.

27. *Sprawozdania z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, <https://www.gov.pl/web/arimr/sprawozdania-z-dzialalnosci-agencji-restrukturyzacji-i-modernizacji-rolnictwa>.
28. *Transfery finansowe Polska – budżet UE*, Ministerstwo Finansów, <https://www.gov.pl/web/finanse/transfery-polska-ue-unia-europejska>.
29. *Why the European Commission must choose the Nutri-Score nutrition label*, European scientists and health professionals for Nutri-Score, https://nutriscore-europe.com/wp-content/uploads/2023/01/NS_rapport-EU-V10_230202.pdf.
30. *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych (pot. inflacja)*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja/>.
31. *Wskaźniki makroekonomiczne*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>.
32. *Zielone zamówienia publiczne, Wytyczne i dobre praktyki w zakresie zakupu produktów, usług i robót budowlanych: jak chronić środowisko i korzystać z bioproduktów?* Komisja Europejska, https://commission.europa.eu/funding-tenders/tools-public-buyers/green-procurement_pl.
33. *Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/zintegrowany-system-rolniczej-informacji-rynkowej>.

Pozostałe

1. *Budżety gospodarstw domowych w 2024 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
2. *Ceny produktów rolnych w sierpniu 2025 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
3. *Dostawy na rynek krajowy oraz spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca w 2024 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
4. *Elastyczne formy zatrudnienia. Informator*, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2024.
5. *European Sales and Use of Antimicrobials for Veterinary Medicine. Annual Surveillance Report for 2023*, European Medicines Agency/Publication Office of the European Union, Luxembourg 2025.
6. Gacek A., Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Pomianek T., Rodzinka J., *Program przebudowy wsi i rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych i zasad zrównoważonego rozwoju*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Rzeszów 2025.
7. *Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej*, Najwyższa Izba Kontroli, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2005.
8. Hazra A., *Different types of eco-friendly fertilizers: An overview*, "Sustainability in Environment", Vol. 1, No. 1(2016), s. 54–70.
9. *Informacja kwartalna o stanie finansów publicznych w IV kwartale i całym 2024 roku*, nr 2/2025, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2024.
10. *Kategoryzacja antybiotyków stosowanych u zwierząt w celu rozważnego i odpowiedzialnego stosowania*, Europejska Agencja Leków, Amsterdam 2025.

11. *Krajowy plan odbudowy i wzmocnienia odporności*, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa 2022.
12. Kocon P., *Funkcjonowanie rolniczego handlu detalicznego w Polsce*, Fundacja R&D Hub, Warszawa 2020.
13. *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie oceny wdrażania unijnych ram dotyczących krajowych strategii integracji Romów i zalecenia Rady w sprawie skutecznych środków integracji Romów w państwach członkowskich – 2016*, Komisja Europejska, Bruksela 2016.
14. *Krajowy Raport Inwentaryzacyjny 2025. Inwentaryzacja emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w Polsce dla lat 1988–2023*, Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa 2025.
15. *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2025 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
16. *Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, Główny Urząd Statystyczny – Departament Badań Społecznych, Warszawa 2010.
17. Misiąg J., Misiąg W., Palimąka K., Rodzinka J., Skica T., *Publiczne wsparcie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w świetle celów Wspólnej Polityki Rolnej UE i polskiej polityki rozwoju*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa–Rzeszów 2022.
18. Misiąg W., Braja M., Misiąg J., Palimąka K., Rodzinka J., Skica T., *Zintegrowany system wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, Rzeszów 2023.
19. Misiąg W., *Ekspertyza do ustawy budżetowej na rok 2025*, Kancelaria Senatu – Biuro Analiz i Petycji, „Opinie i ekspertyzy” nr OE-511, Warszawa 2024,
20. Misiąg W., Misiąg J., *Managing state budget available cash resources: Case study of Poland*, „Financial Internet Quarterly”, Vol. 21/4(2025), s. 19–34.
21. *Pesticides use and trade – 1990–2023. FAOSTAT Analytical Briefs*, No. 109. Food and Agriculture Organization, Rome 2025.
22. *Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2023.
23. *Poland's National Inventory Document 2025*, Ministry of Climate and Environment, Warsaw 2025.
24. *Poland's National Inventory Report 2024. Greenhouse Gas Inventory for 1988–2023*, National Centre for Emission Management (KOBiZE), Institute of Environmental Protection – National Research Institute, Warsaw 2025.
25. *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2025*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
26. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2024*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024.
27. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2008*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2008.
28. *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 European countries in 2021. Trends from 2010 to 2021*. Twelfth ESVAC Report, European Medicines Agency/Publication Office of the European Union, Luxembourg 2022.
29. *Sales of veterinary antimicrobial agents in 31 European countries in 2022. Trends from 2010 to 2022*. Thirteenth ESVAC Report, European Medicines Agency/Publication Office of the European Union, Luxembourg 2023.

30. Sękowski M., *Gospodarka o obiegu zamkniętym – szanse dla rolnictwa i leśnictwa*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Radomiu, Radom 2016.
31. *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2025 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
32. Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł., *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap IV. Dekada przemian społeczno-gospodarczych*, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2023.
33. Stanny M., Rosner A., *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I. Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w 2010 roku*, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2014.
34. *Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2022/23*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024.
35. *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych we wrześniu 2025 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2025.
36. *Wskaźniki dostępności terytorialnej mieszkańców Polski do wybranych obiektów użyteczności publicznej*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018.
37. *Wytyczne dotyczące stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw. Aktualizacja – lipiec 2025 r.*, Ministerstwo Finansów, Warszawa 2025.
38. *Zapewnienie trwałości inwestycji współfinansowanych środkami programów drogowych w latach 2016–2021. Informacja o wynikach kontroli (Nr ewid. 124/2022/P/22/077/LPO)*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2022.
39. *Zeszyt metodologiczny. Statystyka rynku pracy i wynagrodzeń*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2023.
40. *Zeszyt metodologiczny. Pracujący w gospodarce narodowej*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020.
41. *Zielona infrastruktura – zwiększanie kapitału naturalnego Europy*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, COM/2013/0249 final.

Aneksy

Aneks 1. Cele sektorowe i działania programu przebudowy wsi i rolnictwa

Cele sektorowe	Działania
Rolnictwo	
Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków	Zmniejszenie wykorzystania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin
	Wdrożenie Elektronicznej Książki Leczenia Zwierząt
	Finansowe wsparcie działań ograniczających zużycie nawozów sztucznych i pestycydów
Wdrożenie efektywnych metod upraw	Wsparcie rozwoju kompetencji niezbędnych do pracy w rolnictwie
	Wsparcie badań i produkcji biologicznych substytutów chemikaliów w rolnictwie
	Aktualizacja programów nauczania na studiach rolniczych i weterynaryjnych
	Kwalifikacje rolnicze beneficjentów dopłat bezpośrednich
Zakaz chowu „przemysłowego”	Ograniczenie szkodliwego chowu przemysłowego – normy i sankcje
	Ekspertyza stanu zdrowia rolników i skutków przemysłowej produkcji żywności
	Sankcje za nieprzestrzeganie zasad dotyczących dobrostanu zwierząt hodowlanych
Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie	Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie
	Wsparcie podmiotów opracowujących innowacje dla sektora rolnego
	Rozwój nowoczesnych narzędzi cyfrowych wspierających producentów rolnych
	Bazy danych o ryzykach
Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego	Struktura agrarna – edukacja i doradztwo
	Przyspieszenie sprzedaży gruntów przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
Produkcja i jakość żywności	
Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności	Zaostrzenie norm dopuszczania żywności na rynek
	Nowe standardy żywienia w placówkach publicznych

Cele sektorowe	Działania
Wzmocnienie służb kontroli jakości	Mechanizm ujawniania nielegalnej produkcji zwierzęcej
	Zaostrzenie kontroli wykorzystania środków pomocowych przez organy dotujące
Promocja zdrowego żywienia	Edukacja konsumencka
	Definicje żywności prozdrowotnej i jakości żywności prozdrowotnej
	Promocja wiedzy o wpływie jakości żywności i zachowań żywieniowych na stan zdrowia
	Promocja produktów ekologicznych i prozdrowotnych
	Aktualizacja szkolnych programów nauczania w zakresie zdrowego żywienia
	Uproszczenie procedur certyfikacji gospodarstw (i produktów) ekologicznych
Wsparcie tworzenia i działania grup producenckich i innych form współpracy rolników	Promocja tworzenia spółdzielni produkcyjnych i spółek
	Promocja integracji producentów rolnych
	Finansowe wsparcie grup producentów
Obrót produktami rolnictwa i żywnością	
Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników	Promocja krótkich łańcuchów dostaw
	Promocja rolniczego handlu detalicznego
	Inwestycje służące żywności produkowanej w symbiozie ze środowiskiem naturalnym
	Wzmacnianie powiązań pionowych w łańcuchu żywnościowym
	Wspieranie budowy i utrzymania lokalnych bazarów (targowisk)
	Digitalizacja i rozwój e-commerce w rolnictwie
Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej	Identyfikowalność żywności na wszystkich etapach produkcji
	Obowiązek informowania o pochodzeniu surowców
	Aktualizacja szkolnych programów nauczania w zakresie praw konsumentów
	Wprowadzenie oznaczenia Nutri-Score
Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych	Zwiększanie przejrzystości rynku w ujęciu ponadregionalnym
	Rozwój i promocja obrotu giełdowego wystandaryzowanymi produktami rolnymi
	Ustanowienie nadzoru nad rolnym rynkiem hurtowym i stałe monitorowanie cen
	Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych
Przeciwdziałanie zmianom klimatu i ochrona środowiska	
Zaostrzenie wymagań środowiskowych w produkcji rolnej i wsparciu rozwoju wsi	Stosowanie praktyk prośrodowiskowych jako warunek wsparcia z programów UE
	Wprowadzanie zachęt dla stosowania zrównoważonych praktyk agrotechnicznych
Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu	Rola rolnictwa w walce ze zmianami klimatu
	Wprowadzenie pojęcia „zielonej infrastruktury”
	Proekologiczna aktualizacja programów nauczania dla szkół podstawowych i średnich

Cele sektorowe	Działania
Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna	Promocja i wsparcie rolnictwa w obiegu zamkniętym
	Zwiększenie retencji wody opadowej i roztopowej
Rozwój obszarów wiejskich	
Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich	Szkolenia osób odchodzących z rolnictwa
	Szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT
	Rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie kształcenia przez całe życie
	Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich
Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich	Równy dostęp do szerokopasmowego Internetu
	Rozwój efektywnej e-administracji
	Powszechny dostęp do informacji o stanie i przeznaczeniu terenów
	Optymalizacja sieci szkół podstawowych na obszarach wiejskich
	Organizacja i finansowanie służby zdrowia na obszarach wiejskich
	Rozwój infrastruktury rekreacyjno-sportowej na obszarach wiejskich
	Nowy algorytm podziału środków Narodowego Funduszu Zdrowia
Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich	Rozwój komunikacji zbiorowej lokalnej i regionalnej
	Wsparcie budowy i utrzymania dróg lokalnych
Finanse publiczne	
Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich	Centralne finansowanie płac nauczycieli
	Udziały JST w przychodach Funduszu Pracy i PFRON
	Klasyfikacja gruntów na potrzeby wymiaru podatku rolnego
	Zróżnicowanie udziałów w PIT
Zwiększenie samodzielności finansowej JST	Likwidacja zadań zleconych JST na podstawie ustaw
	Zniesienie quasi-funduszy w budżetach JST
	Zmiana konstrukcji norm ostrożnościowych wiążących JST
Zapewnienie środków na zadania objęte programem przebudowy wsi i rolnictwa	Selekcja celów dotacji inwestycyjnych dla JST
	Wzrost udziału instytucji pozabudżetowych w finansowaniu rolnictwa i rozwoju wsi
	Zmiana proporcji podziału środków WPR
	Żywienie w placówkach publicznych – programy pomocowe
Zmiana zasad dostępu do publicznego wsparcia dla rolnictwa	Zmniejszenie deficytu KRUS
	Wzmocnienie kontroli wykorzystania środków wspólnej polityki rolnej
	Wykluczenie gospodarstw nietowarowych z systemu wsparcia rolnictwa
	Zmiana mechanizmu dopłat do paliwa rolniczego
Koordynacja	
Formalizacja programu przebudowy wsi i rolnictwa	Opracowanie i uchwalenie strategii przebudowy wsi i rolnictwa
	Uchwalenie wieloletniego programu przebudowy wsi i rolnictwa
	Koordynacja strategii przebudowy wsi i rolnictwa z nadrzędnymi strategiami rozwoju

Cele sektorowe	Działania
Uporządkowanie organizacji administracji rolnej	Wdrożenie nowego modelu otoczenia instytucjonalnego wsparcia rolnictwa
	Konsolidacja systemu urzędowej kontroli jakości żywności
Ewidencja i sprawozdawczość	Obowiązkowa rachunkowość i sprawozdawczość rolników i producentów żywności
	Rozszerzenie zakresu informacji o pomocy dla sektora rolniczego

Źródło: opracowanie własne.

Aneks 2. Zbiorczy budżet programu przebudowy wsi i rolnictwa

Obszary/ cele sektorowe	Działania promocyjne	Administracja	Legislacja	Programy pomocowe mln zł	Nauka/ badania	Inwestycje prywatne	Razem
Rolnictwo	50	545	5	800	500		2 500
Ograniczenie zużycia środków chemicznych i antybiotyków			2	400			402
Wdrożenie efektywnych metod upraw		125			100		225
Zakaz chowu „przemysłowego”		250	3				253
Inwestycje w rolnictwo precyzyjne i technologie cyfrowe w rolnictwie		170		1 000	400		1 570
Zwiększenie przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego	50						50
Produkcja i jakość żywności	180	985		1 700			2 365
Zaostrzenie norm jakościowych dla artykułów rolnych i żywności		410					410
Wzmocnienie służb kontroli jakości		450					450
Promocja zdrowego żywienia	150	125					275
Wsparcie grup producenckich i innych form współpracy rolników	30			1 700			1 730

Obszary/ cele sektorowe	Działania promocyjne	Administracja	Legislacja	Programy pomocowe	Nauka/ badania	Inwestycje prywatne	Razem
Obrót produktami							
rolnictwa i żywnością	130	755		4 900		350	6 135
Zwiększenie udziału bezpośredniej sprzedaży produktów rolnych przez rolników		300		4 900			5 200
Rozszerzenie zakresu informacji rynkowej	100	5			350		455
Zwiększenie przejrzystości rynków rolnych	30	450					480
Przeciwdziałanie zmianom							
klimatu i ochrona środowiska	50	25	1	1 900			1 976
Zaostrzenie wymagań środowiskowych							
w produkcji rolniczej i wsparciu rozwoju wsi		20		500			520
Promocja działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu	50	5	1				56
Obieg zamknięty w rolnictwie i racjonalna gospodarka wodna				1 400			1 400
Rozwój obszarów wiejskich		740		21 250			31 990
Zwiększenie liczby miejsc pracy na obszarach wiejskich		290		300			590
Rozwój usług publicznych na obszarach wiejskich		450		950			1 400
Poprawa spójności komunikacyjnej obszarów wiejskich				30 000			30 000

Obszary/ cele sektorowe	Działania promocyjne	Administracja	Legislacja	Programy pomocowe	Nauka/ badania	Inwestycje prywatne	Razem
Finanse publiczne		100	18	4 000			4 118
Wzmocnienie finansowe JST na obszarach wiejskich			8				8
Zwiększenie samodzielności finansowej jednostek samorządu terytorialnego			6				6
Zapewnienie środków na zadania programu przebudowy wsi i rolnictwa			2	4 000			4 002
Zmiana zasad dostępu do publicznego wsparcia dla rolnictwa		100	2				102
Koordynacja		412					412
Formalizacja programu przebudowy wsi i rolnictwa		32					32
Uporządkowanie organizacji administracji rolnej		250					250
Ewidencja i sprawozdawczość		130					130
Razem wydatki na działania	410	3 562	24	45 350	500	350	49 996
Rezerwa programu							5 000
Razem budżet programu	410	3 562	24	45 350	500	350	54 996

Źródło: obliczenia własne.

Aneks 3. Wartości mierników głównych w latach 2019–2024

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Dieta zdrowsza dla ludzi i środowiska						
Spożycie mięsa i podrobów na osobę (kg)	.	78,1	75,1	79,2	77,8	76,9
w tym: bez podrobów	72,8	73,3	70,5	74,0	73,1	.
Saldo eksportu i importu żywności, mięsa i przetworów (mln zł)	-3 072,7	-479,6	-49,6	-790,4	4 555,1	-2 787,7
Relacja wzrostu cen żywności do dynamiki dochodów rozporządzalnych na osobę	102,4	100,8	104,1	94,6	103,4	114,5
Udział gospodarstw ekologicznych w powierzchni użytków rolnych (%)	3,48	3,41	3,69	3,75	4,33	.
w tym: posiadające certyfikat	2,67	2,68	2,72	2,67	3,10	.
Zrównoważone rolnictwo						
Wartość dodana na 1 hektar (zł, ceny stałe 2025)	2 843	2 912	3 680	5 259	3 370	.
Wartość dodana brutto na 1 hektar (zł, ceny stałe 2025)	3 502	3 726	3 450	5 352	5 332	.
Produkcja końcowa na 1 hektar (zł, ceny bieżące)	6 817	6 983	7 487	10 924	10 673	.
Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie (ha)	10,42	11,35	.	.	11,94	.
Atrakcyjna wieś						
Zmiana liczby mieszkańców w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich (osoby)	13 400	-92 700	-38 325	-35 237	-20 543	-24 786
w tym poza aglomeracjami	-31 651	-275 711	-75 941	-76 715	-54 461	-67 152
Pracujący, których główne miejsce pracy znajduje się w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich (tys. osób)	.	.	.	.	5 948,7	5 943,9
w tym: poza aglomeracjami	.	.	.	.	4 463,9	4 453,3
Czyste środowisko						
Emisja metanu przez rolnictwo (kt)	556,38	566,85	571,58	572,33	582,03	.
Saldo emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w rolnictwie i w sektorze LULUCF (kt CO ₂ e)	10 225	10 895	10 261	-2 347	1 969	.
- rolnictwo	32 786	34 225	34 178	33 297	34 265	.
- sektor LULUCF	-22 561	-23 330	-23 917	-35 644	-32 656	.
Emisja CO ₂ w sektorze LULUCF	-22 300	-22 945	-25 975	-37 747	-35 828	.
Zużycie nawozów sztucznych na 1 hektar użytków rolnych	129,7	130,5	.	.	121,9	.
Zużycie antybiotyków na 1 kg biomasy zwierząt hodowlanych (mg)	185,2	187,9	175,5	196,0	150,9	.
Relacja zużycia antybiotyków na 1 kg biomasy zwierząt (średnia dla UE = 100)	95,6	101,5	96,9	84,8	88,5	.

Opracowanie jest ambitną i kompleksową próbą zoperacjonalizowania wizji transformacji polskiego rolnictwa, którą autorzy sformułowali w monografii pt. „Program przebudowy rolnictwa w kierunku zmian strukturalnych i zasad zrównoważonego rozwoju”. Recenzowana publikacja stanowi bezpośrednią kontynuację tamtej pracy, przenosząc zawarte w niej diagnozy i propozycje z poziomu teoretycznego i koncepcyjnego na poziom konkretnych kosztorysów, mierników i analizy ryzyka. Warto przy tym zaznaczyć, że fundamenty pod te rozważania autorzy starannie przygotowali w swoich wcześniejszych pracach.

Konsekwentnie rozwijając tę linię badawczą, autorzy wychodzą poza utarte schematy, łącząc rolnictwo z ekologią, ochroną klimatu, zdrowiem publicznym i finansami państwa. O ile w polskiej literaturze przedmiotu można odnaleźć wartościowe i pogłębione analizy zrównoważoności i wielofunkcyjności rolnictwa, koncentrują się one zazwyczaj na zagadnieniach na styku ekonomii i ochrony środowiska. Nie ma przy tym pozycji, które w sposób usystematyzowany łączyłyby te zagadnienia dodatkowo z kwestiami zdrowia publicznego (dieta i profilaktyką chorób cywilizacyjnych).

W tym sensie recenzowane opracowanie jest pierwszą w Polsce próbą implementacji podejścia „One Health” (Jedno Zdrowie) w strategii sektorowej – tak bardzo potrzebną w kontekście obiektywnych, narastających wyzwań cywilizacyjnych i zdrowotnych, a równocześnie wpisującą się w nowy paradygmat rozwoju silnie promowany obecnie przez FAO i inne organizacje międzynarodowe zajmujące się zrównoważonymi systemami żywnościowymi.

Podkreślić należy jakość i szczegółowość zaprojektowanego systemu mierników. Wykracza on poza standardowe ujęcia spotykane w wielu dokumentach strategicznych. Autorzy konsekwentnie przekładają cele programu na mierzalne wskaźniki, starannie opisując ich sens merytoryczny. W sposób zwięzły uzasadniają również swoje decyzje dotyczące wyboru mierników i proponowanych jednostek miary. Wyselekcjonowane wskaźniki pozwalają ujmować postępy programu w sposób wielowymiarowy i w rezultacie tworzą adekwatną ramę operacyjną dla monitorowania zaplanowanych reform.

Mocną stroną monografii jest ambicja uporządkowania reformy w ramach spójnej architektury działań, finansowania i monitoringu, a także próba zintegrowania perspektywy rolniczej i żywnościowej z problematyką zdrowia publicznego.

Z recenzji dr Katarzyny Kosior,

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy

ISBN 978-83-66551-47-3

ISBN 978-83-8209-407-7

**WYŻSZA SZKOŁA
INFORMATYKI I ZARZĄDZANIA**
z siedzibą w Rzeszowie

ISBN 978-83-66551-47-3

9 788366 551473 >